

M revue

Časopis
Moravského
zemského
muzea
1/2026

Milé dámy, vzácní pánové, drazí přátelé...

rozloučili jsme se s první čtvrtinou nového století a v tuto chvíli už se vlastně historií stává i rok 2025, za kterým se převážně v tomto čísle našeho časopisu ohlížíme. Těší nás, že naše revue opakovaně vstupuje do Vašich životů, aby Vám v pravidelné dávce zpráv představovala aktuální výsledky naší práce, ale i zamýšlení nad směřováním naší instituce, jakož také obvyklé reportování o našich úspěších či neúspěších, zkrátka otevírající se okénko do života naší instituce a jejich pracovníků. Na jejich stránkách vám s pololetní pravidelností nabízíme informace o nových (ale i chystaných) výstavách, přednáškách, výzkumech a dalších zajímavých akcích, které vzešly z práce našich odborníků a lze je obvykle zhlédnout v prostorách některého z našich expozičních domů.

Již bylo mnohokrát postulováno, že rok 2025 byl ve své úplnosti dedikován primárně jedné výjimečné dámě, kterou sice asi zná každý, přesto si po dlouhá léta udržela mnohá tajemství. Projekt Venuše 100, který jsme při této příležitosti připravili a jenž určoval většinu klíčových aktivit muzea (a s potěšením mohu konstatovat, že velmi pozitivně zpřítomňoval dobré jméno Moravského zemského muzea v povědomí veřejnosti), vstoupil s koncem roku do svého finále otevřením výstavy Mýtus Velké Bohyně. Tato jedinečná akce předstupuje před veřejnost se svízelným zadáním: Navázat na skvělou výstavu věstonické kultovní sošce, která byla velmi pozitivně přijata odbornou i širokou veřejností. Její mladší „sestry“ ale také touží vystoupit z jejího stínu a dokázat vlastní nepomíjitelnou krásu a půvab. A kolegové z archeologických pracovišť zase rádi představí šíří našeho sbírkového pokladu (nejenom samotných venuší), obvykle skrytého před návštěvníky v přítmí depozitářů.

V aktuálním čísle pak téma 100 let od objevení Věstonické venuše rezonuje také dalšími zajímavými texty, nejenom zamýšlením nad symbolikou venuší jako výtvarného, genderového či antropologického symbolu. Odhalíme rovněž další méně známou kapi-

tolu života jejího objevitele – Karla Absolona, a to jeho spojení s balkánskou Černou Horou.

Z dalších významných úkolů a prezentačních cílů představujeme tři nové expozice na Starém zámku v Jevišovicích, které završily několikaleté úsilí kolegů zejména z Historického a Uměnovědného muzea Moravského zemského muzea a naplnily tak dlouholetou snahu naší paměťové instituce o rehabilitaci těchto krásných prostor a jejich plné znovuotevření. Současně se podařilo restaurovat i více než tři desítky jedinečných historických klávesových nástrojů, které nyní zájemci mohou na zámku vidět (a možná i slyšet). Vedle nich ale prezentujeme rovněž nově zpracovanou historii zámku samotného, slavnou Vildomcovu sbírku či v premiéře také kolekci lidového nábytku.

Prostor na stránkách M revue dostali i odborníci z Přírodovědného muzea, kteří zde představují úsilí kolegů ze Zoologického oddělení o neustálou aktualizaci velmi oblíbené expozice Fauna Moravy, dnes už nejstarší stále navštěvované prezentace v prostorách muzea (s kořeny sahajícími do roku 1968). Nebo také aktuální výzkum kolegů z geologicko-paleontologického oddělení, věnovaný tajuplným boreálním amonitům na Moravě. Mezinárodní složku naší práce pak prezentuje text entomologa Jiřího Kolibáče o jeho aktivitách v Peru.

Kromě nezbytných a zákonem daných dokumentačních a digitalizačních úkolů a velmi důležité vědecko-výzkumné složky naší práce je Moravské zemské muzeum také výrazným vydavatelským domem. Vlastní autorská publikační činnost je jedním ze stěžejních elementů naší vědecké i popularizační činnosti. Na těchto stránkách ji reprezentuje text o výstavě a také o publikaci naší kolegyně Jany Polákové *Já se chci vrátit domů... Soudní procesy s tzv. řeckými monarchofašisty v Československu v 50. letech 20. století*.

V profilovém rozhovoru M revue se tentokrát představuje nová vedoucí Centra kulturní antropologie, sídlícího v našem ikonickém Pavilonu Anthropolos – docentka Zdeňka Nerudová.

Tato přední moravská archeoložka mladého paleolitu a šéfredaktorka známého mezinárodního časopisu *Anthropologie* je již mnoho let velmi úzce spjata s Moravským zemským muzeem. O její práci, plánech, úspěších i přáních si více přečtete právě na stránkách tohoto čísla.

Rok 2025 sebou opět nesl nepřehlédnutelné stigma dnešní neklidné a nejisté doby. Pevně však doufám, že se nám i v jeho průběhu dařilo zachovat nejvyšší možné standardy vědecké a muzejní práce a tyto úspěšně prezentovat veřejnosti. V závěru svého krátkého „předslova“ si Vám všem, naši milí čtenáři, dovoluji opětovně z celého srdce rád poděkovat, že jste stále s námi. Bez vaší podpory a zájmu by naše práce ztratila mnohé ze svého smyslu a cíle. Zůstávám tedy i napříště v naději, že se brzy setkáme na některé z připravovaných akcí Moravského zemského muzea v následující polovině roku 2026 či měsících navazujících. Jsem přesvědčen, že se i v novém roce máme na co těšit...

S úctou

Jiří Mitáček
generální ředitel

4

1 M úvodník:
Vážení přátelé a příznivci
Moravského zemského muzea,

4 M téma:
Mýtus Velké Bohyně. Či Mýtus
Velké Bohyně? / A/nebo
nové interpretace neolitických
venuší

19 M událost:
Starý zámek v Jevišovicích
nabízí exkluzivní trojici expozic

26 M výstavy:
Pětice výstav byla poctou
Daliboru Chatrnému / Paprsky
svobody se vrací k britské
podpoře disentu v Brně /
Nahlédnout vědcům do hlavy.
Příběhy artefaktů / ÚLUV je
mrtev. Ať žije ÚLUV. Nekončí
příběh?

19

33 M názor:
Pasti genderových stereo-
typů. Úskalí nejenom archeo-
logické interpretace zaniklých
společností

36 M report:
Karel Absolon je pro Černo-
horce badatelským hrdinou /
Boreální amoniti na Moravě –
jurští cizinci ze severských moří
/ Národnost řecká. Politická
příslušnost: monarcho-fašista /
Místo, kde květiny nikdy ne-
uvadnou / Donucení odejít. Vý-
stava otevírá zapomenutou ka-
pitulu našich dějin / CELT&N.
Také „Keltové“ chtějí být svě-
toví / Venuši slušela sluchátka,
plavky i brněnský orloj / Ruka-
vice i vějíře. Konference Textil
v muzeu nabídla škálu témat /
Tradiční oděvní kultura žije.
A přitahuje mladé

26

64 M příběh:
Jako doma. Ale ve „svě“ síni
K. Absolon nikdy nepobýval

66 M profil:
Zdeňka Nerudová: Nevíme,
co nás překvapí zítra

**81 Před oponou,
za oponou:**
Mezi kovem a kamenem se
slavil Mezinárodní den archeo-
logie 2025 / Památník Bible
kralické opět patřil Dnu tis-
kařů / Palác šlechtičen hostil
dámy v toaletách z empiru /
Karla Absolona připomíná
pamětní deska v Pavilonu
Anthropos

83 Na moravském písčku:
Ani 3D tiskárna na lidskou ši-
kovnost a zkušenost nestačí

66

86 M osobnost
Pozdrav významné moravské etnografce Evě Večerkové k jubileu

88 My a svět:
Zpráva o cestě do peruánské Amazonie

95 Pod čarou
Muzeum v éteru

96 M panorama
Venuše pod drobnohledem domácích i zahraničních odborníků / Kosení luk se stalo tématem mezinárodní konference / Bloudění? Naopak! / S vesmírnou Venuší se setká i ta Věstonická. Její otisk ponese přístroj sondy EnVision / Vzácny dar pro Moravské zemské muzeum: Janáčkův rukopis / Tisíc tváří Amazonie skončilo stejně barevně, jako začalo

88

99 M knihovna:
Nakladatelské počiny

100 M Chef d'oeuvre:
Když neživá příroda čaruje – pestrý svět limonitů

Obálka:
1. a 4. strana
Mýtus Velké Bohyně představuje návštěvníkům nejen mladší sestry Věstonické venuše z období neolitu před 5000 lety. Výstava je k vidění v Dietrichsteinském paláci na Zelném trhu v Brně až do 29. listopadu 2026. Návrh propagačního designu Hrdina Pavlík Design Studio, foto Jan Čága.

Paprsky svobody. Britská podpora brněnského disentu v 80. letech 20. století. Výstava, kterou lze navštívit v Mramorových sálech Moravského zemského muzea v Brně do 19. dubna 2026, přibližuje příběh solidarity Britů a Brňanů v době normalizace.
© Rostislav Pospíšil

2 a 3. strana
Nová expozice klávesových hudebních nástrojů na Starém zámku v Jevišovicích.
Foto: Jan Čága

Výstava ÚLUV nekončící příběh v Dietrichsteinském paláci na Zelném trhu v Brně.
Foto: Jan Čága

100

Časopis
Moravského zemského
muzea v Brně

Šéfredaktor: PhDr. Jiřina Veselá

Layout a technická redakce: Milan Mačinec

Obálka: Milan Mačinec

Fotografie: Archiv MZM
(pokud není uvedeno jinak)

Redakční rada:

RNDr. Barbora Onderková – předsedkyně,
PhDr. Jaroslav Blecha, Mgr. Vladimír Hrazdil,
Mgr. Marek Junek, Ph.D., Milan Mačinec,
Mgr. Jiří Mitáček, Ph.D., doc. PhDr. Martin Oliva,
Ph.D., DSc., Mgr. Hana Svanovská

Redakce: M revue, Zelný trh 6, 659 37 Brno,
e-mail: jvesela@mzm.cz

Vydává a tiskne: Moravské zemské muzeum,
Zelný trh 6, 659 37 Brno

Distribuce: neprodejné, direct mailing
Vychází dvakrát ročně

V evidenci periodického tisku pod číslem
MK ČR E 21957

Mýtus Velké Bohyně.

Či Mýtus Velké Bohyně?

Století od objevu Věstonické venuše a rozmanité akce, které v průběhu roku 2025 Moravské zemské muzeum v rámci výročí realizovalo, přineslo ještě jednu významnou příležitost. Již při přípravách na jubileum se zrodila idea: doprovodit výstavu věnovanou světově proslulému nálezu rovněž prezentací originálů mladších sester Věstonické venuše, tedy moravských venuší z mladší doby kamenné, starých 6500 let. Z počátečního skromného nápadu nakonec vznikl rozsáhlý výstavní projekt **Mýtus Velké Bohyně**, který fenomén neolitických venuší sleduje v širších a pozoruhodných souvislostech a jímž se projekt Venuše 100 na sklonku jubilejního roku v Dietrichsteinském paláci symbolicky uzavřel. O výstavě i o jejích ideových východiscích a souvislostech jsme si povídali s jedním z jejích hlavních autorů, vedoucím Archeologického ústavu MZM Petrem Kostrhunem: „Spolu s dalšími spolupracovníky a spoluautory výstavy jsme se rozhodli neomezit se pouze na prvoplánový „wow efekt“, jehož bychom pravděpodobně dosáhli prostým vystavením těch nejznámějších a atraktivních exponátů, které máme převážně uschované v trezoru Archeologického ústavu. Chtěli jsme se pokusit srozumitelnou formou odvyprávět zajímavý, a řekl bych i překvapivý příběh o lidech a době, v které moravské neolitické venuše vznikaly.“

Proč Mýtus Velké Bohyně?

Z doby, o které mluvíme, venuší známe několik stovek, z našeho území bych řekl možná až na dva tisíce. To označení „venuše“ je však vlastně trochu zavádějící. Naše výstava si dala nesnadný úkol, pokusit se ale-

spoň trochu nahlédnout, co vlastně tyto lidské figurky znamenaly. Je pravda, že po jejich objevu na počátku 20. století se vžil názor, že ženské postavy, i když známe i postavy mužské nebo minimálně co se týče pohlaví univerzální, představují nějaký idol, božstvo. A protože mluvíme o zemědělcích, tak to božstvo

muselo být s nejdůležitějším zdrojem potravy nějak spojené. Takže se objevila představa, že se jedná o bohyni Země a její ztvárnění, že musí mít něco společného s kultem plodnosti, úrody a podobně. Ono to ale tak jednoduché nebude. I proto je ten název výstavy záměrně svým významem takový dvojznačný. Mýtus Velké Bohyně lze chápat jako skutečný pravěký mýtus, součást mytologie, ale také jako mýtus - trochu blud, který jsme si o těchto předmětech vymysleli v 19. a 20. století na základě kabinetních antropologických teorií, jako jsou například koncepty matriarchátu a patriarchátu a tomu podobné.

Fenoménu venuší se věnuje podstatná část výstavy. Co všechno lze vidět?

Uvedl bych na tomto místě alespoň pár zajímavostí v širším kontextu. Důležitým faktem je, že všechny sošky nalézáme ve formě úlomků. Jedná se o části trupů, hýždí, končetin a hlav. Je ovšem jen málo pravděpodobné, že k jejich rozbití došlo pouhou náhodou. Na základě moderního výzkumu víme, že figurky byly rozbíjeny záměrně a muselo se do nich udeřit tvrdým

Fragmenty lidských figur – neolitických „venuší“ starých 6500 let, mívají jednoduše vytvořenou tvář. Při bližším pohledu však můžeme nabýt dojmu, že vyjadřují nějakou konkrétní lidskou emoci. Plastika pochází z Hlubokých Mašůvek. ▲

nástrojem a značnou silou. Na některých máme dochované i záseky, které svědčí o tom, že bylo použito ostří, třeba takové, jako mají v té době běžné kamenné sekerky. Takový akt navozuje dojem tzv. přechodových rituálů, kdy se nějaký původní stav rozkládá a dochází k jeho obnově v nové podobě. Mohlo se například jednat o iniciaci v rámci dospívání? Vzpomenete si v této souvislosti na rozbitý talíř na našich svatbách? Až na výjimky byl na místě rozbíjení ponechán pouze jeden zlomek z každé figurky. Ostatní si lidé posbírali a odnesli jinam. Můžeme se jen dohadovat, k čemu jim dál sloužily. Třeba jako memoriální předměty, upomínky na události, možná dále předávané dalším členům komunity, kteří se obřadu ne-

účastnili, aby pomohly utužit v dané komunitě vztahy? Nebo měly moc zajistit úrodu? Dříve se totiž také spekulovalo, že se chybějící fragmenty rozhazovaly po polích. Či jinak chránily jejich majitele? Mohly se rozdrtit a přidat v malé trošce do jídla, rozsypat kolem domu a mnoho dalšího.

.....

Slovo venuše v obecném povědomí je skoro synonymem pro ženu. Je to tak?

Přestože figurky nejčastěji popisujeme jako postavy žen, nejsme si u některých vůbec jisti, jaké pohlaví znázorňují. Je možné, že některé sošky byly genderově neutrální. Gender, který dnes společnost spíše rozděluje, nemusel v mladší době kamenné hrát tak důležitou roli.

Na Balkáně se v této době běžně používaly lidské plastiky, na něž byly připevňovány masky. Z rumunského Banátu je dokonce známá soška ženy s hereckou maskou v ruce. Takže jejich role v tehdejší společnosti mohla být úplně jiná než nějaké božstvo na oltáři, jak je tomu u nás v kostelech s Pannou Marií. Současné výzkumy také potvrzují, že všechny venuše byly pomalované. Základní barva, pokrývající celé tělo, byla žlutá. Jde především o barvu pleti, ale může také poukazovat na polobožské bytosti. Na ruku a na nohu se často objevují červené a černé pruhy – možná ozdoby. Přes boky a hýždě bývají namalované svislé pásy, podobně jako na zádech, kolem krku a přes prsa.

Množství zlomků neolitických „venuší“ ze sbírek Moravského zemského muzea vykopával v Hlubokých Mašůvkách na Znojemsku František Vil domec od 30. let 20. století. ▼

Těch zajímavostí kolem neolitických venuší je ale více?

Určitě a na výstavě jsme se s těmito tématy pokusili doslova si vyhrát. Návštěvník tedy uvidí nejen velké vzácnosti, jako například originál nejznámějšího a velmi elegantního

nálezů z Hlubokých Mašůvek, objevený Františkem Vildomcem v roce 1934, nebo tzv. Hedviku, nalezenou v Mašovicích v roce 2007, kterou nám zapůjčili z Jihomoravského muzea ve Znojmě. Ta mimochodem upoutá svojí velikostí. Není dochovaná celá, ale původně byla

veliká asi 60 cm a uvnitř byla dutá. Vedle těchto unikátních solitérů jsme ale návštěvníky chtěli překvapit právě množstvím těchto figurek, které samo o sobě určitě o něčem vypovídá. Myslím, že atraktivní instalace desítek kusů úlomků venuší určitě zaujme a můžeme hrdě prohlásit, že taková prezentace u nás nikdy nebyla.

Podle vás svět zaplněný venušemi v mladší době kamenné představuje určitý archeologický fenomén. Můžete šířeji charakterizovat toto období?

Mluvíme o období časově vymezené přibližně roky 4800–4100 let př. n. l., kdy na území střední Evropy žili lidé, kteří vytvářeli a ztožňovali se s tradicemi a hodnotami, jež se odráží ve výrazných archeologických nálezích, dnes odborně označovaných jako lengyelská kultura. Období, trvající sedm staletí, se také na našem území projevilo hned několika fenomény. Z počátku celé epochy známe pozoruhodné kolektivní stavby, v podstatě takové střeoevropské pravěké architektonické monumenty, které nazýváme rondely. To byly kruhové areály, vymezené mnohdy několika příkopy a palisádami, o průměru pár desítek metrů, ale známe i takové, které byly velké až 200 metrů. Výstava se jim samozřejmě věnuje a zkoumá, k čemu tak náročné stavby, kterých se musely účastnit celé skupiny lidí, vlastně sloužily. Archeologové se na tom totiž nedokáží shodnout a je to jedna z našich pravěkých záhad. Jisté je, že rondely pro tehdejší společnost měly značný význam, který nebyl praktický, určitě byl především společenský a nabízí se otázka, zda také například i nějaký rituální. Dnes takových rondelů známe asi dvě stě, z toho v našich zemích asi sedmdesát. A jak velký význam tyto stavby nabyly, tak je po 100–200 letech zase rychle ztratily. Ve společnosti se něco stalo, ale my musíme přiznat, že nevíme co.

Lidé na Moravě před 6500 lety vytvářeli množství jedinečných keramických nádob, jako například tento antropomorfní pohár z Hlubokých Mašůvek. Foto J. Čága

V minulosti byla svým objevitelem Františkem Vildomcem často prezentována tato malovaná a rekonstruovaná nádoba (putna) z lokality Střelice-Klobouček.

Na lokalitě Střelice Klobouček byla nalezena také řada takto krásně malbou zdobených pohárů a misek.

.....

Pokud se nemýlím, je to také období unikátně zdobených nádob?

Dalším výrazným jevem, kterého si badatelé všimli a s obdivem popisovali již na počátku 20. století, je výrazná estetika tehdejších lidí, která se propsala, respektive do dnešních dnů dochovala, právě v nádherně zdobených, malovaných a rytých nádobách. Z mého pohledu se jedná o nejkrásnější keramiku našeho pravěku. Zdobení nádob malováním je dobře známé z prehistorie Balkánu a Středomoří, na Moravě je to ale v této době jedinečné. Jedná se opravdu o nepřeberné množství vzorů a jejich kombinací, které jsou malované červenou, žlutou a posléze i bílou barvou. A právě na toto estetické cítění tvůrců této keramiky se na výstavě také zaměříme s cílem, abychom diváka vlastně překvapili, jak to

mohlo být v tom pravěku barevné a zajímavé, mnohem více, než jak to na první pohled vypadá z učebnic dějepisu. A zase, takové zdobení v sobě neslo zcela jistě nějaké sdělení. Opět si tedy můžeme klást řadu otázek: Mělo to něco společného s rituály, tehdejší mytologií, nebo prostě to nádobí měli jen rádi krásné? Zajímavostí například je, že nádoby byly takto malované až po výpalu, takže nemohly být určité běžně používané, to spíše výjimečně. Kdybych to trochu odlehčil, tak jako takový vánoční servis. A nezapomínejme na to, že jestliže ti lidé tehdy měli takto pomalované nádobí, tak si pak představte, jaké asi měli šaty, tetování, omítky a vnitřky svých domů... Všechna keramika takto zdobena ovšem nebyla. Ale i ta nezdobená udivuje až extrémní nápaditostí co se týče tvarů a různých typů. Od po-

hárů ve tvaru lidské nohy, přes různé keramické hříčky až po čistě estetické krásné čisté tvary, které si ničím nezadají například s modernitou meziválečné avantgardy. Tuto keramiku prezentujeme v plné a originální kráse. Velkým potenciálem se ukázala možnost spolupracovat na celém projektu se skvělými architekty z Hrdina Pavlík Design Studio Brno. Ti totiž velmi kreativně právě vzory použité na keramice využili v celé výstavě a je, myslím, vidět, že je to hodně bavilo.

.....

Obsah vitrín je určitě mimořádný, nicméně výstavní sály toho nabídnout ještě víc?

Nebylo naším cílem, aby byla výstava jen náročná a vyzývala k přemýšlení, ale chtěli jsme, aby byla také hravá. Takže návštěvník možná ne-

čekaně dostane možnost si leccos osahat, a to dokonce i třeba originál keramiky. Bude připraven zajímavý videomapping, takže bude možné si „pomalovat“ jednu hodně zvětšenou venuši podle libosti, postavit si rondel a další věci. Naším cílem prostě bylo překvapit naše návštěvníky tím, jak zajímavé, barevné to v pravěku mohlo být a jak může být vzrušující si o této době přemýšlet a nechat si trochu popustit uzdu fantazii. Pro zvědavé: vydáme i obsáhlejší knihu, kde jsme s kolegyní a kolegy již více podrobněji a odborněji všechna témata navozená na výstavě ještě více rozvedli. Počítáme také s tím, že naši kolegové z Archeologického ústavu k celé expozici vytvoří atraktivní workshopy určené především školám a že v průběhu roku ve výstavě připravíme různé tematické programy. Třeba takový Mezinárodní den žen se k tomu přímo nabízí.

(jih)

Foto: Jan Cága, MZM

◀ Na výstavě jsou prezentovány desítky úlomků „venuší“ adjustované do podoby těla celé velké typické venuše.

V centrální vitrině je vystaven originál venuše z Hlubokých Mašůvek.

Soubor pestře malovaných nádob z Hlubokých Mašůvek a Střelíc.

Hlubokomašůvecká venuše

Jednou z nejkrásnějších ukázek pravěkého umění z našeho území je venuše z Hlubokých Mašůvek, nalezená Františkem Vildomcem v roce 1934. Soška se nacházela v úlomcích ve třech jámách nedaleko od sebe a podařilo se ji zrekonstruovat a částečně doplnit. Je vysoká 36 cm a má robustně modelovanou spodní část od pasu dolů, na rozdíl od výrazně útlejší horní části s tváří připomínající masku. Postoj, obličej natočený k nebi a ruce jakoby nabízející oběť navozují dojem, že soška představuje prosebnici, která se dovolává pomoci přírodních sil či nadpřirozených bytostí a přináší jim dar. Nejednalo by se tedy o vlastní bohyni či božstvo.

Nyní má plastika téměř všude hnědou barvu, ale na několika místech byl původně zachován bílý nátěr. Je stará více než 6000 let.

A/nebo nové interpretace neolitických venuší

Venuše převážně uzavřené v trezoru a depozitářích Archeologického ústavu Moravského zemského muzea představují výrazný archeologický fenomén spojený s konkrétní dobou a archeologickou kulturou. Na výstavě **Mýtus Velké Bohyně** v Dietrichsteinském paláci MZM jsou zastoupeny jejich originály, které jsou sice ikonickou součástí elementární výuky pravěku od základní školy, veřejnost je však vůbec poprvé může vidět v takovém počtu. A to na úrovni exkluzivity originálů, ale i v překvapivých souvislostech. Výstava se totiž pozastavuje u vzniku tradiční interpretace těchto venuší jako Bohyně – Velké Matky ve spojitosti se zemědělským kultem plodnosti, ale rovněž tuto interpretaci zpochybňuje nebo odhaluje jiné výkladové rámce a přístupy.

Neolitické plastiky žen byly na pozadí myšlenky matriarchátu již od přelomu 19. a 20. století označovány za představitelky Velké Bohyně nebo jako venuše, idoly a modly. Obecně se všechny plastiky od mladého paleolitu až po dobu bronzovou začleňovaly do jednotného rámce výkladů, jako by se myšlení lidí nezměnilo po dobu bezmála 40 000 let... Plastiky, pocházející z různých oblastí a období, se posuzovaly bez ohledu na různorodost užitého materiálu, rozměrů, stylu, tvaru, ikonografie, výzdoby nebo dochovaného stavu. Takový pohled, který ostatně v různých podobách přetrvává až do současnosti, měl výrazný vliv na přidělení jednotného významu a pochopení neolitických venuší.

Tradicionalistická a modernistická názorová skupina ▼

Nové interpretace neolitických soch a plastik se začínají intenzivně objevovat v 90. letech 20. století, kdy se ocitly se ve středu diskusí a debat, jež se zformovaly mezi dvěma teoretickými východisky a koncepcemi. První *tradicionalistická skupina* zastávala pojetí neolitických venuší jako symbolů plodnosti a mateřství v návaznosti na matriarchální hypotézy. Do jejich výkladů se promítly na jedné straně androcentrické představy, na straně druhé však i gyno-centrické interpretace. Figury se po-

stupně označovaly za reprezentantky Velké Matky, Matky Země, Bohyně Matky, Velké bohyně nebo ostatně jako venuše, idoly a modly. Druhá *modernistická skupina* převažující od 90. let 20. století přinesla nejenom nové interpretace, ale zejména začala zohledňovat specifický nálezový kontext a lokalitu, sociální a symbolické prvky a atributy. Neolitické venuše se začaly nahlížet prostřednictvím nových směrů výzkumu a analýz vztahujících se k pohlaví a genderu, tělu a tělesnosti, sexualitě, identitě nebo sociální komunikaci a mocenské struktuře. Namísto jednotné definice rozšiřují zkoumání o detaily nebo aspekty poskytující zcela nový typ informací a závěrů, jež usilovaly o poznání fungování neolitické společnosti a její socioekonomické organizace, ale i o pochopení příčin tvorby plastik, jejich použití nebo úroveň odlišnosti od jiných artefaktů v daném kulturním a historickém kontextu.

Tradicionalistický proud interpretace neolitických ženských figurek zásadně ovlivnil americký archeolog Noel Morss, který se zasloužil o rozšíření univerzálního modelu výkladu. Ženské figury vyjadřovaly plodnost a reprodukci a jejich vznik doprovázelo zavedení zemědělství

a využití hlíny. Britský archeolog australského původu V. Gordon Childe kladl nálezy antropomorfních plastik do spojitosti s kultem Bohyně matky. Plastiky s výraznými pohlavními znaky představovaly bohyně plodnosti a tvořily součást rituálů. Zároveň plastiky souvisely s úrodností země a plodin v neolitické zemědělské společnosti. V intencích kultu plodnosti a Bohyně matky přistoupil k nálezům antropomorfních figur britský archeolog James Mellaart, který prováděl výzkum neolitického sídliště Çatal Höyük na území dnešního Turecka. Nalezené figury ztotožnil se zobrazením Velké Bohyně v jejich rozmanitých podobách.

Velká Bohyně: ano, či ne? ▼

Mnozí badatelé interpretaci plastik nejdříve vztahovali na konkrétní nálezy a zejména chronologickou fázi, v tomto případě období neolitu, postupně se však prosadilo úsilí generalizovat výklad na širší časový úsek a širokou variabilitu figur. To je konkrétní příklad Hadí bohyně z Knóssu z doby bronzové, o jejichž nálezy se zasloužil Arthur Evans od roku 1903. K plnému přijetí teze o bohyni plodnosti nastává u Evanse až po roce 1910, zejména po první světové válce. Bohyně byla povýšena ze své druhořadé role manželky boha válečníka Dia na hlavní božstvo minojské civilizace, Velkou bohyni matku. Evansovy interpretace ostatně výrazně zformovaly přístup americké archeoložky litevského původu Marije Gimbutasové, která sestavila rozsáhlý korpus ženských figur z oblasti jihovýchodní Evropy. Jejich četnost považovala za doklad sociální, politické a duchovní dominance žen ve staré Evropě v období neolitu. Gimbutasová odmítla androcentrické interpretace figurek, jejichž korpulentní tvary doprovázela adjektiva ošklivé a monstrózní.

Jeden z prvních badatelů, který odmítl výklad neolitických plastik jako součásti kultu Velké Matky, byl

Tato sedící plastika ženy byla nalezena v Hlubokých Mašůvkách. ▲

archeolog Peter Ucko v 60. letech 20. století. Zjistil, že v mnoha analýzách údajných ženských plastik jsou mužské figurky a figurky nejednoznačného pohlaví jednoduše ignorovány a upozaděny. Jeho výzkum plastik z paláce Knóssos na ostrově Kréta následně prokázal, že androgynních příkladů bylo zastoupeno bezmála srovnatelně jako ženských figur. Plastiky mohly být multifunkční a sloužit k podobným účelům jako v domorodých společnostech. Kromě britského archeologa Andrewa Fleminga se jeho myšlenky

ovšem nedočkaly podpory nebo přijetí až do 90. let 20. století. O důležitost lokálního kontextu i alternativní výklad neolitických plastik se zasazoval britský archeolog Ian Hodder. Figurální nálezy na neolitickém sídlišti Catal Höyük jej na přelomu 80. a 90. let přivedly k přehodnocení dosavadních výkladů. Figury byly objektivizovány, vnímány bez geografické a kulturní specifikace a odděleny od původního významu, jejich způsobu výroby a použití. Hodder doporučoval odmítnutí tradičních typologií a klasifikací.

„Venuše“ byly vyráběny individuálními tvůrci. Nicméně dodržovaly všemi sdílené vzory a tvary. Fragmenty hrudní části těla s naznačenými malými prsy z Hlubokých Mašůvek jsou si tedy podobné. ▲

Kritika Velké Bohyně ▼

Silná reakce proti tradicionalistické skupině a výkladu antropomorfních figur se projevila bezprostředně po smrti Gimbutasové v roce 1994. V reakcích se projevuje odmítnutí generalizujících a ideologických interpretací, které byly založené na předpokládané podobnosti těchto figur. Nové perspektivy i nadále vystihovaly lokální, historický i nálezový kontext, zároveň začaly zdůrazňovat další koncepční nástroje, nejčastěji gender, role, status, identita nebo fragmentace. V této souvislosti kriticky přistupovaly k binární klasifikaci a metodě binárních kontrastů.

Hned v roce 1994 publikovala zásadní studii americká prehistorička Lauren Talalayová, která upozornila na dosavadní paradoxní situaci panující v interpretacích plastik. Vět-

šina prací navazovala a oživovala koncept Velké Bohyně a připisovala moc ženám, anebo naopak otázku žen a genderu zcela přehlížela. Talalayová prováděla výzkum neolitických figur z území Řecka, především v jeskyni Franchthi. V souboru více než tisíce figur některé identifikovala jako hermafroditní, bezpohlavní nebo genderově diverzní. Naznačila, že bezpohlavní figury mohly mít různé významy, přesahovat pohlavní klasifikaci a vystupovat jako spojení mužského a ženského pohlaví.

Podobně vliv genderu a genderových rolí na interpretaci figurálních plastik zastávaly americké archeoložky Ruth Tringhamová a Margaret Conkeyová. Vysvětlení vycházející z hypotézy Bohyně Matky označují za jeden z mnoha interpretačních rámců pro figury v neolitu. Autorky kritizují způsoby, jimiž byla široká škála plastik vnímána. Poukazují na

proměnu ženského těla v sexuální objekt a současně erotický i estetický ideál. V případě antropomorfních figur upozorňují na uplatnění redukcionismu, několika jednoduchých charakteristik a premis, jež jsou nastolené a přijímané autoritou archeologa a následně reprodukovány. Přitom antropomorfní figury vykazují širokou variabilitu ve formě, výzdobě i stupni realismu anebo abstrakce.

Kontext a gender neolitických plastik ▼

Americký archeolog Douglass Bailey ve výzkumu a interpretaci antropomorfních figur pokračoval v potlačení genderové binarity a naznačil existenci třetího pohlaví. Současně si uvědomoval důležitost kontextu. Každá neolitická figura měla několik různých funkcí a významů, z nichž

každý se během životnosti artefaktu lišil v závislosti na věku, pohlaví, zkušenostech, záměru nebo potřebách jednotlivce, který figurku vyrobil, používal, rozbil a vyhodil. Bailey zohledňuje otázky vnímání a iluze. Prehistorické figury totiž obsahují pouze výběr některých znaků. Pokud jsou části těla odstraněny nebo potlačeny, divák tělo rekonstruuje a interpretuje z přítomné části.

V kritice opomíjení archeologického kontextu a oddělení figur od ostatních artefaktů v jejich interpretaci pokračovala skotská archeoložka Naomi Hamiltonová. Genderovou binaritu a binární genderové identity – muž a žena, označila za příčiny omezení rozmanitosti a genderové fluidity. Na základě toho problematizovala metodologii kategorizující neolitické antropomorfní figury na mužské a ženské. Hamiltonová naznačila, že raně středomořské kultury, jako jsou jmenovitě kultury řeckého neolitu, pravděpodobně chápaly genderové koncepty odlišně než západní společnost. Hojný výskyt bezpohlavních postav musí buď naznačovat, že pohlaví je v mnoha kontextech irrelevantní, nebo jsme dosud nesprávně porozuměli jeho významu a způsobu využití.

K podobným závěrům dospěla i australská archeoložka a antropoložka Lynn Meskellová, která se mezi prvními přiřadila ke kritikům hypotéz Gimbutasové. Kult Bohyně Matky a univerzální matriarchát označila za výsledek spojení čiré fantazie a sexismu naruby. Úskalí nahlížela v případech ženských figur. Jejich interpretace podpořila předpoklad jediného a všudy přítomného ženského božstva. Zohlednění kontextu v případech figur z lokality Catal Höyük považovala za neodmyslitelnou součást výzkumu a interpretace, který navíc rozšířila o specifickou nálezovou situaci figur a jejich fragmentaci. Figury mohly být na rozdíl od jiných artefaktů jednorázového charakteru, vystihovaly nahraditelné objekty vyrobené z běžně dostupného materiálu v blízkosti domu a vypálené poblíž ohniště a pecí opět v blízkosti domu.

Ve Střelicích na Znojemsku bylo nalezeno několik „venuší“, které již v minulosti byly částečně rekonstruované. Tato lidská figura je zajímavá tím, že má rytou výzdobou naznačený nejen obličej, ale také účes a jakýsi náhrdelník na krku.

▲ Další nález venuše ze Střelic s nohama, jimiž prochází záměrně vytvořený otvor neznámého účelu.

Tento nález ze Střelic na Znojemsku se stal pro archeology vzorem a byl pojmenován jako „venuše střelického typu“.

Ne všechny „venuše“ můžeme označit za zcela povedené. Tato skupinka spíše evokuje typický dětský výtvarný projev. Pokud tehdy tímto způsobem děti napodobovaly tvorbu dospělých, nebylo by na tom nic překvapivého. ▼

Fragmentarizace neolitické plastiky ▼

Na přelomu tisíciletí začala sílit teorie fragmentarizace artefaktů, kterou rozpracoval a rozšířil britský archeolog John Chapman. Jeho výzkum figurální plastiky naznačil rituální depozici, která dokládá známky jejich záměrného rozbití, zničení, rozlomení, fraktury anebo deformace. Úmyslnou fragmentarizaci artefaktů odhalil v prostředí neolitických sídlišť na Balkáně. Jakmile byl objekt roztržtěn, pravděpodobně získal nové funkce a významy. Z toho vyplývá, že plastiky, jejich význam a použití se v průběhu životních fází proměňovaly. Fragmentarizovaný materiál byl znovu použit různými způsoby a získával různé významy.

Materiálová podstata a reprezentace plastik se stala podstatou koncepcí o neolitických plastikách, jejichž autorem je řecký archeolog Stratos Nanoglou. Využití různých materiálů k reprezentaci těla vyvolávaly různé účinky a podílely se na vnímání a přijetí vlastního těla a formování subjektivity. Konkrétně se pak odlišuje vnímání a materiálová podstata hlíny a kamene. V závislosti na použitém materiálu nemusí být jeden typ zobrazení nutně spojen pouze s jedním způsobem užití, vyvolávat jeden účinek nebo dosahovat jednoho významu v lokálním kontextu. Nanoglou v souvislosti s plastikami začal prosazovat, že koncepty a rozdíl pohlaví a gender v období neolitu nemusely představovat základní organizační a strukturální princip. Do minulosti však promítáme soudobé kategorie, předpoklady a způsoby uvažování.

Závěrem ▼

Výzkum neolitických plastik doprovází od 90. let 20. století nové perspektivy, které do svých úvah začleňují symbolickou komunikaci. Figury vystupují jako činitel a médium, které umožňuje projekci vlastní osobnosti, identity, sexuality i těles-

nosti, přenos myšlenek mezi jedinci, sociálními skupinami a komunitami anebo výpověď o distribuci a rozdělení moci. Nové perspektivy přinesla orientace na antropologickou a sociální teorii. Zároveň se mnozí badatelé navrací k etnografickým paralelám. Ačkoli ani tento přístup neposkytl jednoznačné a přesné interpretace figurální plastiky, rozšířil spektrum a dimenze výzkumu. Figury se omezeně a tendenčně nenahlížely pouze jako bohyně nebo modly, ale jako konkrétní jedinci anebo předci, panenky, hračky, didaktické, léčebné a rituální pomůcky nebo dokonce předmět společenské a obchodní dohody. Zůstaly ovšem stále nezodpovězeny nejzákladnější otázky – koho nebo co figury skutečně zobrazují, jaká byla motivace a záměr jejich vzniku a výsledné formy a konečně jaký byl účel a význam jejich použití.

Výzkum a interpretace neolitických plastik od 19. století prokázaly, že figury zejména z oblastí jihovýchodní a střední Evropy vystihuje vysoká heterogennost. Odlišují se ve ztvárnění těl, jejich pozici, zdobení nebo v míře vystižení pohlavních znaků anebo jiných tělesných částí. Prosadila se rozmanitost zobrazení těla v závislosti na regionu nebo komunitě. Neexistuje jednotný a uniformní vzor nebo konsensus v re-

prezentaci, který by stanovoval anatomické nebo kulturní rysy utvářející neolitické tělo. Figury proto vystihuje tělo volně plovoucí anatomickou diakritikou, která je aplikována na různé kontexty jednání a diferencuje úroveň relevance zobrazení pohlaví nebo jiných tělesných znaků.

I když ani tyto názory nepřinesly jednoznačné odpovědi, rozšířily alespoň směry zkoumání, nabídky jiné interpretace, vyvracející kult Velké Bohyně a motivovaly badatele k hledání alternativních vysvětlení. V současnosti se však neolitické sošky i nadále popisují hlavně z hlediska estetického a uměleckého, nejsou dostatečně zasazeny v jejich socio-kulturním kontextu a zůstávají v zajetí tradičního genderového modelu. Přitom neolitické plastiky mohly v minulosti fungovat – podobně jako v současné umělecké práci – jako evokace, provokace a objekty obdivu, strachu, úžasu a zmatku.

Anebo úplně jinak.

Barbora Půtová,

Ústav etnologie a středoevropských a balkánských studií FF UK

Foto: Jan Cága a archiv MZM

Zvláštním příkladem nálezu lidské figurky, která klade otázky o svém tvůrci, je tato „venuše“ ze Štěpánovic.

Starý zámek v Jevišovicích nabízí exkluzivní trojici expozic

Nabízelo by se začít slovní hříčkou: Starý zámek v Jevišovicích je jako nový... Ale to bychom už zdejší místopis zamotali úplně. Protože v tomto nejmenším městečku Jihomoravského kraje nedaleko Starého leží i Nový zámek. (A to pro tuto chvíli zamlčme, že se tu rovněž nachází i Starý hrad, což je zajímavé také proto, že Starý zámek je původně hradem...) Dost. Raději stroze a jasně: Starý zámek v Jevišovicích se po dvouleté přestávce znovu otevřel veřejnosti. A návštěvníci se mají na co těšit. Moravské zemské muzeum, které objekt spravuje, tu totiž nyní ve výsledku nabízí tři výjimečné expozice.

Inovována byla ta, která představuje historii zámku samotného, v plné kráse se podařilo zpřístupnit klávesové hudební nástroje a v premiéře byla počátkem léta 2025 představena kolekce lidového nábytku. Pozoruhodné dějiny místa nyní přibližuje druhé patro zámku vypínajícího se nad Jevišovkou. Expozice, chronologicky koncipovaná od časů pánů z Kunštátu až do předání objektu Moravskému zemskému muzeu ve 20. století, kombinuje textové panely s původním dochovaným mobiliářem, který doplňují další předměty z muzejních sbírek.

Jevišovice si vybral Suchý Čert i Raduit de Souches ▼

První místnosti jsou věnovány archeologii a starším dějinám. Počátky

Jevišovic jsou spojeny s významným rodem pánů z Kunštátu, který zde ve 13. století vybudoval hrad tyčící se na příkrém úbočí nad řekou. Původní panské sídlo se však nenacházelo na místě dnešního zámku, ale o několik set metrů dál, na opačném břehu. Obýval jej i nechvalně proslulý Hynek z Kunštátu zvaný Suchý Čert, bezohledný válečník a loupeživý rytíř, jemuž se roku 1404 podařilo ubránit Znojmo proti Zikmundovi Lucemburskému a rakouskému vévodovi Albrechtovi IV. V jeho době patřily Jevišovice k vyhlášeným lapkovským sídlům. Roku 1421 byl starý hrad zbořen a ve dvacátých až třicátých letech 15. století, snad za Sezimy Zajímače z Kunštátu, vyrostl na pravém břehu Jevišovky hrad nový.

Středověké období doplňují menší exponáty reflektující každodenní ži-

vot tehdejších obyvatel. Ve vitrínách si návštěvník může prohlédnout kuchyňskou a stolní keramiku, drobnou hrnčířskou plastiku či gotické klíče a zámky. Prezentovány jsou rovněž vojenské a lovecké předměty – meč gotického typu, nože, hroty oštěpů, napínací háky a šípy do kuší nebo kamenné střely určené do obléhacích strojů.

Krátce před rokem 1600 nechala Kateřina z Valdštejna, roz. z Kunštátu, přestavět středověký hrad na čtyřkřídly renesanční zámek. Toto období je v expozici zastoupeno exkluzivními výrobky moravských novokřtěnců ze sbírek MZM. Doba 17. století je však v Jevišovicích spojena především s osobností Ludvíka Rada de Souches, statečného a důvtipného válečníka, hrdinného obránce Brna proti Švédům a Nitry proti Turkům, který panství zakoupil v roce 1649 a přestavěl. V expozici na de Souchese upomínají mimo jiné dřevcové zbraně, barokní kopie milostného obrazu Panny Marie Svatotomské a také nově zrestaurovaný dřevěný erb s jeho znakem.

Posledním rodem, jehož členové zámek obývali, byli Ugartové, kteří Jevišovice vlastnili až do konce 19. století. Následující majitelé se již na počátku 20. století definitivně přesunuli do přestavěného a moderně upraveného tzv. Nového zámku, jenž

se stal hlavním obytným sídlem. Budovy tzv. Starého zámku začaly v tomto období sloužit výhradně správním účelům. Po skončení druhé světové války byl jevišovický velkostatek na základě Benešových dekretů znokoufiskován a zámek přešel do správy Družstva pro zvelebení jevišovického kraje. Navzdory pohnutým osudům se v jeho interiéru dochovala část historického mobiliáře i uměleckého vybavení. Nejcennější a nejzajímavější kusy jsou v expozici rovněž prezentovány. Renesanční období zastupuje tzv. refektářový stůl. Za pozornost stojí i vyřezávané křeslo lombardského typu. Dále lze obdivovat intarzovanou barokní komodu a rozměrný sekretář z 18. století. Interiér je dále doplněn ukázkami z místní sbírky historických hodin.

Z období 19. století se dochovalo několik uměleckých děl, která původně náležela bohaté průmyslnické rodině Ofenheimů, jež zámek krátce vlastnila v první polovině 20. století. Vznik těchto děl je spjat s Viktorem Ofenheimem, diplomatem, politikem a podnikatelem v železniční dopravě, a jeho ženou Sophií. Vyzdvihnout lze rozměrný, žánrově pojatý skupinový portrét, který pro Ofenheimy namaloval roku 1869 rakouský malíř Alois Schönn, případně dvě mramorové portrétní busty Viktora a Sophie od mnichovského sochaře Michaela Wagnmüllera.

I ti nejmladší návštěvníci pak mohou obdivovat rodinné loutkové divadlo Václava Nápravníka z Kamenice nad Lipou. Vzniklo svépomocí v letech 1922–1923 a bylo „obohaceno“ vyřezávanými loutkami od

◀ V popředí renesanční stůl s ukázkou cínového nádobí a historizujícími křesly z 19. století.

Pódium s varhanovým klavírem (klavirganum) a s varhanami z kláštera brněnských alžbětinek.

Ukázky lidového nábytku.

marionetářů Stanislava Kaisra a Jaroslava Janečka. Poslední majitelkou a zároveň provozovatelkou divadla byla dědička Marie Macáková z Jevišovic.

Restaurátoři vrátili nástrojům krásu i zvuk ▼

Na rekonstrukci jevišovických expozic získalo Moravské zemské muzeum dotaci z evropských fondů ve výši více než jedenačtyřicet milionů korun, z toho podíl Ministerstva kultury ČR činil zhruba čtvrtinu. Téměř 29 milionů z celkové sumy putovalo na samotné restaurování klávesových nástrojů pocházejících z bohaté sbírky Oddělení dějin hudby MZM. „Díky tomu se Starý zámek může pochlubit ve velkém sále v patře historicky největší výstavou svého druhu v České republice,“ zdůraznil ředitel Uměnovědného muzea MZM

Jaroslav Blecha. Hudební nástroje vedle notového a písemného materiálu začalo sbírat Oddělení dějin hudby MZM hned od svého vzniku v roce 1919. V současnosti má více než 560 hudebních nástrojů, z toho celou desetinu klávesových: 32 klavírů, 2 cembala, 3 klavichordy, desaterý varhany, 6 harmonií a 1 terpodion. V depozitářích zámku jsou ale zastoupeny všechny klasické druhy nástrojů včetně dechových (aerofony), strunných (chordofony) a bicích (membranofony a idiofony). Z těch nejvýznamnějších lze jmenovat několik nástrojů z 18. století: např. kostěnou *příčnou flétnu* od Lorenza Cerina, smyčcový nástroj velikosti violoncella zvaný *viola da bardone (baryton)*, *kladívkový klavír* brněnského stavitele Jana Buchty, *klaviorganum* (klavír a varhany v jednom) od vídeňského stavitele Fr. X. Christopha a výčet by mohl pokračovat.

„S výhledem na vznik výjimečné expozice v Jevišovicích bylo zhruba před čtyřmi roky vybráno asi 30 klavírů a varhan, jejichž restaurování se ujali přední odborníci od nás i ze zahraničí. Uvedení nefunkčních a někdy i zcela poškozených nástrojů do vystavovatelné podoby nebo dokonce do hratelného stavu je záležitost časově i finančně nesmírně náročná a neobešla by se bez mimořádné dotace z evropských fondů,“ uvedl František Malý z Oddělení dějin hudby MZM. Konkrétně bylo v rámci projektu svěřeno sedm varhanních nástrojů ze 17. až 19. století varhanářské firmě Attentus Qualitatis z Lomnice u Tišnova. Šest klavírů z první poloviny 19. století restauroval Gert Hecher z Vídně. Čtyři klavíry z počátku 19. století prošly restaurátorskou dílnou Jana Bečičky a Stanislava Hüttla z Bystřice a Hradce Králové. Tři klavíry z 2. poloviny 19. století restaurovala firma Jakuba Zahrad-

Zvuková prezentace alžbětinských varhan při vernisáži. ▼

Dvě pódia s klavíry z 1. poloviny 19. století. ▶

Kazeta se souborem příborů, novokřtěnecká dílna, střední Evropa, přelom 16. a 17. století.

níka z Prahy. Celkem sedmi klávesových nástrojů (cembalo, 2 malé klavírky, klavichord, pyramidový klavír, stolový klavír a pianino) se ujali Vojtěch Marčan a Petr Šefl. A jeden zvláště významný klavichord z 1. poloviny 19. století prošel složitým restaurováním u Tomáše Flégra z Prahy a Johanna-Gottfrieda Schmidta z německého Rostocku. „Všechny nástroje z jevišovické expozice jsou tak nyní plně funkční a již nyní se plánují koncerty a nahrávky, které by toto bohatství přiblížily v plném rozsahu,“ dodal František Malý.

Koutní skříňka nahrazovala trezor

Do třetice je zcela nově pojata expozice lidového nábytku. „Předměty, texty a fotografie ve třech místnostech dokládají vybavení venkovského

interiéru v různém časovém období a představují výrobní postupy, zdobivé techniky i vývoj vzhledu a funkčnosti jednotlivých kusů nábytku,“ doplnil k poslední části nových expozic Marek Junek, ředitel Historického muzea MZM.

Ve vstupní místnosti se nachází mobiliář vztahující se k širšímu okolí Jevišovic, na kterém jsou zároveň prezentovány nejoblíbenější způsoby výzdoby. Pro region Znojemska je typická více jak stoletá produkce několika dílen v obci Mohelno, které zanikly ve 20. letech 20. století. Expozice představuje vedle dobových truhel také např. police na nádobí nebo tzv. koutní skříňku, v níž hospodář uchovával důležité dokumenty či peníze. Na barevnost i vzory mohelenských výrobců navazovaly nábytkářské dílny, které začaly produkovat sériově vyrobené kusy nábytku. Části tzv. selských jizeb, jimiž se přenášely lidové motivy

do městského prostředí, jsou vystavené v druhé místnosti expozice. K výjimečným předmětům patří kuchyňská linka vyrobená pro vlastní potřeby zaměstnanci jedné z nejznámějších dílen v Hroznové Lhotě. V poslední místnosti je ke zhlédnutí vybavení kuchyní v průběhu 20. století, jak je mnozí z návštěvníků znají z obydlí svých prarodičů z venkovského i maloměstského prostředí.

Nejcennějším exponátem zůstává samotný zámek

Kromě trojice expozic skrývá jevišovický zámek ještě další unikát. Kapli sv. Ludvíka, jedinou větší svatyni tohoto zasvěcení na našem území, totiž zdobí dvě cenná plátna. Autorem rozměrného obrazu na hlavním oltáři je přední raně barokní malíř Tobias Pock, který zpodobnil

Kastelán Jevišovic Jiří Černý zve na prohlídku nových expozic.

Profesor Vít Vlnas představuje novou expozici.

Lidový nábytek zůstává přitažlivý i pro současnou generaci.

sv. Ludvíka jako francouzského krále vedoucího křížáky v boji proti Saracénům. Vzácny je rovněž manýristický obraz Obřezání Páně, zachycující obřízku Ježíška. Obraz, malovaný dle nizozemské grafické předlohy, se podle kastelána Jiřího Černého dostal do Jevišovic pravděpodobně ze zahraničí a podle vyprávění jej ukrývali Jevišovičtí před Němci během druhé světové války pod hromadou obilí. „Pokud vím, jde o jediný rozměrný obraz tohoto ikonografického typu, který je umístěn v přístupném památkovém objektu,“ přibližuje Jiří Černý, ale s úsměvem dodává své oblíbené tvrzení: „Nejkrásnějším exponátem však nadále zůstává zámek sám, i kdyby byl prázdný.“

(jih)

Foto: Jan Cága, MZM

Pětice výstav byla poctou Daliboru Chatrnému

Výstava s nezvyklým názvem **Magnetem** v Památníku Leoše Janáčka Moravského zemského muzea byla v květnu 2025 pozoruhodným pozváním k přemýšlení o podobách výtvarného umění současnosti. Je možné „malovat“ magnetem? Jednalo se o druhou akci v pořadí z celkem pěti výběrových ohlednutí, kterými kurátor výstavního programu Jiří Zahradka vzdal poctu **Daliboru Chatrnému**, od jehož narození uplynulo v roce 2025 sto let.

Také další čtyři výstavy cyklu svými názvy **Šňůrou**, **Oponou**, **Slovem** a **Barvou** velmi výstižně charakterizovaly, jakému typu tvorby se Chatrný věnoval. Objevoval možnosti, jak zaznamenat stopy různých dějových procesů, v šedesátých letech využíval působení magnetů pro vytváření výtvarných struktur, zaznamenával pohybová gesta „kresbami obouruč“, zkoumal linie vytvořené provazem, vrstvil, překládal a probarvoval papír nebo netkanou textilii, a vytvořil tak paralelní výtvarný svět k tomu tradičnímu, standardnímu a všeobecně známému.

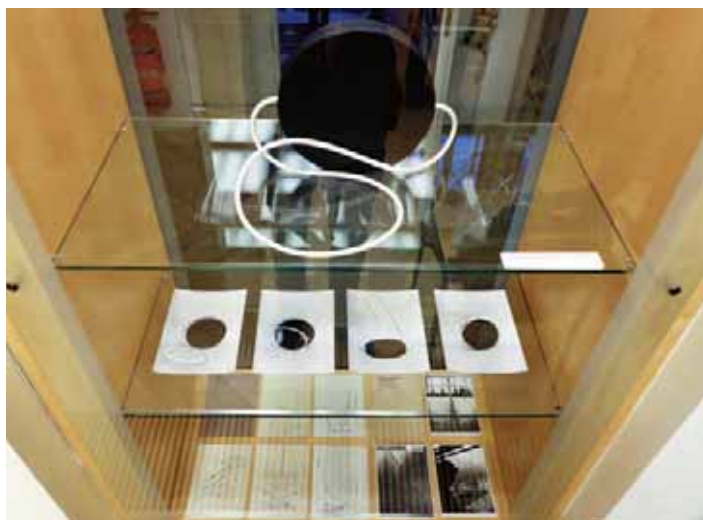
Navzdory období vlády totalitního režimu, kdy umělci, kteří svou tvorbou vybočovali z požadovaných podob socialistického umění, neměli snadnou cestu k realizaci svých výstav či vydávání katalogů, se Daliboru Chatrnému podařilo především díky tvorbě v oblasti grafiky

prosadit i v mezinárodním kontextu. V roce 1985 získal Cenu Bienále evropské grafiky v německém Baden-Badenu, v českém prostředí byl za grafiku oceněn již v roce 1968 na 1. bienále Výzkumy grafiky, kde představil své experimenty s reliéfními tisky využívajícími náhodné vytváření kompozic pomocí magnetů a kovových hoblin. A přestože nikdy neopustil Brno a zůstával tak trochu stranou hlavního uměleckého provozu, přesto byl napříč generacemi vnímán jako mimořádná autorita. V roce 1990 jej získal do nově se tvořícího pedagogického sboru AVU v Praze rektor Milan Knížík, v roce 1993 pomohl svou docenturou Ivanu Rullerovi a Igoru Zhořovi při vzniku Fakulty výtvarných umění VUT v Brně a vedl zde ateliér s příznačným názvem Proces-koncept-akce. Ocenění jeho přínosu bylo završeno v roce 2006 Cenou ministerstva kul-

tury ČR a v roce 2011 cenou od mladé generace ve věku do 35 let nazvanou Umělec má cenu.

Cyklus výstav v Památníku Leoše Janáčka MZM začínal prezentací **Šňůrou** (13. 3. – 5. 5. 2025). Už samotné pojmenování výstavy tedy naznačovalo, že se nejedná o běžnou statickou instalaci kreseb nebo grafik, ale o osobitou formu procesuálního konceptu, kdy výsledná výtvarná podoba je záznamem či stopou nějakého pohybu, děje či aktivity, což nacházíme v Chatrného tvorbě po několik desetiletí. Ať už to byla prosincová Osmihodinová výstava v Domě umění města Brna v roce 1970, kde s bílými provazy manipulovali i návštěvníci, intervence do krajiny či drobné objekty, vždy se jednalo o určité narušení dosavadních zvyklostí a výtvarných postupů.

Druhá výstava nazvaná **Magnetem** (15. 5. – 28. 6. 2025) představila soubor objektů, v nichž umělec využíval dynamiky přírodních zákonitostí, kdy například nechal ve skleněné trubici tajemně levitovat magnety, nebo na plechové desce, pod níž zespodu pohyboval magnetem, vytvá-

řel náhodné proměnlivé shluky kovových předmětů. Kurátor cyklu Jiří Zahradka k uskutečněným prezentacím dodává: „Každá z výstav měla pro mě jistý význam, ale kdybych si měl vybrat jednu, tak to je asi Magnetem. Mám strašně rád u Dalibora Chatrného právě období přelomu šedesátých a sedmdesátých let, tak invenční, vším tak objevitelské.“

Výstava Oponou (26. 6. – 7. 9. 2025) připomněla inovační návrh na oponu Janáčkova divadla, kterým Chatrný v šedesátých letech radikálním abstraktivismem vybočil z dobového váhavého hledání na rozhraní mezi realistickým a stylizovaným projevem.

Poslední dvě výstavy Slovem (11. 9. – 19. 10. 2025) a Barvou (23. 10. – 30. 11. 2025) rovněž jasně signalizují konceptuální přístup a tematické i materiálové zaměření.

Celoroční cyklus byl koncipován jako pocta této významné osobnosti české kultury, a stal se tak hodnotným příspěvkem k souboru několika dalších výstav, které sté výročí významného umělce připomínaly napříč republikou. Již na začátku roku představila Galerie Benedikta Rejta v Lounech výběr z objektové tvorby, výstavy se zastoupením mladších osobností, které se k Chatrného odkazu vztahují, připravily například Galerie středočeského kraje v Kutné Hoře nebo Gočárova galerie v Pardubicích, na řadě aktivit projektu Dalibor Chatrný 100 se podílel Klub

konkretistů 3. Související událostí se staly i dvě podzimní výstavy Domu umění města Brna, které se ohlížejí za stým výročím existence brněnské „ŠURky“, tedy původní Školy uměleckých řemesel, kde Dalibor Chatrný v letech 1963 až 1986 vedl oddělení grafiky, a stál tak u prvních uměleckých kroků početné řady osobností. Jeho žáci se k němu vždy hlásili, neboť to byl upřímný tvůrce hloubavých pracovních dialogů, sledoval současné výstavy, komentoval aktuální dění, reagoval na aktivity svých přátel i začínajících tvůrců. Byl to člověk dialogu. Byl magnetem pro všechny, kteří se zajímali o nejnovější tendence ve výtvarném umění!

A navíc – nebyl sám. Připomeňme si pozoruhodnou čtveřici přátel – jubilatů v roce 2025: Dalibor Chatrný (28. 8. 1925 – 5. 7. 2012), Stanislav Kolíbal (11. 12. 1925), Ladislav Novák (4. 8. 1925 – 28. 7. 1999) a výtvarný teoretik Igor Zhoř (9. 3. 1925 – 22. 11. 1997). Co jméno, to jedinečná kvalita a zřetelný přínos pro výtvarnou kulturu posledních desetiletí. Výstavní aktivita Moravského zemského muzea v Památníku Leoše Janáčka tak i v roce 2025 přinesla pozoruhodné a velmi cenné hodnoty.

Radek Horáček
Foto: Jan Cága

Paprsky svobody se vrací k britské podpoře disentu v Brně

V Mramorových sálech Moravského zemského muzea je od 15. října 2025 do 19. dubna 2026 k vidění výstava s názvem **Paprsky svobody. Britská podpora brněnského disentu v 80. letech 20. století**. Kurátorky Oddělení dějin kultury antitotalitního zaměření (ODKAZ) Petra Pichlová a Romana Dominika Hrbatová přibližují příběh solidarity Britů a Brňanů v době normalizace.

Kořeny britsko-české spolupráce sahají do roku 1980, kdy v Oxfordu vznikla organizace s názvem Jan Hus Educational Foundation, jež systematicky poskytovala hmotnou i intelektuální podporu československému disentu, nejprve v Praze, následně v Brně a Bratislavě. V Brně byla kooperace započata roku 1981, kdy se poprvé setkali Roger Scruton a Jiří Müller. Společně s Petrem Oslzlým vytvořili důmyslný konspirační systém, díky němuž mohla jejich spolupráce fungovat bez přerušení od roku 1984, kdy se konal první bytový seminář, až do sametové revoluce. Jádrem pozornosti na výstavě je tedy brněnské dění během pěti let v druhé polovině 80. let 20. století. Z pohledu lidských dějin i jediného lidského života se tato doba může zdát krátká. Při bližším zkoumání se ale ukazuje, o jak dlouhou dobu se jednalo v kontextu fungování totalitního režimu. Pět let konspirace, utajování a spolehlivého chodu mezinárodní spolupráce je úctyhodně dlouhá etapa v době, kdy mohl jeden chybný krok vést k vyřazení aktivity. Rozhodnutím státní moci pak mohlo být zmařeno jakékoliv konání takřka ze dne na den. Pět let se i v očích obyčejného, všedního života může zdát jako mžik. Jak to ale byla doba bohatá a životadárná pro aktéry tohoto dění, jejich okolí a jak trvale zasáhla do jejich životů či dalších aktivit, ukazují autorky nejen na výstavě, ale i v katalogu, který vyšel v českém i anglickém jazyce.

Kurátorky představují důležité oblasti, ve kterých Britové poskytli hmotnou i intelektuální pomoc brněnskému neoficiálnímu kulturnímu světu. Díky Jan Hus Educational Foundation mohli v době normalizace přijíždět a v soukromých domácnostech konat přednášky britští akademici. Britové pomáhali i ve sféře samizdatu, videoprojekcí zakázaných či v ČSSR nedostupných zahraničních filmů, dovozu osobních počítačů s tiskárnami a další moderní techniky. Podporovali nezávislé brněnské umělce na poli hudby i výtvarného umění, pomoc přinášeli rovněž do ekologické problematiky. Je příznačné, že kancelář porevoluční české Vzdělávací nadace Jana Husa vznikla právě v Brně za vydatné podpory britské strany, zejména Rogera Scrutona a Barbary Dayové.

Výstava i katalog k ní představují témata, jimž dosud nebyla historiky věnována zasloužená pozornost. Odkrývají nejen bílá místa brněnské kulturní historie, ale i pevná pouta britsko-české spolupráce ve vytrvalém hledání cesty ke svobodě.

Petra Pichlová

Foto: Jan Cága

Nahlédnout vědcům do hlavy: Příběhy artefaktů

Výstava **Příběhy artefaktů** zve návštěvníky na fascinující cestu do světa archeologie, kde i z malých úlomků nebo zdánlivě obyčejných předmětů vzniká obraz života lidí, kteří obývali zdejší území před tisíci lety. Vystavené předměty nejsou jen němými svědky minulosti – prostřednictvím moderních technologií a interaktivních prvků se může každý z návštěvníků změnit z pasivního diváka ve spolu-tvůrce dávných událostí.

V Dietrichsteinském paláci Moravského zemského muzea totiž čeká na příchozí dobrodružství, které je vtáhne přímo do procesu poznávání minulosti. Milovníka historie, rodinu s dětmi nebo „pouhého“ zvědavce. **Příběhy artefaktů** ukazují každému, že archeologie není jen

o vykopávkách a starých nálezích, ale především o našich dávných předcích a jejich životech, které se otiskly do věcí z dávné minulosti.

První část výstavy míří přímo „do hlavy“ vědce. Na interaktivní obrazovce se otevírá myšlenková mapa archeologa, která ukazuje, jak se z jednotlivých nálezů, hypotéz a analýz postupně skládá obraz dávné minulosti. Lze tak sledovat, jak se pomocí vědeckých metod potvrzují některé hypotézy, zatímco jiné postupně mizí.

Druhá část výstavy nabízí ještě aktivnější zapojení. Zájemci dostanou 3D tištěnou kopii skutečného archeologického předmětu vybavenou čipem a mohou s ní procházet jednotlivými stanovišti. Předmět tak postupně odhaluje svůj příběh: dobu a místo vzniku, způsob výroby a použitý materiál, stopy používání i okolnosti, díky nimž se dochoval až do dnešních dnů. Na dotykových

obrazovkách se přitom návštěvníci učí „číst“ stopy opotřebení, chemické zbytky i detaily, které běžnému oku uniknou.

„Na výstavě nečekejte místnost plnou vitrín. Vystaveno je pouze šest originálů, zbytek tvoří pečlivé 3D repliky, které je možné prozkoumávat,“ vysvětluje archeoložka Jarmila Bíšková z Ústavu archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity, odborná garantka výstavy. Výstava je podle ní jedinečná tím, že na ní velmi úzce spolupracovali archeologové a programátor, který vyvinul speciální aplikaci. „Zásadou moderních metod jako je traseologie, materiálový průzkum, počítačová tomografie nebo 3D modelování dnes dokážeme z artefaktů vyčíst mnohem víc než kdy dřív. Výstava komplexně ukazuje míru poznání, k níž se můžeme na základě těchto postupů dostat,“ doplňuje Jarmila Bíšková.

„Cílem výstavy tedy není jen představit výsledky archeologického výzkumu, ale především ukázat cestu, jak k nim vědci dospěli. Věda se zde neprezentuje jako soubor hotových odpovědí, ale jako dynamický proces poskládaný z drobných stop, analýz a interpretací. I nepatrný stříp může skrývat velký příběh, pokud ho umíme správně přečíst. Díky spolupráci s kolegy z Masarykovy univerzity můžeme nyní tuto nevěštní výstavu představit veřejnosti,“ vysvětluje ředitel Historického muzea Moravského zemského muzea Marek Junek.

Výstava vznikla jako výstup projektu z programu NAKI III Ministerstva kultury ČR Artefakt jako zdroj poznání: Záchrana a zachování výzkumných dat archeologických nálezů (ARTEFAKT) s identifikačním kódem DHP03OVV003.

(tz, red)

Foto: Jan Cága, MZM

ÚLUV je mrtev. Ať žije ÚLUV! Nekončící příběh... ?

ÚLUV. Pro ty mladší už nesrozumitelný shluk písmen. Ti starší možná hned nevyhrknou „Ústředí lidové umělecké výroby“, ale především ženy si okamžitě vybaví obchod Krásná jizba v Brně na rohu Radniční a Zelného trhu. A mnohé okamžitě doma vnučatům ukáží dřevěné hračky, nestárnoucí kusy nábytku, keramiku nebo možná oblečení, které ani po desítkách letech nebylo nutné vyřadit z šatníku...

Výstava **ÚLUV nekončící příběh**, zahájena v prosinci 2025 v Dietrichsteinském paláci MZM, oživuje tento fenomén prostřednictvím mimořádné sbírkové kolekce. Ale je rovněž trochu mementem zbytečného porevolučního konce přínosné organizace, jež by si v roce 2025 připomněla dvě „výročí“ – 80 let od svého vzniku a 30 let od svého zrušení.

Ústředí lidové umělecké výroby se ve druhé polovině 20. století jednoznačně podílelo na formování životního stylu československé společ-

nosti, a to především v oblasti oděvní a bytové kultury. „Etnografický ústav MZM se pak od poloviny šedesátých a sedmdesátých let 20. století stal jediným muzejním pracovištěm v českých zemích, které se cíleně věnovalo dokumentaci jeho produkce, a to od keramiky, nábytku, výrobků z přírodních pletiv a hraček až po oděvní a interiérový textil. V letech 1973–1989 dokumentoval ústav činnost ÚLUV formou výkupu prostřednictvím dotace Ministerstva kultury,“ popisuje his-

torii vzniku sbírky Hana Dvořáková, kurátorka výstavy a někdejší dlouholetá vedoucí Etnografického ústavu Moravského zemského muzea.

Členění sbírky kopíruje výrobní program organizace a je rozděleno podle jednotlivých oborů (textil – oděvní a interiérový, keramika, výrobky ze dřeva včetně nábytku, přírodních pletiv, perleti, kovu, oděvní doplňky). Což je patrné i na členění výstavy a rozvržení vybraných předmětů. Vzhledem ke zrušení ÚLUV v České republice (na Slovensku totiž nejenže přežila, ale velmi úspěšně pokračuje a rozvíjí svoje aktivity) je vzniklá kolekce, která dosud nebyla nikdy prezentována, dokladem prozíravosti tehdejšího vedení Etnografického ústavu, a zároveň tvoří jedinečný odkaz na inspirativní propojení tradice s dobovým designem.

Nákup v Krásné jizbě byl i životním názorem

V čem spočívala jedinečnost ÚLUV? Jeho produkce se odvolávala na tradiční lidovou kulturu, kterou designéři rozvíjeli v kontextu dobové módy. V unifikované šedi normalizace byla nezaměnitelná. Patřila k arbitrům vkusného bydlení i odívání, její výrobky pronikly do řady domácností. Předností a zároveň rozlišovacím znakem ÚLUV byla komplexnost sahající od prvotního výzkumu tradičních rukodělných technik a materiálů v terénu přes vlastní návrhářskou činnost, vlastní výrobu až po distribuci skrze obchodní síť prodejen Krásná jizba. „Nákup v Krásné jizbě představoval určitý životní názor. Nabízený sortiment byl vzhledem ke své vysoké estetické a výrobní úrovni v porovnání se stávající tovární produkcí bez konkurence. Vyhotovení v malých sériích zaručovalo, že se výrobky masově neopakovaly,“ přiblížila Hana Dvořáková. Mimochodem, prodejna Krásná jizba v Brně (na dohled od Dietrichsteinského paláce) přitahovala díky proskleným stěnám umožňujícím přímý kontakt s designovou produkcí ÚLUV zraky kolemjdoucích a fungovala svým způsobem jako výstavní síň.

Působení ÚLUV a jeho dopad do kultury každodenního života československé společnosti je i po letech inspirativní. Výstava ÚLUV nekončící příběh spolu s katalogem je prvním krokem mapujícím kulturně historické okolnosti založení sbírkového fondu dokumentujícího produkci ÚLUV v paměťové instituci na pozadí činnosti brněnské pobočky ÚLUV. „Klademe si za cíl představit tvorbu ÚLUV v době oživeného zájmu o tuto dnes ikonickou organizaci, na níž se stávající design, ale také třeba v mnohém módní trendy současnosti jako slow móda a udržitelnost, odvolávají,“ zdůrazňuje Hana Dvořáková.

Výstava ve spolupráci s Dětským muzeem rovněž nabízí prostor pro

hru, tvoření a objevování. Návštěvníci si mohou vyzkoušet roli návrhářů oděvů a doplňků, pustit se do ručního vyšívání, drhání či tkaní na rámu a vytvořit si vlastní přáníčko s využitím techniky modrotisku. Součástí programu je i interaktivní hra s rozšířenou realitou **PŘÍBĚHY KRÁSNÝCH VĚCÍ – Zmizelé artefakty**. Návštěvníci si mohou ve výstavě stáhnout aplikaci do svých chytrých telefonů, hledat indicie a plnit úkoly spojené s tradičními řemesly.

Nevyhazuj, daruj předměty s příběhem

Podoba výstavy z prosince ale ještě není definitivní. Současně s vernisáží zazněla totiž i výzva *Nevyhazuj, daruj*. Princip je jednoduchý: Našli jste doma šaty po babičce koupené v Krásné jízbě? Nebo kus nábytku? Stínítko lampy z proutí? Cokoliv jiného? Předměty opatřené nášivkou **ÚLUV** či **Krásná jizba** lze přinést do brněnského Paláce šlechticů na Koblížné ulici č. 1. a předat na recepci, odměnou za volnou vstupenku do expozice na Koblížné. Etnografky Moravského zemského muzea výstavu rády doplní o další předměty, které ještě ve sbírce nejsou a leží třeba někde zapomenuty. Je možné připojit fotografii či jinou vzpomínku na nákupy v Krásné jízbě. První reakce na sebe nedaly dlouho čekat, tak se přidejte i vy. Věci, které takto dostanou šanci na druhý život, uvidí návštěvníci v rámci malé instalace na jaře 2026 v hale Dietrichsteinského paláce *Předměty s příběhem vítány*.

(tz, jih)

Foto: Jan Čága

Pasti genderových stereotypů: úskalí nejenom archeologické interpretace zaniklých společností

Genderové stereotypy vstupují do archeologického výzkumu, interpretace a reprezentace minulosti i současné praxe vědních disciplín a oblastí. Zahrnují zjednodušené představy o typicky mužských a ženských vlastnostech a o rolích a pozicích mužů a žen ve společnosti. V případě archeologie a antropologie pak ve vztahu k minulým nebo původním společnostem a komunitám. Jedná se zpravidla o zkreslené, povrchní a nepravdivé výklady a popisy, které v dlouhodobém kontinuu ovlivňují vnímání, názory, postoje a hodnocení konkrétních jevů a fenoménů. Na jejich základě získáváme genderově stereotypní informace bez hlubšího vhledu a znalostí dané problematiky.

Muž – aktivní lovec a žena – pasivní sběračka ◀

Velmi frekventovaný genderový stereotyp se vztahuje k dělbě práce v pravěké společnosti. Muž je popisován a zobrazován jako aktivní a dynamický lovec odcházející nebo přicházející z lovu, velmi často nesoucí úlovek. Naopak žena je vystižena ve statické pozici, vsedě nebo vkleče, v teritoriu tábořiště nebo ohniště – domova, s dětmi a při sběru rostlinné potravy nebo přípravě jídla. Muž je zároveň zobrazován jako tvůrce kamenných nástrojů a uměleckých děl, hnací síla kulturní a technologické evoluce a inovací, zároveň i zdroj kreativity. Žena je pak uváděna jako pasivní uživatelka mužských vynálezů a inovací, jejíž úděl je spojen s reprodukcí a péčí o potomstvo, staré a nemocné členy komunity. Tvrdé a horké technologie (výroba kamenných nástrojů a zpracování kovů) jsou nahlíženy jako mužské činnosti, zatímco měkké a chladné technologie (výroba tex-

tilií a keramiky) jsou činnosti vykonávané převážně ženami. Ostatně muži coby lovci, ochránci a živitelé jsou zobrazováni jako vysocí, atletičtí a svalnatí. Ženy figurující v oblasti rodiny a domova jako mladé, štíhlé a krásné. Od ženy se totiž neočekává zvláštní fyzická zdatnost, ale přitažlivost pro opačné pohlaví. Fyzická podoba mužů a žen byla však v pravěku podstatně více rozmanitá a neodpovídala současnému západnímu standardu atraktivity.

Stereotyp aktivního lovce a pasivní sběračky ke všemu ovlivňuje také přetrvávající vnímání archeologů širokou veřejností. Archeolog „loví“ data v terénu a archeoložka data „vaří“ v laboratoři. Předpokládá se totiž, že větší fyzická síla předurčuje muže pro terénní práci. Ženy jsou zase uzpůsobeny pro fyzicky méně náročné a na detail zaměřené činnosti, jako je zpracování, třídění, evidence a analýza nálezů. Archeologické i antropologické výzkumy však dokládají, že dělba práce podle po-

hlaví nemusí znamenat genderovou nerovnost. Ve společnostech se uplatňovala genderová komplementarita, v níž jsou muž a žena vnímáni jako partneři rovnocenně se podílející a přispívající k přežití skupiny. Role muže a ženy byly v zásadě zastupitelné, flexibilně zaměnitelné v péči o děti, vaření, lov a stavbu tábořiště. Neexistoval ostrý předěl mezi mužskou a ženskou prací. Do široké škály aktivit a povinností se zapojovali všichni členové komunity.

Pravěké společnosti – matriarchální nebo patriarchální ◀

V archeologickém a antropologickém myšlení se od 19. století vývoj společnosti často považoval za lineární a kumulativní (společnost prochází stádii). Prvotní matriarchální společenské uspořádání následně vystřídal patriarchát. Matriarchát a patriarchát se nahlížely jako protikladné koncepty a principy. Matriarchát se charakterizoval jako rovnostářská a mírumilovná vláda moudrých žen, které uctívaly kult Velké Matky a usilovaly o život v harmonii s přírodou. Na základě kultu Bohyně Matky se zrodil další genderový stereotyp – pravěké plastiky i další zobrazení žen zastupují Bohyni Matku. Pravěké plastiky se ovšem neomezovaly pouze na ztvárnění korpulentní ženské postavy, jejich sekundární tělesné znaky jsou mnohdy dokonce potlačeny. Ženy mohly ostatně modelovat svoji vlastní podobu. Plastiky by v této souvislosti reflektovaly ženy různých věkových kategorií a zastávající rozmanité role a sociální statusy.

Terénní práci se věnuje archeolog i archeoložka.

Genderové stereotypy se kupříkladu projevují a reprodukují v odívání.

(biologické pohlaví) označuje fyziologická a anatomická specifika a zvláštnosti definující tělo ženy a muže. Gender (sociální pohlaví) vymezuje psychologické, sociální, kulturní a historické rozdíly mezi ženami a muži. Postavení žen a mužů, jejich genderové role a vlastnosti, které považujeme za ženské a mužské, se proměňují v čase a v závislosti na kultuře. Maskulinita a feminita nejsou vrozené osobnostní rysy, ale připisované genderové vlastnosti, dovednosti a role. Touto optikou muži potvrzují maskulinitu tím, že objevují, loví, válčí a vládnou. Feminita vymezuje činnost žen na péči o děti a domácnost.

Gender se vytváří sociální interakcí a normy ženskosti a mužskosti se odlišují v různých situacích, obdobích a kulturách. Jedinci ve vzájemné interakci „dělají gender“ ve snaze být srozumitelnými pro druhé a odpovídat daným společenským normám. Zároveň gender není determinován biologicky, není spojen s pohlavím a tělem, s jakým se člověk narodil, ale utváří se v průběhu jeho života. Gender není ani zdaleka tak jednoznačný, jako je pohlaví, protože představuje sociální konstrukt. Pohlaví jsou dvě, ženské a mužské, ale v některých kulturách lze identifikovat třetí gender (nebinární). Tito lidé jsou genderově fluidní, jejich genderová identita se pohybuje mezi třemi gendery v závislosti na kontextu nebo na situaci. Člověk se také může narodit v těle, které se neshoduje s jeho genderem (genderová identita) – transsexualita.

Heteronormativní binární genderový řád nelze označit za univerzální model. Předpokládat, že byl v období pravěku naplňován, je nejenom metodologicky chybné, ale současně se tento předpoklad podílí na posílení strukturální nerovnosti mezi muži

V opozici matriarchátu představoval patriarchát formu společenské struktury založené na nerovnosti, síle a násilí, v níž vládoucí válečníci uznávají kult mužských bohů a podmaňují a dobývají přírodu. Z toho vyplývá i další genderový stereotyp, který předpokládá výskyt násilného chování a agresivity pouze mužů. Ženská nadvláda nemusela být nutně pacifistická, podobně mužskou nadvládu nemuselo doprovázet násilí.

Zastánci matriarchátu hledali archeologické a antropologické důkazy o jeho existenci, mnohdy sloužící a využívané jako modely pro lepší budoucnost nebo návrat do stavu původní ztracené mírové a blahobytné společnosti. Důkazy nacházeli v materiální kultuře (pravěká plastika) a v sociální organizaci a struktuře domorodých společností. Podobně se zásadní kulturní a technologické

změny v období pravěku často připisovaly přechodu od matriarchátu k patriarchátu. S tím spojený usedlý způsob života, zdokonalení zemědělství a výrazný podíl mužů na zemědělských pracích vyřadil ženy z hlavní ekonomické činnosti. Zároveň tyto názory přehlížejí skutečnost, že dějiny neměly lineární ani homogenní povahu a minulé společnosti nepoužívaly totožné kategorie nebo systémy klasifikace jako současná společnost.

Gender není pohlaví a pohlaví není gender

Koncepty pohlaví a genderu se velmi často zaměňují, dokonce jsou považovány i za synonyma. V důsledku vzniká přesvědčení, že ženy a muži mají biologicky vrozené vlastnosti spojené s jejich pohlavím. Pohlaví

a ženami. Vedle toho vylučuje a „vymazává“ nebinární a genderově nekonformní lidi. V případě archeologického a antropologického výzkumu ovlivňuje a zásadně limituje interpretaci nálezové situace, pohřební výbavy, zbraní a dalších artefaktů.

Genderová archeologie – v hledáčku pouze žena? ◀

Genderová archeologie začala od 70. let 20. století poskytovat nové možnosti pro výzkum a studium minulých společností. Od původní kritiky mužské dominance se postupně zaměřila na vztah genderu a materiální kultury, mocenskou a sociální strukturu společnosti nebo každodenní život žen. Genderová archeologie na základě materiální kultury zkoumá sociální konstrukce genderových identit a sociálních vztahů v minulosti. Častým stereotypem je ovšem přístup k genderové archeologii jako k vědní subdisciplíně, která má v hledáčku zájmu pouze a výhradně ženy. I když prvotní genderové práce usilovaly překonat androcentrické archeologické a antropologické interpretace a prosadit vnímání ženy jako aktivní tvůrkyně historických procesů, jednalo se o výchozí stanovisko. Vzhledem k tomu, že byl gender stále více vnímán jako proměnný sociální konstrukt, postupně se rozšířilo i portfolio témat. Genderová archeologie se zabývá nejenom jedinci a společnostmi v minulosti i v současnosti, ale různými sociálními skupinami, jako jsou ženy i muži (queer, trans a cisgender), ale i děti, staří, nemocní nebo hendikepovaní lidé, a v neposlední řadě etnika jiné barvy pleti než bílé. Z tohoto důvodu využívá antropologické, sociologické a historické prameny, které vyhodnocuje s důrazem na archeologický kontext a data. Cílem genderové archeologie je navrátit hlas různě marginalizovaným jedincům a skupinám.

Barbora Půtová,

Ústav etnologie a středoevropských a balkánských studií FF UK

Petřkovická venuše je jedním z mnoha dokladů, že mladopaleolitické plastiky nevystihovaly pouze korpulentní tělesné tvary a sekundární pohlavní znaky.

Pohlaví mužské, ženské, třetí či neurčené. Třetí pohlaví je označení pro pohlaví a gender, které nelze identifikovat jako mužské nebo ženské.

Diorama s plastikami Homo sapiens při výrobě nástrojů na Světové výstavě v Paříži v roce 1889. Žena byla stereotypně vystižena v teritoriu tábořiště nebo ohniště.

Karel Absolon je pro ČernoHORCE badatelským hrdinou

Jeho jméno automaticky spojujeme – kromě Věstonické venuše – s objevováním jeskyní Moravského krasu či zpřístupněním dna Macochy. Mnohem méně víme o jeho činnosti v zahraničí. V Černé Hoře jméno Karla Absolona přitom rezonuje neméně silně jako u nás: v Kotorském zálivu a jeho blízkém okolí zdokumentoval existenci celkem 186 jeskyní a propastí a dodnes představuje z pohledu černoHorských kolegů přímo badatelského hrdinu. Životu a dílu tohoto světově proslulého krasového badatele, který zaměřil na počátku 20. století svůj odborný zájem právě na jeskyně v oblasti tzv. Dinárského krasu na Balkáně a úžeji na oblast Kotorského zálivu, je proto také věnován výstavní projekt „**Secrets of the Stone Sea. The Exploratory Journey of Karel Absolon**“. Uskutečnil se díky navázání mezinárodní spolupráce mezi Moravským zemským muzeem a Municipal Public Institution Museums of Kotor. Výstavu jsme autorsky a kurátorsky připravili společně s archeologem Milošem Petričevičem a historičkou Lenkou Blechovou. Zahájena byla v den pomyslných 148. badatelových narozenin 16. června 2025 v městském muzeu v Kotoru. Tam také bude k vidění po dobu jednoho roku.

Výstava představuje Karla Absolona zejména jako fotografa, speleologa a biologa. Prezentované fotografie i předměty pochází z doby, kdy věnoval velkou pozornost jeskyním a jeskynnímu hmyzu v oblasti dnešního Chorvatska, Slovinska, Bosny a Hercegoviny a Černé Hory v letech 1908 až 1922. Pro Karla Absolona byly tyto výpravy završením jedné z nejvýznamnějších etap jeho vědeckého života. Materiál čerpá z bohatého fotografického archivu slavného badatele, který čítá mnoho tisíc skleněných negativů, z nichž téměř 3000 bylo pořízeno na Absolonových balkánských cestách. Tato část sbírky

Moravského zemského muzea představuje velmi cenný zdroj pro studium historie speleologie a archeologie, včetně Kotorského zálivu.

Celkem do oblasti Balkánu Absolon zavítal devětkrát. V Černé Hoře se ocitl dohromady čtyřikrát. V letech 1912 a 1913 se vydával na studijní cesty se svou první manželkou Marií a spolu s Lucijanem Matuličem, učitelem na obchodní škole v Trebinje, který byl v té době předním odborníkem na jeskynní systémy v jižní Hercegovině. Na průzkumu se podílel také Leo Weirather, rakouský biospeleolog a entomolog, známý svým výzkumem podzemní fauny na Balkáně.

V roce 1914 Absolon zažil při své cestě stanné právo v Sarajevu a do Černé Hory se pak dostal až v roce 1917, kdy bylo území již okupováno vojsky Rakousko-Uherska. Absolon se sice obratně vyhnul nástupu do jednotek teritoriální obrany, ale to mu nezabránilo, aby za pomoci místních vojenských osádek neprozkoumal v alpském krasu řadu jeskynních systémů. Naposledy se na území Černé Hory ocitl v roce 1920, tentokrát již se svoji druhou manželkou Valerií, a byla to cesta svatební. Putovali v doprovodu místního lékaře, který bránil případným nepřijemností v poválečné době tím, že důvěru místního obyvatelstva získával vysvětlením, že ze „*Zlaté Prahy*“ přichází profesor, „*kteřý v jeskyních hledá brouky, aby jich použil k výrobě léků.*“

Vedle obou zmíněných místních badatelů Absolonovi pomáhal s pokračováním výzkumu také Jaroslav Mařcha (1879–1925), český občan a amatérský entomolog ve službách rakousko-uherské armády, který byl v té době nejprve umístěn v Kotoru a později v Crkvici. Jeho důstojnická hodnost Rittmeistersa mu umožňovala přístup k důležitým materiálním zdrojům potřebným k provádění průzkumu v náročném terénu, a byl tak Absolonovi dalším ideálním badatelským spolupracovníkem.

Fotografie na výstavě doplnil také další bohatý archivní materiál, jako Absolonem kreslené mapy či kore-

spondence s místními badateli, které byly pracovníkům kotorského muzea předán v digitalizované podobě ze sbírek MZM. Díky použití moderních prezentačních technologií byla vytvořena působivá interaktivní výstava, doplněná trojrozměrnými exponáty – představením používaného vybavení při speleologických výzkumech nebo dokonce ukázkami náročných horolezeckých technik badatelů využitých při průzkumu nepřístupných a hlubokých jeskyní, z nichž je zjevné, že průzkumníci museli mít alespoň základní horolezecké dovednosti a také vysokou fyzickou kondici.

Fotografování za špatných světelných podmínek představovalo pro výzkumníky zvláštní výzvu. Vyžadovalo dlouhé expozice, často trvající několik minut, a stabilitu jak fotoaparátu, tak fotografovaného objektu. Světelné zdroje musely být stálé, což bylo možné pouze za použití několika karbidových lamp. Skutečnost, že během prvních výzkumných expedic v Kotorském zálivu byly použity fotoaparáty se skleněnými deskami, také svědčí o technické složitosti a vysokých nárocích, kterým badatelé čelili v drsném krasovém terénu Boky. Není proto divu, že v této oblasti se Absolon stal průkopníkem: zhotovil zde například vůbec první fotografie interiérů jeskyň.

Mezi vědou a špionáží ▼

Z dochované korespondence se dozvídáme i leckteré detaily z pozadí jednotlivých expedic, které trvaly vždy několik týdnů i měsíců. Badatelé při tom naráželi i na řadu problémů, například když Karel Absolon a Leo Weirather při plánování průzkum zdejších jeskynních systémů využívali zdejší vojenské infrastruktury. Logistické centrum průzkumů se nacházelo ve vnitrozemí, v rakousko-uherské vojenské posádce v Dvršniku, nedaleko Dragalje.

Politická situace té doby totiž postupně vrhala stín na Weiratherovu vědeckou práci, protože čelil vážným obviněním ze špionáže pro Černohor-

Fotografie pořízená uvnitř neznámé jeskyně. Osvětlení z karbidových lamp přichází z pravé strany. Rozmazaný obličej průvodce naznačuje jeho nechtěný pohyb během expozice.

Fotografie pořízené před vchodem do jeskyně Baba v Cvaljině v Bosně a Hercegovině, 1912. V popředí vlevo sedí Lucijan Matulić, uprostřed Karel Absolon. Voják zcela vpravo má na sobě síťovanou košili – zajímavý příklad raného použití funkčního oblečení, které připomíná moderní sportovní oděvy. V pozadí vlevo jsou k.k. Oberleutnant Kurt von Arenstorff a místní průvodce Milan Krulj.

K.K. Oberleutnant Kurt von Arenstorff, pohorí Orjen, 1913. Poručík drží v pravé ruce karbidovou lampu s karabinou.

Na výzkumných cestách po Krivošiji. Uprostřed na koni Marie Absolonová, Karel Absolon stojící vpravo od ní.

ské království, tehdy v nepřátelském postavení vůči rakousko-uherské monarchii. Během svých vědeckých expedic totiž shromáždil podrobné a utajované informace o terénu a prostředí v pohraniční oblasti mezi Černohorským královstvím a Rakousko-Uherskem, což vedlo k jeho zatčení. Badatelská aféra se dokonce dostala do denního tisku. Rakouský deník *Salzburger Volksblatt* dne 7. května 1914 pod titulkem „Speleolog podezřelý ze špionáže“ informoval veřejnost o Weiratherově zatčení a článek byl zakončen slovy: „Lidé říkají, že jeho výzkum v blízkosti černohorské hranice nebyl zcela nevinný a vědecký, ale že ve skutečnosti prováděl špionáž pro cizí mocnost. Co se přesně stalo a jak opodstatněná jsou podezření proti Weiratherovi, je přísně tajné. Vyšetřování by mělo být uzavřeno v nejbližších dnech.“

Absolon na balkánských cestách vytvořil více než 60 geomorfologických map, ve své době prvních svého druhu. Ve zdejších krasových oblastech se neproslavil jen jako objevitel jeskyní, ale také jako zásadní průkopník biospeleologie. Nashromáždil na tisíce exemplářů různých, většinou jeskynních živočichů. Spolupracoval s více jak čtyřiceti zdejšími specialisty. Popsal na 600 nových druhů, přičemž přes 200 jich objevil sám a mnoho z nich bylo pojmenováno

jeho jménem. Svoji práci publikoval v desítkách textů a přednášek a sestavil ji do třech monumentálních rukopisů nazvaných *Ombla*, *Timavo* a *Travunia*. Ty bohužel nevyšly tiskem. Ale právě poslední z nich *Travunia. Das Schöpfungszentrum von Orjen in den Dinariden*, který se týká oblasti Kotorského zálivu, jsme v rámci badatelského záměru zpracování archivních dokumentů z Absolonovy pozůstalosti a díky značné heuristické práci biospeleologa Josefa Moravce přeložili do českého a anglického jazyka, podrobili přísné aktuální odborné rešerši a připravujeme ji k vydání v roce 2027 při příležitosti 150 let od Absolonova narození.

Záhada velké ryby ▼

K Absolonovu působení v Boce Kotorské se váže ještě jedna významná záhada. Ta spočívá v poznámce slavného francouzského badatele Henri Breuila, který je kvůli svému kněžskému povolání někdy označován jako „papež světové prehistorie“. Breuil je známý především svými objevy a popisy paleolitického jeskynního umění na lokalitách jako Lascaux, Altamira, Niaux, Font-deGaume a dalších, stejně jako na mnoha dalších místech v Evropě, Asii a Africe.

Breuil byl rovněž dobrým známým Karla Absolona, s nímž v roce 1923 hledal nejstarší jeskynní umění také na Moravě, leč neúspěšně. Nicméně Breuil se ve vzpomínce na toto setkání zmínil, že ho Absolon informoval o objevu vyrytého obrazu velké ryby u vchodu do jedné z jeskyní v Kotoru. Breuil tuto informaci poté zopakoval i ve svých syntézách pravěkého umění z počátku 50. let. 20. století. Další podrobnosti o tomto významném objevu nebyly nikdy oficiálně zveřejněny, takže nemáme k dispozici přesnější údaje, které by nám jeskyni pomohly lokalizovat a provést zde další žádaný výzkum. Nicméně právě díky těmto indiciím černohorští archeologové v současnosti v obtížném a málo přístupném terénu v oblasti Krivošije stále tipují a hledají zmíněnou jeskyni, která by byla dokladem nejstaršího pravěkého umění celé oblasti.

Úspěch výstavy dle černohorských kolegů předčil očekávání. Stopa Absolona – speleologa se ve výzkumu balkánských jeskyní ukazuje jako stále živá. Patrně to bylo již při zahájení výstavy, kterého se účastnilo velké množství zainteresovaných návštěvníků. K výstavě byl vydán také reprezentativní katalog v angličtině a černohorštině.

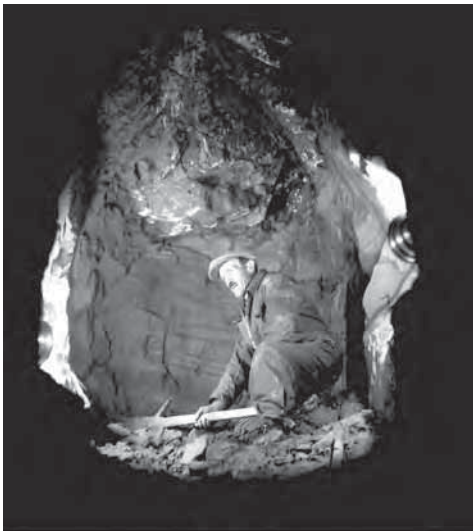
Petr Kostrhun,
Archeologický ústav MZM

Hora Troglav na hranici mezi Bosnou a Hercegovinou a Černou Horou. Johann (Ivan) Cadek (na provazovém žebříku) se připravuje vstoupit do propasti. Příklad základního zabezpečení: vázání lana pod podpaží bylo běžné, dnes je však považováno za nebezpečné a potenciálně rizikové.

„Průzkumníci v jeskyni“ na neznámém místě v zázemí Kotorského zálivu jsou rakousko-uherský vojáci s holemi s kovovými hroty. Tyto hole usnadňovaly pohyb v obtížném terénu.

Rakousko-uherský vojenský komplex Crkvice.

Tímto plakátem v Kotoru zvou návštěvníky na výstavu do Městského muzea.

Vojenská stanice na Dvršniku nad Dragaljem. Inovativní přístup k topografickému zápisu. Zvláště zajímavý je způsob značení geologických útvarů, který nabízí vizuálně sugestivní interpretaci terénu.

Boreální amoniti na Moravě

– jurští cizinci ze severských moří

V období jury před asi 160 miliony lety pokrývalo většinu dnešní Moravy moře, ve kterém žilo rozmanité společenstvo druhů mořských živočichů. Řada z nich nezanechala na Zemi žádné potomky a vymřela. Nebýt toho, že se zachovaly v podobě zkamenělin, neměli bychom často ani tušení o tom, co vše žilo v jurském moři na Moravě. Systematickému vědeckému zpracování jurských zkamenělin z Brna a okolí se dlouho nikdo nevěnoval, ale v posledních deseti letech se znovu dostaly do hledáčku badatelů. Dokladem toho je i nová studie, která vyšla v 92. čísle prestižního mezinárodního časopisu *Geobios* a je věnována výskytu boreálních amonitů – jurských cizinců ze severských moří – na Moravě. Jejimi autory jsou Petr Hykš (Moravské zemské muzeum) a Tomáš Kumpan (Masarykova univerzita).

Co jsou to amoniti? ▼

Amoniti jsou vymřelou skupinou hlavonožců. Jejich nejbližší žijící příbuzní jsou sépie. Přestože se v druhohorních mořích vystřídaly miliony generací amonitů, jejich měkká těla nikdy nez kameněla, a my tak dodnes nevíme, jak přesně amoniti vypadali. Většina toho, co o nich víme, vychází ze studia jejich vápnitých schránek, které se po odumření živočicha usadily na mořském dně a zkameněly.

Amoniti byli hojně rozšířeni ve všech druhohorních mořích a oceánech na

Zemi, ale různé skupiny amonitů se vyskytovaly na různých místech. Moře na Moravě se v období jury rozkládalo na 30. severní rovnoběžce – bylo tedy podobně blízko rovníku, jako je dnes nejnižší cíp Středomořího moře. Také s ohledem na teplejší jurské klima je jasné, že toto moře obývalo společenstvo teplomilných mořských druhů. Zajímavé však je, že se zde krátkodobě objevili i cizinci ze severu – chladnomilní amoniti původem z boreální provincie. Právě na výskyt boreálních amonitů na Moravě jsme se v naší publikaci zaměřili.

Migrační událost ▼

Výskyt boreálních amonitů na Moravě je zajímavý, protože amoniti se většinou vyvíjeli ve svých domovských provinciích a za jejich hranice se většinou nerozšiřovali. Štěstím pro nás je, že v Brně vystupují na povrch právě vrstvy z období přelomu střední a pozdní jury, kdy došlo k mimořádné migraci boreálních amonitů na jih. Tato migrace byla zaznamenána nejen na lokalitách v Evropě, ale i v severní Africe, Asii a Americe. Co tuto migraci způsobilo, dosud není jasné. Dříve převládal názor, že to byl důsledek globálního ochlazení. To by však nevysvětlovalo, proč se současně šířily i teplomilné druhy na sever. Dnes se za nejpravděpodobnější vysvětlení považuje zdvih mořské hladiny a otevření nových mořských cest, kudy mohli amoniti migrovat na obě strany.

Jak boreální amoniti vypadají? ▼

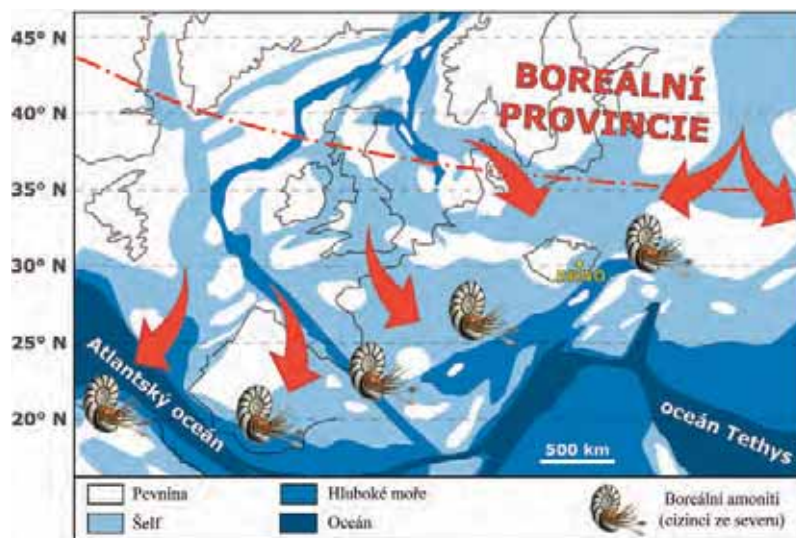
Na Moravě se nejčastěji setkáváme s boreálními amonity rodu *Cardio-*

ceras. Jejich schránky se liší zoubkovaným podélným hřbetem (kýlem), který se vine po obvodu schránky a zpevňuje ji. Živočich žijící uvnitř schránky tak byl lépe chráněn před zuby velkých predátorů, například žraloků a velkých pliosaurů, jejichž výskyt u Brna máme také doložen díky nálezům zkamenělých zubů. Jednotlivé druhy boreálních amonitů se od sebe liší stylem žebrování schránky a někteří měli na schránkách i drobné hrbolky. Charakteristický je také tvar průřezu závitů ve tvaru srdce – odtud také název *Cardioceras*.

Boreální amonity si mohou na vlastní oči prohlédnout i návštěvníci Moravského zemského muzea, protože jsou vystaveni ve stálé expozici Zaniklý život na Moravě v Dietrichsteinském paláci. Na zkameněliny jurských cizinců ze severu návštěvníky expozice upozorní také připravovaný audiovizuální průvodce.

Výsledky výzkumu

Hlavním cílem našeho výzkumu bylo pomocí amonitů určit přesné stáří jurských vrstev, které vystupují v Brně na Hádech a v nedalekých Olomučanech. Boreální amoniti patří mezi nejspolehlivější vůdčí zkameněliny, které lze k datování použít, takže jejich výskyt na Moravě je vědecky nesmírně cenný. Zkameněliny boreálních amonitů, které jsme v posledních asi 10 letech našli ve spolupráci s amatérskými sběrateli a které jsou dnes součástí sbírek MZM, nám pomohly zpřesnit stáří vrstev ze studovaných lokalit. Navázali jsme tak na práci rakouských badatelů Augusta Emanuela von Reusse a Viktora Uhliga, kteří se jurou v okolí Brna zabývali v druhé polovině 19. století a boreální amonity zde našli a publikovali před více než 140 lety. Výsledky jejich bádání jsou v podstatě platné dodnes, naše studie však pomohla stáří některých vrstev prodloužit a v některých případech se ukázalo, že jsou vrstvy malinko starší, než se myslelo. Informace o přesném

Maximální jižní rozšíření severovýchodních boreálních amonitů v období přelomu střední a pozdní jury. Červené šipky jsou spekulativní a naznačují možné migrační cesty amonitů za hranice jejich domovské boreální provincie.

Boreální amonit *Cardioceras* z Olomučan vystavený v expozici Zaniklý život na Moravě, MZM.

stáří vápenců jsou pro další výzkum jury na Moravě klíčové a odemykají nové možnosti.

Další kroky

Naše bádání tím nekončí. V současnosti připravujeme další studie za-

měřené na různé typy jurských vápenců v Brně a okolí. Právě znalost přesného stáří vrstev nám umožňuje přesně časově porovnat sledy vrstev z moravských lokalit s horninovými sledy z dalších regionů v Evropě, které měly podobný geologický vývoj. Podle toho můžeme usuzovat, jestli změny v usazování vápenců

a změny v prostředí odrážejí místní či spíše širší regionální nebo globální změny. Možná se tak v příští publikaci znovu vrátíme k tomu, co mohlo být příčinou migrace boreálních amonitů na jih.

Proč to má smysl ▼

V Brně se s jurskými zkamenělinami může setkat každý, a to nejen v expozici Moravského zemského muzea, ale i v opuštěném lomu na Há-

dech nebo na Stránské skále. Tyto lokality jsou veřejností oblíbeny jako turistické či rekreační cíle s výhledy do okolí, ale stávají se také častým cílem školních výprav, exkurzí a jiných vzdělávacích aktivit, často spojených právě se sběrem zkamenělin. Výzkum těchto lokalit tak poskytuje vědecký základ pro vzdělávací programy pro školy, muzea i veřejnost. MZM pořádá na Hády i na Stránskou skálu geologické exkurze a pro nás, kteří na lokalitách veřejnost provázíme, je to skvělá příležitost se-

známit sběratele zkamenělin a další zájemce z řad veřejnosti s nejnovějšími poznatky o tom, jak jurské moře na Moravě vypadalo a jaké příběhy jsou v jurských vápencích zapísány.

Petr Hykš,
Geologicko-paleontologické
oddělení MZM
Foto: Petr Hykš

Boreální amonit Cardioceras bukowskii nalezený v roce 2018 v Brně na Hádech – moment nálezu.

Opuštěný lom v Brně na Hádech je oblíbeným cílem školních výprav a geologických exkurzí.

Národnost: řecká.

Politická příslušnost: monarcho-fašista

Chtěli jen zpátky domů. Za to je čekal soud a mnohdy i vězení... Skutečnost, že tisíce řeckých komunistů, jejich rodin a sympatizantů hledalo počátkem 50. let minulého století v tehdejším Československu (a dalších zemích socialistického tábora) záchranu holého života před krvavou občanskou válkou zuřící v jejich domovině, je dnes dobře známá. Že spolu s těmito uprchlíky dorazili ve společných transportech také váleční zajatci z řad královské řecké armády, se mlčelo. Nejen tehdy, i desítky let poté. Ocitli se tu proti své vůli a za to, že projevíli přání vrátit se do vlasti, byli po vykonstruovaných soudních procesech potrestáni...

Osudy několika stovek těchto Řeků s poněkud nesmyslnou nálepkou „monarchofašisté“ teprve nedávno začala rozkrývat ve spolupráci s kolegyněmi Jana Poláková z Etnografického ústavu Moravského zemského muzea. Výsledkem je putovní výstava a také kniha s prostým názvem: *Já se chci vrátit domů... Soudní procesy s tzv. řeckými monarchofašisty v Československu v 50. letech 20. století.*

Z Řecka odešlo na sto tisíc lidí

Osudům Řeků na českém území se Jana Poláková věnuje cíleně od roku

2017. Při práci na projektu, jehož účelem bylo představit a shrnout okolnosti první velké migrační vlny řeckých uprchlíků, se ale začala pomalu odkrývat samostatná, takřka neznámá kapitola. „Objevilo se pár neucelených odborných zmínek, ale do plošného povědomí a na veřejnost se tyto informace zatím ve větší míře nedostaly,“ potvrzuje Jana Poláková. Nedobrovolné vystěhování válečných zajatců zůstalo totiž dokonce utajeno i před ostatními Řeky, kteří přišli s hlavní skupinou uprchlíků do Československa. „Když jsme se starších pamětníků ptali, kroutili hlavou a byli přesvědčeni, že něco takového se stoprocentně nedělo.

Takže naše výstava i kniha jsou zřejmě opravdu prvními detailnějšími vložkami na toto téma,“ míní Jana Poláková.

Zatímco Evropa i svět se na jaře 1945 pozvolna nadechovaly svobody, v Řecku střety mezi pravicí podporující monarchii a komunistickou levicí přerůstaly s koncem druhé světové ve válku občanskou. „Spory se vedly především o otázku odzbrojení a rozpuštění dobrovolnických jednotek. Levice zformovala Řeckou lidově osvobozenou armádu a jmenovala Prozatímní demokratickou vládu. Podporovaly ji také partyzánské jednotky Demokratického vojska Řecka. Na jaře 1946 se komunisté dostali až 20 kilometrů od Athén. Přesila a materiální převaha vládních vojsk však vedla k ústupu levice zpět do hor a jejich definitivní porážce v srpnu 1949,“ popisuje události Jana Poláková. Závěrečná čísla jsou děsivá: Řecká občanská válka za sebou nechala více než 150 000 mrtvých a desítky tisíc zraněných. Po jejím skončení bylo několik tisíc komunistů popraveno, desetitisíce dalších vězněny či internovány na odlehlých os-

Vykonstruované procesy probíhaly za použití podobných metod a v podobné atmosféře - z procesu s Viliamem Žingorem (1912-1950). Bratislava, 1950. Zdroj: Pejčoch, Ivo: Vojáci na popravišti. Vojenské osoby, popravené v Československu z politických důvodů v letech 1949-1966 a z kriminálních příčin v letech 1951-1984. Cheb: Svět křídel, 2011, s. 356.

trovech, zemi opustilo na 100 000 emigrantů.

Pomoc řeckým komunistům poskytovaly především stejné smýšlející státy. Ještě v průběhu občanské války dorazilo několik tisíc řeckých dětí také do Československa. V létě 1949 přivezly vlaky z jugoslávského Buljkesu, kde do té doby fungovala autonomní řecká komunita, dospělé uprchlíky. A následovaly další velké transporty, v menším počtu pak ještě přišli Řekové ze zemí západní Evropy, z Bulharska a Maďarska. „Ke konci roku 1950 nalezlo útočiště v Československu více než dvanáct tisíc řeckých uprchlíků. S nadějí, že se budou moci brzy vrátit,“ vypočítává Poláková. Pro usazení emigrantů byly vybrány tři okresy na severu Čech a Moravy – Krnov, Jeseník a Žamberk.

Pozdě, ale pak už strana a StB jednaly bez prodlení ▼

Počátkem roku 1951 se pokusily překročit hranice ČSR směrem do Německa a Rakouska skupinky Řeků vykazující se pasy vystavenými řeckým vyslanectvím v Praze. „Československé bezpečnostní a stranické orgány zpozorněly. Teprve nyní jim představitelé Komunistické strany Řecka přiznali, že se na našem území nachází skupina 200–300 válečných zajatců z řad královské řecké armády, označovaných dobovou rétorikou jako monarchofašisté,“ přibližuje etnoložka. Situace ale nebyla jednoduchá. OSN vydalo rezoluce požadující mimo jiné repatriaci příslušníků řeckých ozbrojených sil, kteří o ni projeví přání. Československo však spolu s dalšími

zeměmi sovětského bloku jakoukoliv přítomnost zajatců na svém území popíralo.

Odchod zajatců do zahraničí i jejich návštěvy řeckého vyslanectví byly proto pokládány za „politicky neúnosné“. Pro jejich soustředění a izolaci ve zvláštním táboře chyběly zákonné podklady, prostor i čas, a tak Ministerstvo národní bezpečnosti nakonec rozhodlo o rychlém řešení. Dne 20. srpna 1952 ve stejnou dobu došlo na různých místech republiky k zatčení 83 Řeků včetně tří žen. Jména určily krajské správy StB. Lidé byli odváděni rovnou ze zaměstnání, často v pracovním, bez možnosti vzít si doklady nebo dát zprávu domů. Muži byli soustředěni ve věznicích v Opavě a ženy v Pardubicích.

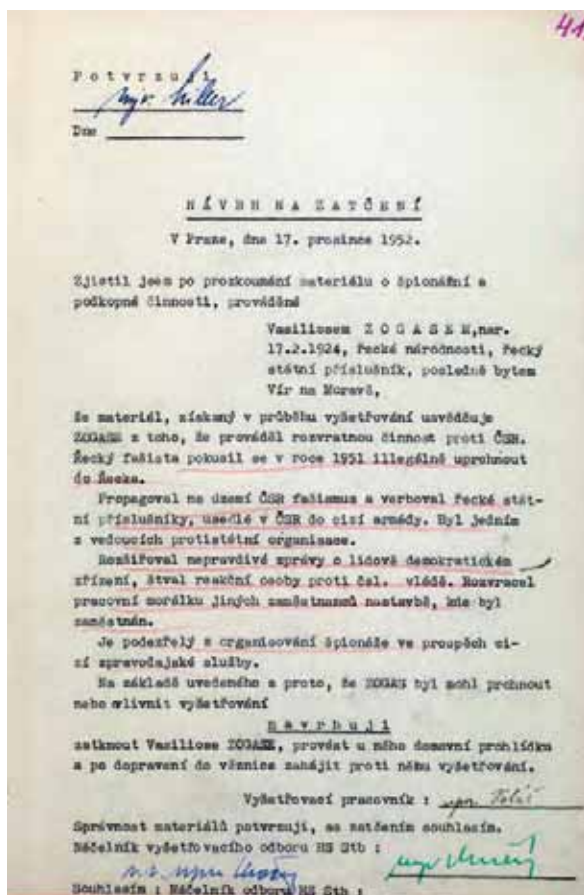
...začali mne nazývat agentem

Zatčení Řekové byli počátkem roku 1953 převezeni do Ruzyně a s pomocí tlumočnicků vyslýcháni. Základ obvinění tvořilo napojení na řecké vyslanectví, kam většina z nich docházela ve snaze o návrat do vlasti. Za slib návratu po nich pracovníci vyslanectví prý měli požadovat špiónážní informace o situaci mezi emigranty a zajištění co největšího počtu možných repatriantů. Chyběly důkazy, trestná činnost se obtížně prokazovala, obvinění ji logicky popírali. Podobně jako v jiných vykonstruovaných politických procesech 50. let tak StB zvolila obdobný osvědčený postup. Ve druhé sérii výslechů, která se uskutečnila v červenci a srpnu téhož roku, už se obvinění podle protokolů přiznávají a podrobně po-

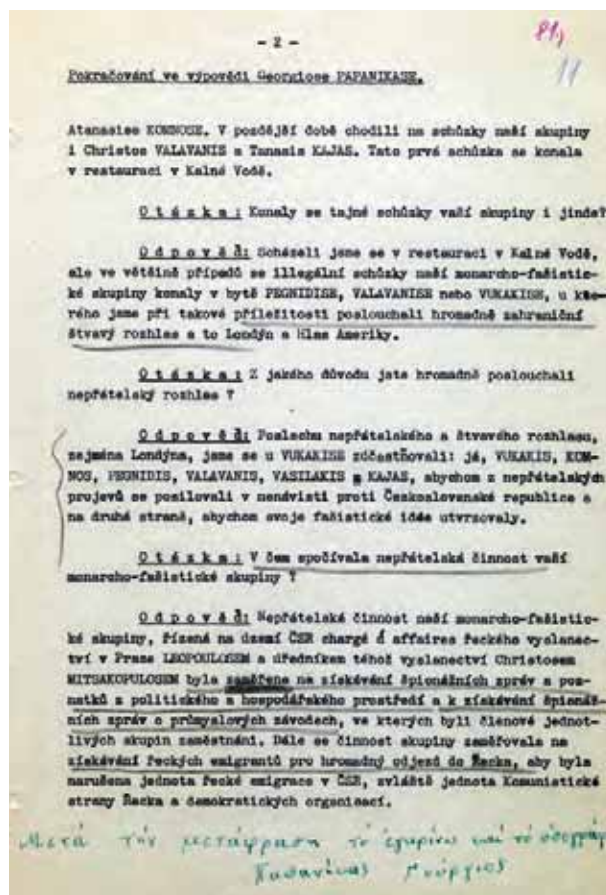
pisují s řadou klíšé vlastní nepřátelskou činnost. Většina obvinění byla založena na svědeckých výpovědích, přičemž zatčení se zpravidla usvědčovali navzájem. Na vězňené, z nichž mnozí navíc neuměli vůbec česky, byl vyvíjen především silný psychický tlak. V podstatě se přitom podařilo prokázat pouze to, že zatčení vešli ve styk s řeckým zastupitelským úřadem, když se chtěli zeptat na možnost návratu, což přesně vystihuje výrok jedno z nich: *Přesto, že věděli dobře, že můj úmysl navštívit vyslanectví měl sloužit pouze k mé repatriaci do Řecka, začali mne nazývat agentem.*

Vyšetřovateli původně požadované vysoké tresty prokuratura naštěstí v řadě případů zmírnila. Přesto do konce roku 1953 proběhlo před Nejvyšším soudem celkem dvanáct procesů, nejčastěji za vyzvědačství, trestné činy proti míru či sdružování

proti republice. Mezi obviněnými přitom nebyli jen bývalí zajatci, ale také vyloučení komunisté nebo vojáci z řad Demokratické armády. Procesy byly neveřejné, proti rozhodnutí nebylo odvolání. Z 84 zadržovaných bylo 43 odsouzeno k trestům odnětí svobody na 2 až 15 let, 27 bylo propuštěno ihned po vynešení rozsudku (byla jim amnestována třetina trestu, kterou pokryla vazba), 13 pro nedostatek důkazů a 1 zemřel ve vyšetřovací vazbě. S rozsudky se pojily i uhrazení nákladů trestního řízení a ztráta občanských práv občanských. „Obrovské množství dokladů jsme našli ve spolupráci s kolegou z Ústavu pro studium totalitních režimů především v Archivu bezpečnostních složek, zachovány zůstaly protokoly veškerých výslechů a další spisy,“ podotýká Jana Poláková.

Návrh na zatčení Vasilise Zogase, 17. 12. 1952. Archiv bezpečnostních složek, f. MV-V, a. č. V-2701 MV.

Protokol o výpovědi Georgiose Papanikase, 22. 7. 1953. Archiv bezpečnostních složek, f. MV-V, a. č. V-2699 MV.

Místo, kde květiny nikdy neuvadnou

Moravské zemské muzeum uspělo s nominací výroby textilních a papírových květin v Olešnici na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury Jihomoravského kraje.

Rada Jihomoravského kraje na svém jednání v květnu 2025 odsouhlasila, že výroba textilních a papírových květin v Olešnici bude zapsána na prestižní Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury JMK. Zároveň také doporučila, aby byla výroba navržena na zápis do celostátního seznamu. Nominaci zpracovaly a obhájily pracovnice Etnografického ústavu MZM.

Kořeny této krásné dovednosti sahají v Olešnici až do roku 1869, kdy se Alois Matonoha vrátil z Vídně s novou technologií výroby tzv. krámského kvítí. Textilní květiny se v minulosti používaly a mnohde dodnes používají k dozdobení lidového oděvu v podobě věnců, vonic, kyttek do klobouků, k chrámové výzdobě během velkých církevních svátků, slavností a poutí, k dekorování domácích oltářů, votivních předmětů, křestních svící či k vytváření nejrůznějších svatebních aranžmá. Papírové květiny se uplatňovaly především ve smutečních vazbách.

Dnes na tuto více než 150letou tradici navazuje společnost Moraviaflor, s.r.o., vedená Milanem Synkem.

Květinové komponenty na věnec pro stárku.
Foto: Iva Šebestová

Ve svém sortimentu nabízí nejen textilní květiny k doplnění tradičních lidových oděvů v podobě jednotlivých komponentů i hotových kompozic, ale i textilní a usňové květiny pro módní a dekorační účely, stejně jako voskované papírové květiny určené především pro funerální vazby. Společnost spolupracuje s módními tvůrci i s folklorními soubory a výrobci lidových oděvů z různých národopisných regionů.

Při výrobě textilních i papírových květin jsou zachovávány výrobní postupy s převahou ruční práce. Používané materiály jsou výhradně přírodní. Společnost Moraviaflor, s.r.o. vlastní a stále využívá původní raznice k vysekávání polotovarů, lisy k tvarování okvětních plátků a lístků i stroje ke spojování jednotlivých komponentů. Disponuje také jedinečným archívem výrobních karet a vzorků, který umožňuje věrně rekonstruovat výrobní postup a podobu umělých květů z počátku 20. století. Majitelé velmi dbají na to, aby jejich výrobky minimálně zatěžovaly životní prostředí a spolupracují s dalšími tradičními lokálními výrobci, například s modrotiskovou dílnou rodiny Danzigerových, jejichž textilní přebytky zpracovávají.

Společnost Moraviaflor, s.r.o., je jediným podnikem svého druhu v Jiho-moravském kraji a rozsahem výroby a sortimentu i v České republice. Pro tradiční lidovou kulturu je nenahraditelným zdrojem umělých květin vytvářených s jemným a citlivým řemeslným umem. To všechno byly argumenty pro to, aby MZM nominovalo výrobu textilních a papírových květin v Olešnici k zápisu na Seznam nemateriálních statků JMK.

Gabriela Rožková,
Etnografický ústav MZM

Paní Helena Synková s kolegyní při sestavování květinové kompozice.
Foto: Iva Šebestová

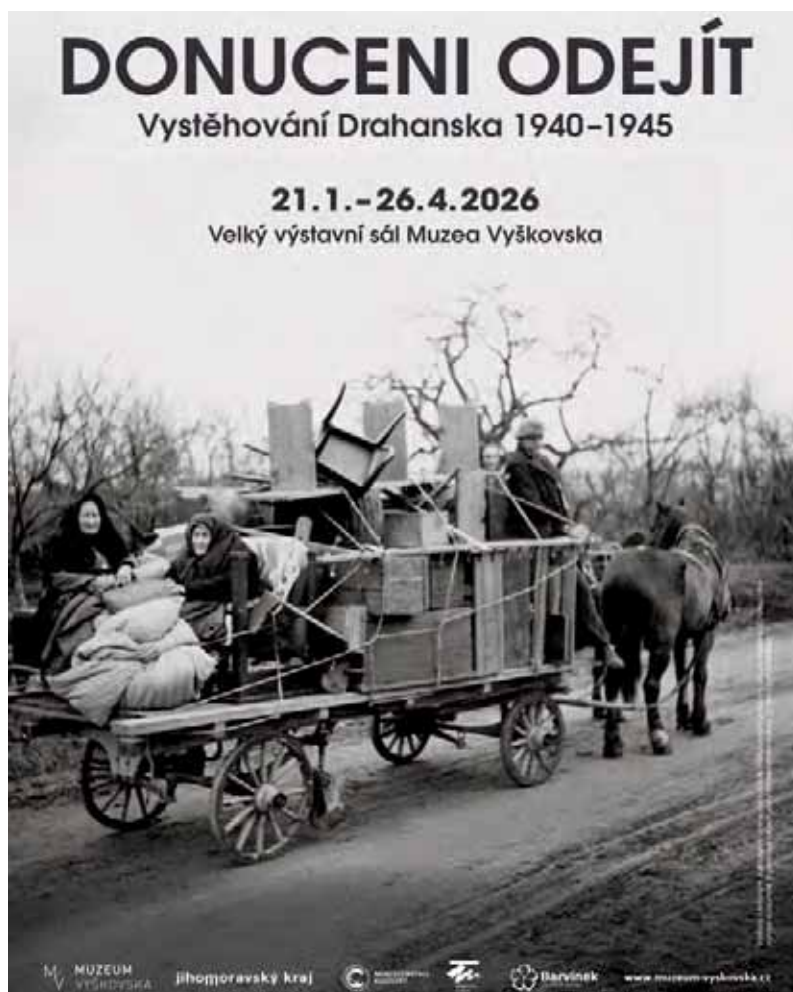
Věnc děvčete z židlochovické chasy od Moraviaflor, s.r.o. Foto: Iva Šebestová

DONUCENI ODEJÍT.

Výstava otevírá zapomenutou kapitolu našich dějin

Donuceni odejít – Vystěhování Dražanska 1940–1945. Pod tímto názvem připravilo na rok 2026 Historické oddělení Moravského zemského muzea ve spolupráci s Muzeem Vyškovska výstavu, jejíž koncepce je od počátku záměrně putovní.

Slavnostně byla výstava zahájena 20. ledna 2026 v Muzeu Vyškovska, kde zůstane pro veřejnost ke zhlédnutí do 26. dubna 2026. Její následující zastávky povedou do míst, kde k přesunům skutečně došlo a kde je téma dodnes přítomné v rodinné paměti i krajinné stopě. V Muzeu a galerii v Prostějově bude k vidění od 22. května do 30. září 2026, následně se od 23. října 2026 do 28. února 2027 přestěhuje do Muzea regionu Boskovicka. Následná instalace se chystá do Dietrichsteinského paláce v Brně s otevřením 15. dubna 2027. Mezi další instituce, které projeví zájem o výstavu, se řadí Vojenský historický ústav v Praze.

Pět let výzkumu, desítky výpovědí

Příprava výstavy trvala bezmála pět let a předcházela jí intenzivní historický výzkum. Ten byl prováděn v rámci dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace. Během něj bylo zachyceno na 25 výpovědí přímých pamětníků a získáno mnoho originálních dokumentů, písemností a fotografií. Projekt stojí i na spolupráci s místními aktéry, zejména se spolkem Barvínek, který na Dražansku rozvíjí komunitní a vzdělávací programy a pečuje i o přírodní dědictví. Pro výstavu připravuje pro-

Aby přesuny probíhaly hladce, ustavil se zvláštní úřad, který měl na proces evakuaci dohlížet. Přesídlovací kancelář ministerstva vnitra se sídlem ve Vyškově vydávala mimojiné mnoho vyhlášek.

Dobový plánec vojenského cvičiště TŮP Wischau a jeho rozšíření. Hranice z roku 1935 jsou zelené, červená hranice je rozšíření z let 1941–1944, jehož důsledkem bylo vystěhování 33 obcí s více než 17 000 obyvateli.

gramy pro školy a web s interaktivní mapou vysídlení. Spojení odborné práce a občanské energie dává projektu dlouhodobý smysl i dosah.

Film, který vrací tváře i kontext

Součástí výstavy je autorský dokumentární film sestavený mimo jiné z nově natočených rozhovorů i z dosud neznámých archivních záběrů. Z Národního filmového archivu pocházejí unikátní snímky dokumentující poválečnou obnovu vyškovské střelnice i dobovou německou přítomnost ve vnitrozemí Moravy. Záběry zachycují například dožínkové slavnosti ve Vyškově roku 1942 s typickými kroji tamního německého jazykového ostrova. Výstava tak srozumitelně ukazuje, že rozsáhlé evakuace obcí nebyly pouze vojensko-technickou operací, ale také součástí germanizačních strategií okupantů.

Stopy moci v krajině či veselka velitele cvičiště

Výstava se dotýká různých aspektů vystěhování a celé téma zasazuje do obecných souvislostí. Část je věnována samotnému vojenskému cvičišti, jeho chodu za první republiky a období okupace, kdy patřilo wehrmachtu. V Bundesarchivu se podařilo vypátrat biogramy velitelů cvičiště – za války pojmenovaného Truppenübungsplatz Wischau (TŮP Wischau). V muzeu Vyškovska se dochovalo několik unikátních artefaktů. Mezi ně se řadí fotoalbum ze svatby dcery velitele cvičiště na záměčku Ferdinandsko (dnes již nepřístupného objektu nacházejícího se na území vojenského újezdu). Kapitulu moci a symbolů připomíná dnes zaniklý monument Vítězná (Viktoria Höhe), jehož poválečný osud byl dramatický a který ilustruje proměnlivost paměťových krajin.

Návraty, které bolely

Podstatná část výstavy popisuje těžký návrat a ještě těžší hospodářskou obnovu celé zdevastované oblasti, trvajících bezmála 10 let. Nedílnou součástí této historie je taktéž nepřilíš známý osud mnohých vystěhovaných (po válce již přestěhovanců a následně osidlenců), kteří našli své domovy zničené, a tak přijali nabídku úřadů na převzetí německých nemovitostí jako hmotnou kompenzaci za vlastní poškozený majetek. Nejdřív jako národní správci, a poté jako majitelé nových domů tito obyvatelé z Dražanska nejednou setrvali s původními obyvateli, než byli odsunuti na západ.

Paměť kraje dnes

Ve výzkumu nebylo stěžejním cílem konstruovat a interpretovat proces samotného vysídlení, ale taktéž přiblížit paměť regionu. Prostřednic-

Snímky z vystěhování Rychtářova z března 1941 – poslední cesty z domu....

Takto nacházeli vystěhovalci své domy v květnu 1945...Trosky domu č. 7 v Rychtářově s výstražným německým nápisem.

Dům v Rychtářově před vystěhováním...

...a jeho podoba na konci války.

tvím rozhovorů výzkumnice sledovala proces předávání paměti, její přetavení do kolektivní a kulturní paměti. Komemorace patří mezi důležitá a právem intenzivně studovaná témata současnosti mnoha humanitních oborů. Pomáhá nám rozkrývat zdánlivě neznámé souvislosti. Tento aspekt byl taktéž v muzejní prezentaci zohledněn. Byla vybrána některá

„místa paměti“ dokládající tento fenomén současnosti. Za všechny lze jmenovat příběh senetářovského kostela, jehož počátky se kladou do doby vystěhování obce a jejího ohrožení.

Výstava tak rámuje jeden z dlouhodobých výzkumných oblastí Historického oddělení MZM a prezentuje doposud neznámé kapitoly naší

novodobé historie. Snaží se vybírat formy prezentace, které komplikované téma vykládají atraktivněji a srozumitelněji pro široké publikum i odbornou obec.

Dana Vedra,
Historické oddělení MZM

CELT&N.

Také „Keltové“ chtějí být světoví

V květnu 2025 se ve Zlíně konal již 24. ročník mezinárodní konference sdružující archeology, studenty i amatérské zájemce o mladší dobu železnou ve střední Evropě a přilehlých oblastech. Na počátku tradice těchto setkání stálo několik hlavních osobností české (Natalie Venclová), moravské (Miloš Čižmář) a slovenské (Karol Pieta) archeologie, které spolu ustavily neformální *Česko-slovenskou skupinu pro dobu železnou*.

Ta pak organizovala od roku 2000 již pravidelné konference střídavě v jednotlivých regionech Moravy, Čech a Slovenska. Jen dvakrát byl takto zavedený systém narušen konáním akce v Rakousku a v Polsku. K hlavním pořadajícím institucím, kterými byly zprvu Archeologický ústav Akademie věd v Praze, Ústav archeologické památkové péče Brno a Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied v Nitře, se postupně přidaly další z řad univerzit a muzeí dle aktuálního místa konání, včetně Moravského zemského muzea.

Cílem původně neformálních setkání bylo vzájemně se informovat o událostech v oboru, nových nálezech a poznacích. Prostor dostali také studenti, kteří zde mohli prezentovat výsledky svých závěrečných prací a bádání, ovšem nejdůležitější bylo udržování a navazování osobních kontaktů a nesčetné diskuse o laténské kultuře. V průběhu let se charakter konferencí postupně změnil z malých akcí s převážně českým a slovenským publikem, kde i pří-

tomní kolegové z Polska či Slovinska využívali k porozumění slovanský jazykový základ (rakouští badatelé přednášeli v rodném jazyce) a všichni byli spokojeni, jinak nadšeně sledovali obrázky, aby na závěr mohli rozpoutat vášnivou diskusi v němčině.

Něco z historie ▼

Pokrok nelze zastavit, i „Keltové“ chtěli být světoví – setkání se vyvinula ve větší a rozmanitější vědecké akce s širší mezinárodní účastí. Sjednocujícím jazykem se postupně stala angličtina. První snaha o odstranění „slovanštiny“ proběhla již v roce 2015 na Zvíkově, definitivně se to však českým kolegům podařilo prosadit až po uplynutí dalšího cyklu a návratu organizace do jejich rukou o tři roky později. Podnětem k tomuto tak trochu radikálnímu kroku se stala konference v Praze v roce 2018, jež byla výjimečně sdružena se „sesterskou akcí“ pořádanou Francouzskou asociací pro dobu železnou

(AFEAF = Association Française pour l'Étude de l'Âge du Fer). Jako jednacím jazyk „Keltů“ byla s ohledem na vzácné hosty stanovena angličtina. Referáty francouzské sekce (často na složitá teoretická témata) však byly předneseny z větší části v rodné řeči západních kolegů, a to výhradně na podkladu francouzsky popsaných prezentací a musím říct, že jsem (jako nefrancouzštinář) začala velmi intenzivně soucítit s neslovanskými účastníky našich stře-doevropských setkání. V současnosti se konferencí o době laténské ve střední Evropě účastní kolegové z Polska, České republiky, Slovenska, Rakouska, Německa, Slovinska, Chorvatska, Maďarska, Rumunska a Srbska. Pravidelně nás donedávna navštěvoval také profesor Vincent Megaw, britský rodák a světově uznávaný odborník na laténské umění, který cestoval paradoxně z nejbližší destinace – Austrálie. Ten bohužel poprvé kvůli úctyhodnému věku (přes devadesát let) a zdravotním komplikacím do Evropy nedorazil.

Setkání ve Zlíně ▼

Letošní konference, pořádaná mimo jiné také Moravským zemským muzeem, proběhla 20.–23. května v prostorách Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Díky podpoře Zlínského kraje, pana ředitele muzea a nasazení

Účastníci exkurze na Ploštině, v pozadí slovanské hradiště Klášťov. Foto Radim Ševčík.

archeoložky Jany Langové a jejího „týmu“ proběhlo vše na jedničku. Dohromady přijelo na osm desítek hostů, zaznělo 29 příspěvků a bylo vystaveno 17 posterů. Navzdory nabitému programu jsme ještě v příjezdový den večer navštívili stálou expozici *Princip Bata*. Druhý den jsme se pak mezi přednáškami vydali na střechu budovy 21 Baťova institutu, tzv. zlínského mrakodrapu. Třetí den bývá tradičně vyhrazen exkurzi po zajímavostech a archeologických lokalitách a expozicích v regionu.

Exkurze Vizovickými vrchy a jejich historií ▼

Exkurze byla zaměřena na hornatou oblast Vizovických vrchů ležící východně od krajského města Zlína. Vydali jsme se do míst s doklady pravěkého osídlení z doby bronzové, halštatské a laténské, se zříceninami četných středověkých hradů, i na místa spojená s událostmi z konce 2. světové války, tedy s historií nejnovější. Navštívili jsme památník obětem druhé světové války v Ploštině, který se nachází pod „horou čarodějí“, jak bývá někdy přezdíván

vrch Klášťov. Tato nejvyšší hora Vizovických vrchů s nejvýše položeným pravěkým hradištěm na Moravě představuje zároveň jednu z nejvýznamnějších slovanských lokalit na našem území. Do dnešní doby odtud známe více než 2000 železných předmětů a nejméně 15 hromadných skladů z období 9. století.

Další zastávkou na trase bylo městečko Slavičín umístěné v malebné krajině na rozhraní Vizovické vrchoviny a Bílých Karpat v jižní části Valašska. Oblast Slavičína byla osídlena již od neolitu; trvalejší osídlení je doloženo až v období kultury popelnicových polí a v době laténské, výraznější sídelní aktivity v době hradištní zřejmě souvisí s místními zdroji železné rudy a jejím zpracováním. Od středověku bylo město ležící v blízkosti uherské hranice sužováno nájezdy Tatarů, Uhrů i Turků, a několikrát zcela zničeno a vypáleno. V historii (pro archeology) zcela nedávno – 29. srpna 1944 – se nad Bílými Karpaty (v blízkosti Slavičína) odehrála letecká bitva, během níž němečtí stíhači sestřelili deset amerických bombardérů, jejichž posádky zahynuly. 28 amerických letců bylo tehdy pohřbeno na slavičín-

ském hřbitově. Historii této události přibližuje expozice Městského muzea, kam jsme se vypravili a kde se nám díky panu starostovi Tomáši Chmelovi, shodou okolností vystudovanému archeologovi a současnému náměstkovi hejtmána Zlínského kraje, dostalo opravdu vřelého přivítání. Pro účastníky konference zde byla Janou Langovou připravena výstava nálezů z lokalit púchovské kultury na Zlínsku, uložených ve sbírkách Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Poslední zastávka exkurze se uskutečnila v Brumově, na jednom z nejstarších královských hradů v předhůří Bílých Karpat při severozápadním vyústění Vlárského průsmyku, kudy vedla od pravěku jedna z důležitých komunikací mezi moravskými úvaly a Karpatskou kotlinou. Založil jej v první polovině 13. století moravský markrabě Vladislav Jindřich jako správní centrum královské moci a významnou pohraniční pevnost na moravsko-uherské hranici. Při archeologickém výzkumu v letech 1977–1982 byly mimo jiné objeveny pozdně románské architektonické články a z prostoru hradního jádra získány fragmenty pozdně laténské keramiky. Na nád-

voří hradu se diskutovalo také nad krabicemi se zmíněnými střepy, které J. Langová přivezla s sebou. V souvislosti s pozdně laténskými nálezy z brumovského hradu je zajímavá starší zpráva I. L. Červinky o nálezů zlatých keltských mincí z Brumova, bohužel bez bližších údajů. Náročný den byl následně tradičně završen příjemným společenským večerem.

Poslední „Keltové“ v Čechách, na Moravě a na Slovensku aneb začátek nové tradice ▼

Jak již bylo uvedeno v titulku, oblíbená každoroční akce zaměřená na dobu laténskou ve střední Evropě byla a vždy bude všemi účastníky vnímána a nazývána jako „Keltové“. V posledních letech je však tento termín čím dál více diskutován a pro odborné studie či konference shledáván jako ne zcela vhodný, ačkoli veřejnosti jej prozatím ponecháváme. Vysvětlení problematiky a mýtů spojených s tímto údajným prvním historicky známým etnikem severně od Alp by vydalo na samostatné číslo muzejního časopisu. Základní informace k tématu lze nalézt v úvodních kapitolách katalogu k výstavě *Keltové* konané v roce 2018 v Národním muzeu v Praze. Ve zkratce lze shrnout, že nemáme žádné dochované a relevantní písemné prameny, které by se vztahovaly k dění ve střední Evropě v 5. – 1. století př. Kr. S nenásilnou a elegantní formou vymanění se ze zavedeného názvu konference přišel právě autor výše uvedených textů – Jan Kysela, který hraním si se slovy dospěl k novému, smysluplnému názvu „Central European La Tène and its Neighbours“ s praktickou zkratkou CELT&N, ne nepodobnou původnímu pojmenování.

Hana Čižmářová,
Archeologický ústav MZM
Jana Langová
Muzeum jihovýchodní Moravy
ve Zlíně

Slavičín – výstava archeologických nálezů ze sbírek Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Foto Radim Ševčík.

Přivítání v Městském muzeu Slavičín. Foto Radim Ševčík.

Účastníci konference při diskusi nad aktuálními tématy doby laténské. Foto Radim Ševčík.

Venuši slušela sluchátka, plavky i brněnský orloj

Její podoba je známá po celém světě a zdálo by se, že není důvod na ní nic měnit. Jenže Věstonická venuše rovněž stále inspiruje, láká a probouzí představivost. A to i v případě nejmladší generace. Výtvarná soutěž **Venuše stokrát jinak**, kterou na jaře vypsal Moravské zemské muzeum a město Brno v rámci projektu Venuše 100 u příležitosti objevu ikonické sošky, to potvrdila. Vedle pokusů zachytit její podobu co nejděleji se objevily také venuše ztvárněné s fantazií, doplněné atributy zcela současnými a umístěné v nečekaných prostředích.

„Kdo je skutečným autorem ikonické figurky, to stále ještě přesně nemůžeme říct. Na její zadní straně však najdeme drobný otisk prstu, podle kterého můžeme usuzovat, že se jí velmi pravděpodobně dotklo nějaké dítě... A tak nás napadlo oslovit současné školáky, aby se pokusili na hodinách výtvarné výchovy Věstonickou venuši pojmout podle svých představ. Bez ohledu na to, zda půjdou cestou kopie originálu nebo se rozhodnou stvořit Venuši 21. století,“ přiblížila zrod nápadu náměstkyně pro vnější záležitosti MZM Barbora Onderková a dodala: „Samotné nás zajímalo, zda tvůrci školou povinni ve svých dílech budou reagovat na otázky, zda může být nejstarší keramická soška na světě stále aktuální, i na výzvu, jak by podle jejich mínění vypadala Věstonická venuše dnes.“

Soutěž byla určena žákům 5.–9. ročníků základních škol v městě Brně. Výsledný formát přitom mohl

být libovolný: od 3D modelu přes kresbu, malbu, grafiku až po intermedialní dílo. Vítáno bylo jak tradiční zpracování, tak výsledky digitální tvorby. Nakonec se do soutěže přihlásilo třináct škol, celkem posuzovala odborná porota 58 návrhů. Jejich autoři dodrželi hlavní podmínku soutěže a zhostili se zadání s nebývalou kreativitou. „Lišily se techniky zpracování i použitý materiál. Zaujala například venuše poskládaná z vrstev lepenky, někteří si vyzkoušeli i hlínu, z níž je Věstonická venuše vytvořena, ale objevily se rovněž materiály netrvanlivé jako květy a rostliny,“ popsala antropoložka Martina Galetová z Centra kulturní antropologie MZM, která byla členkou odborné poroty složené z odborníků a významných osobností. „Krásná mi přišla Venuše převedená do geometrických tvarů a značek, i s ostatními porotci jsme velmi ocenili umístění venuše do klasického obrazu Edwarda Muncha Výkřik.

Někteří tvůrci doplnili venuši symboly Brna, například orlojem na náměstí Svobody nebo českou vlajkou. Venuše vyrazily na výlet do Japonska, ale také putovaly druhohorami, kde se setkaly s dinosaury. Jiné se, podle skafandrů, vydaly do budoucnosti nebo se setkaly s roboty. V případě obživých venuší byly zobrazovány ženy s krásně dlouhými vlasy... Objevily se také pokusy venuši obléci, i když většinou spoře, a nejčastěji byla v plavkách,“ doplnila Martina Galetová.

Skutečnost, že se děti nedržely jen původního pojetí, ale nebály se pustit do odvážnějších obrázků, ocenila i další z porotkyň: „Jako DJce mi bylo blízké například spojení venuše s hudbou a s atributy typu moderních sluchátek. Bavilo mne taky zasazení sošky do různých prostředí i přímo do současného Brna,“ přiblížila influencerka a držitelka titulu Miss České republiky z roku 2000 Michaela Salačová, která osobně považuje Věstonickou venuši za symbol ženskosti a plodnosti. „Její podoba je podle mne vyjádřením nějakého ideálu krásy, který se sice od té doby trochu posunul, ale přesně znázorňuje, jak naši prapředkové ženu vnímali,“ dodala.

V hodnotící komisi dále zasedli například Irena Matonohová, radní pro oblast školství města Brna, vedoucí odboru školství Magistrátu města Brna Petr Hruška, sochařka Irena Armutidisová, výtvarník Jan

Dungel nebo moderátor Vladimír Kořen.

Stovka nejzdařilejších prací podle výběru poroty byla vystavena v aule Dietrichsteinského paláce Moravského zemského muzea. Prvních deset bylo vítězných, odměněna byla vždy celá třída, z níž ztvárnění venuše vzešla. Pořadatelé se pak rozhodli udělit ještě dvě zvláštní Ceny Moravského zemského muzea, které si odnesli Tomáš Smejkal ze ZŠ Mutěnická a Anna Mesárošová ze ZŠ Měšťanská.

(jih)

Foto: Jan Cága, MZM

Výsledky výtvarné soutěže Venuše stokrát jinak podle odborné poroty:

První tři místa – bez určení pořadí

Alena Kristýnová, ZŠ Hudcova
 Karissa – Ioana Buzolanu, ZŠ a MŠ Staňkova
 Vít Chmela, ZŠ a MŠ Chalabalova

4.–10. místo – bez určení pořadí

Kristýna Marková, ZŠ Hudcova
 Eva Přikrylová, ZŠ Hroznová
 Angelina Sztehura, ZŠ a MŠ Staňkova
 Adéla Zimmermannová, Markéta Trtílková, ZŠ Tyršova
 Sabina Sandlová, Klára Pašková, ZŠ a MŠ Chalabalova
 Denisa Dvořáčková, ZŠ a MŠ Chalabalova
 Nela Kobzová, Kateřina Machalová, Jitka Gabrielová, ZŠ a MŠ Chalabalova

Prostě Věstonická venuše...

V tomto případě byla inspirace jasná...

Jak by se pravěké krásce asi líbilo současné Brno?

Venuše v bikinách.

Fantazii se meze nekladly.

Kam se asi chystá?

Vybrané práce byly instalovány ve foyer Dietrichsteinského paláce v rámci projektu Venuše 100.

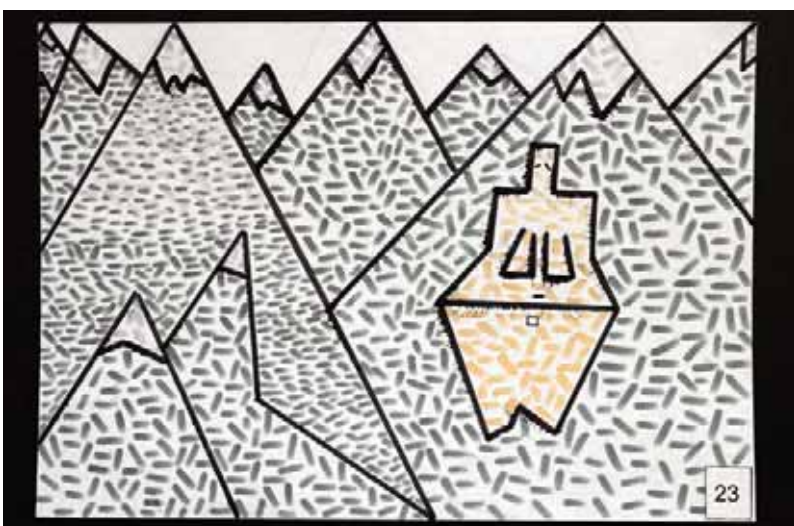
Objevily se pokusy Věstonickou venuši obléct, i když obvykle spoře.

Která díla zaujala nejvíce? Porota hlasovala zodpovědně a po zralé úvaze.

Soutěžící při vyhlášení a přebírání ocenění.

Další z výjimečných ztvárnění.

Antropoložka Martina Galetová z MZM při předávání cen úspěšným autorům a autorkám.

Rukavice i vějíře. Konference Textil v muzeu nabídla škálu témat

Na půdě Moravského zemského muzea se ve dnech 11.–12. června 2025 uskutečnil 21. ročník konference **Textil v muzeu** s podtitulem **Transparentní a elastický textil pohledem dějin módy, technologie a konzervátorské praxe**. Na přípravě konference se podílely tři instituce: Etnografický ústav Moravského zemského muzea, Pracovní skupina Textil a usně při Komisi konzervátorů-restaurátorů AMG ČR a Muzeum Aš. Cílem konference bylo zmapovat textilie, jejichž dominantními vlastnostmi jsou transparentnost a elasticita, a technologie využívané při jejich zhotovování či postupy aplikované při péči o tyto předměty ve sbírkách paměťových institucí. Tato tematika oslovila dvaadvacet přednášejících, kteří do programu konference přihlásili celkem devatenáct přednášek. Na konferenci se potkalo během dvou dnů téměř devadesát účastníků z České republiky a Slovenska.

Během slavnostního zahájení konference nejprve účastníky uvítal na půdě MZM ředitel Historického muzea MZM Marek Junek. Dále své zdravice přednesli Jindřiška Drozenová za Pracovní skupinu Textil a usně při Komisi konzervátorů-restaurátorů AMG ČR a Vít Pokorný jako ředitel Muzea Aš. Petra Mertová následně z pozice hlavního pořadatele konference připomněla hlavní cíl a očekávání organizátorů. V prvním bloku přednášek zazněly čtyři příspěvky: Sylvie Odrščilová přednesla referát s názvem **Soubor rukavic ve sbírce Uměleckoprůmy-**

slového muzea v Praze jako případová studie úprav a problematiky datace pletených předmětů, Tomáš Bárta Pražák z Národního muzea připravil přednášku **Staré tisky na hedvábných textiliích**, v níž se věnoval textiliím, které byly používány pro záznam písma. Blanka Veselá z Muzea města Letovice představila podoby strojové krajky v přednášce s názvem **Historie a proměny strojové krajky od počátku do současnosti**, díky analýze rozměrné sbírky vzorníků z letovické továrny na výrobu strojních krajek. Vynikající přednáškou naplňující zadání pořá-

datelů z historického i filozofického pohledu bylo vystoupení Radka Martínka s titulem **Závoj Mojžíšův: Teologický a symbolický význam transparentních tkanin**. V ní se zaměřil na transparentní tkaniny z hlediska religiózně-kulturního pohledu. Poukázal na to, že v židovsko-křesťanské kultuře se vyskytují slovní spojení obvykle využívané k popisu textilních technologií v novém kontextu: k popisu Božích skutečností. Lehké, téměř průsvitné tkaniny, vznikají obdobně jako sám svět, téměř „z ničeho“. Odhalují, stejně jako zahalují (jen dočasně) Boží Tajemství/Mystérium.

Druhý blok přednášek byl zaměřen na pleteniny. Richard Lew z Muzea Aš v příspěvku **Ašské rukavice** představil město, kde od konce 19. do poloviny 20. století vzkvétal textilní průmysl, a připomněl, že bylo považováno za jednu z textilních velmocí. Rozvoj zastavilo znárodnění, kdy se původní německé textilní firmy sloučily do národních podniků. Příspěvek nechal nahlédnout také do sbírky textilního muzea, jejíž chloubou je sbírka textilních rukavic, čítající 26 563 kusů. Petra Mertová z Moravského zemského muzea poukázala v přednášce s názvem **Pletený sortiment brněnské Vlněny**

na málo známý segment výroby tohoto podniku, jímž byly od 60. let 20. století tzv. cord-veloury, jejichž odběratelem byl oděvní i nábytkářský průmysl. Na pleteniny v šatníku operní divy se zaměřil příspěvek **Soňa nejen „Červená“** Miroslavy Burianové z Národního muzea popisující garderobu světově proslulé pěvkyně, která pocházela z umělecky založené rodiny, jež měla silný vztah k hudbě i módě. Svatoslav Krotký z Technické univerzity Liberec připomněl v přednášce s názvem **Umění a věda**, že textil je také umělecké médium. Popsal spolupráci s Pavlem Pokorným v rámci vývoje a využití nanovláknenných struktur na TUL Liberec na Fakultě technologické a Katedře netkaných textilií.

Třetí blok přednášek patřil krajům. Ludmila Kotorová a Jitka Kotová ze Západočeského muzea v Plzni v příspěvku s názvem „**Zdá se to být k nevíře, i s dírami jsou vějíře...**“ poukázaly na různost materiálů, z nichž byly vějíře konstruovány, a na problémy s tím spojené z hlediska muzejní praxe. Vanda Marešová z Národního muzea v příspěvku **Krajkové vějíře ve sbírce oddělení starších českých dějin Historického muzea Národního muzea** představila exempláře pocházející ze 17. až 19. století. Markéta Fabiánková a Martina Rejzlová z Muzea krajky Vamberk popsaly projekt **Krajky pro Marii**. Díky němu realizovaly amatérské krajkářky v letech 2022–2025 paličkované krajky podle návrhů Marie Sedláčkové-Serbouskové (1895–1964), které do té doby nebyly nikdy zhotoveny. Na jejich práci dohlížely autorky referátu a také Alena Samohýlová z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Na závěr zazněla prezentace firmy MaTexLine Ladislava Matusky, který v přednášce **MaTex-Line, pletárna v Brně a technické textilie** přiblížil současnou podobu pletářské zakázkové výroby ve směru k sortimentu obuvnických, oděvních a technických textilií, vyžadujících speciální konstrukční řešení.

V rámci druhého dne konference byly připraveny dva přednáškové

Ředitel Historického muzea MZM Marek Junek a Petra Mertová, vedoucí Etnografického ústavu MZM, zahajují konferenci *Textil v muzeu*. Foto K. Macháčková, 2025.

bloky. Zahájení se ujala Hana Tefal Juránková přednáškou **Hledání vhodného přístupu k restaurování svetru**. Představila volbu konzervátorského-restaurátorského postupu u svetru Josefa Gabčíka, jehož poškození bylo nutné zachovat, jako upomínku na střílbu v posledních chvílích jeho života. David Hudec z Regionálního osvetového strediska v Leviciach (Slovensko) referoval o původu výzdoby krojových součástek v přednášce **Tylová výšivka na čepcích v Tekovskej a Hontianskej župe**. Tylová výšivka

na čepcích v dané oblasti byla obvykle nakoupena jako polotovár od žen řemeslníků, které ji zhotovovaly na prodej. Nošení těchto čepců zaniklo po 2. světové válce, a s tím i typ výšivky. Klára Drábková z Vysoké školy chemicko-technologické v Praze v referátu **Vliv vybraných detergentů na dlouhodobou stabilitu celulósových vláken** popsala výsledky výzkumu vhodných mýdel pro praní historických textilií. Při čištění znečištěných nebo skvrnitých předmětů z rostlinných vláken se v praxi využívá také praní pomocí

Společné foto účastnic a účastníků konference Textil v muzeu na půdě MZM. Foto K. Macháčková, 2025.

Richard Lew z Muzea AŠ reaguje na dotazy z publika. Foto K. Macháčková, 2025.

různých mýdel, zejména jádrového (tzv. Jelen), méně často pak mýdla žlučového. Složení žlučových mýdel přinášelo pochybnosti o vhodnosti jejich použití při praní historických textilií, proto výzkum porovnal dlouhodobou stabilitu bavlněných textilií ošetřených nejen vodou a Syntaporem L, ale také třemi různými typy mýdel (žlučovým, Marseillským a jádrovým mýdlem Jelen) a posoudil u vzorků optické, chemické i mechanické vlastnosti po ošetření a umělelém stárnutí.

Závěrečný blok otevřela Šárka Rámišová z Národního muzea příspěvkem **Leotardky a unitardky ve sportovní sbírce Národního muzea**. Připomněla vývoj sportovního odívání, který je neodmyslitelně spjatý s vývojem nových textilních materiálů a konstruováním dokonalejších střihů, jež měly přinést sportovcům lepší a větší rozsah pohybu. Tyto nároky splňovaly pleteniny, které se začaly prosazovat ve sportovních úborech od konce 19. století, např. jako typ přiléhavého gymnastického úboru zv. leotardky a později i unitardky. Jejich uplatnění však naráželo na dobové názory na tělo z pohledu morálky a estetiky. Další příspěvky již referovaly o dění v oboru. Kamila Valoušková a Olga

Méhešová z Muzea regionu Valašsko vzpomínaly v medailonku **Ohlédnutí za životním dílem Jana T. Strýčka** na již zesnulého ředitele Moravské gobelínové manufaktury, akad. malíře Jana T. Strýčka. Veronika Hrbáčková z Muzea a galerie v Prostějově referovala o knize **Tradiční úprava hlavy. Úvazy tištěných šátků na Hané**, která se věnuje tematice šátků v lidovém oděvu. Publikace a na ni navazující výstava (17. 4. 2025 – 4. 1. 2026) seznámily s tradičními ženskými pokrývkami hlavy prostřednictvím dochovaných sbírkových předmětů a unikátních dobových fotografií úvazů. Anna Jagošová z Národního muzea informovala o nově otevřené výstavě v referátu **Slasti a neřesti – nová výstava v Letohrádku Kinských**. Dlouhodobá výstava je od 1. 4. 2025 do podzimu 2027 k vidění v Národopisném muzeu Národního muzea a posti-

huje okruhy lidové kultury jako výroční rituály, problematiku alkoholu a alkoholismu, kouření, sexualitu a projevy či důsledky s ní spojené.

Doprovodný program konference zahrnoval společenský večer dne 11. června na půdě Nové radnice, vystoupení Slováckého krúžku a výstavu z fondu Etnografického ústavu s názvem *Nezbytnosti z jedné příze*, kterou mohli účastníci shlédnout v sídle Etnografického ústavu Paláci šlechticů. Konferenci finančně nebo věcnými dary podpořily firmy Emba, spol. s r. o., a HrubyMOVING TRANSPORT, a.s. Písemné výstupy z přednášek byly zařazeny do recenzního řízení redakce časopisu Textil v muzeu.

Petra Mertová,
Etnografický ústav MZM

Tradiční oděvní kultura žije. A přitahuje i mladé

V Domě u Synků v Hustopečích bylo natřískáno. V nevelké místnosti, která byla svého času pianem nobile renesančního domu, se 6. listopadu 2025 sešla téměř třicítka účastníků 11. ročníku semináře s názvem **Tradiční oděvní kultura a její současná podoba v praxi**. Přednášející prezentovali příklady hodné následování, úspěchy i obtíže při spravování sbírek a jejich prezentacích, ale také politicko-sociologické vlivy lidového oděvu ve společnosti v průběhu let. S tím nejzajímavějším, co na semináři zaznělo, se můžete seznámit v následujících řádcích.

Muzejní pracovníci, i ti emeritní, ředitel knihovny, zástupkyně Magistrátu města Brna, švadlena šijící kroje i s dcerou, studentkou etnologie, vedoucí folklórního souboru i mladí iniciátoři rekonstrukcí krojů z brněnských Medlánků, zapálení laici a mnozí další věnují lidové kultuře takové úsilí, že se zjevně nemusíme obávat o její zachování. Zvláště potěšující je zájem mladé a nejmladší generace.

Kroj „vycházkový“ i podle návrhu Al

Takřka nedozírné množství položek, na 60 tisíc kusů, spravuje ve svých depozitářích Etnografický ústav Moravského zemského muzea. Významný soubor oděvů z Brněnska začala sbírat etnografka Miroslava Ludvíková

roku 1956. Její pokračovatelkou je dnes už emeritní kurátorka Lenka Nováková a současné kurátorce textilu Gabriele Rožkové se i nyní daří získávat další materiály. Navíc se sbírkové fondy MZM rozšířily o nově budovanou kolekci současného oděvu inspirovaného tradiční lidovou kulturou, například o modely naší přední módní návrhářky Liběny Rochové, které shodou okolností od listopadu 2025 vystavuje Uměleckoprůmyslové muzeum Moravské galerie v Brně.

Oděvní součásti se v současnosti těší nebývalé pozornosti, a to zvláště těch, kteří usilují o obnovu místních krojů. „Zájem je v posledních třech letech enormní, což je dáno mimo jiné také dotacemi, které na rekonstrukce krojových kompletů poskytuje z participativního rozpočtu Magistrát města Brna a Jihomoravský

kraj,“ říká Gabriela Rožková. Proces rekonstrukce krojů má ale podle Rožkové svá pravidla: „Rozhodně to nefunguje tak, že na telefonickou výzvu pošlu mailem obrázek, podle kterého pak jakákoliv švadlena ušije věrnou kopii kroje z kterékoliv oblasti.“

Humorným koloritem pořizování krojových rekonstrukcí jsou někdy bizarní požadavky: „Například jsem dostala žádost následujícího znění: ‚...jde nám o konzultaci vývoje současných pánských i dámských krojů a pak zejména o naši snahu vytvořit vycházkovou verzi dámského kroje,“ vzpomíná Gabriela Rožková a pokračuje: „Pobavil mě požadavek na ‚vycházkový kroj‘. To jako pantáta řekne: *Mamo, pojď, jdem se procházet do humna?* Pak se ukázalo, že chtěli kroj do nočních rozjezdů MHD, aby se mohli rychle přemisťovat mezi hodovými zábavami ve více obcích. A také jsem dostala k posouzení dva návrhy krojů od umělé inteligence.“

Jak vzniká nová expozice?

Původní stálou expozici Lid v pěti generacích ze 60. let v Paláci šlechtičen MZM navrhoval ještě architekt

Krojový komplet z Bosonoh z počátku 20. století, fond textilu Etnografického ústavu MZM. Foto: EÚ MZM

Rekonstrukce kroje stárka z Židlochovicka. Foto: Iva Šebestová

Bohuslav Fuchs a obsahově připravovala již zmiňovaná Miroslava Ludvíková. Scénář současné stálé výstavy *Lidová kultura na Moravě v zrcadle času* byl sice připraven 20 let, ovšem realizaci komplikovaly mimo jiné finance na rekonstrukci Paláce šlechticů a povodně, takže se k ní přistoupilo až v letech 2020–22, kdy ji zase ztížila covidová pandemie. „Složitě bylo obstarávání figurín, protože kroje v našich sbírkách jsou na mnohem drobnější postavy než současné figuríny do výloh,“ říká další z kurátorek Etnografického ústavu MZM Šárka Prokešová. „Nejstarším exponátem ve výstavě je asi koutní plachta z roku 1824 a barokní pokrývka z Týnce z roku 1764,“ dodává Prokešová. V pokladně Paláce šlechticů je k mání katalog, kde jsou všechny vystavené exponáty, nejen ty krojové, zdokumentované a popsány.

Proč a kdy přišli Hrvati?

Moravští Charváti k nám přišli v několika vlnách, ta první dorazila po bitvě u Moháče v roce 1526, a kolonizovali desítky moravských obcí. Postupně se však usadili ve třech vesnicích na Mikulovsku a dalších třech na Břeclavsku. Etnografka Lenka Nováková citovala faráře Aloise Malce, který působil v Dobrém Poli od roku 1892: „Kdyby pravda bylo, že tvrzení šaty dělají člověka, musel by Hrvát ve svém národním kroji býti nejlepším člověkem na světě. Neboť kraj jeho jest skutečně velmi krásný, malebný.“ Toto tvrzení doložila na vyšíváních zástěrách charvátských ženských krojů. V závěru jejího vystoupení se rozpoutala debata o tom, jaký je to problém, vyšít repliku charvátské zástěry do expozice muzea v Jevišovicích.

Kde je původ lidové tvorby na Znojemsku?

Folklorní soubor Moruše, který vede Martina Mühlbergerová, má rekonstrukci krojů a vůbec hledání lidové tvorby ztížené vysídlením oblasti po 2. světové válce. Přesto je zjevné velké úsilí budovat v dětech ze souboru lokální identitu a vztah k místnímu folklóru. Spolupracuje s rakouskými muzei v pohraničí i muzeem v Geislingenu v Německu, kterému někteří starousedlíci odkazovali krojové součásti.

Medlánecká chasa ve vlastním kroji

Nejmladší účastníci prezentovali svoji cestu k obnově místního kroje, která začala studentskou odbornou činností Denisy Kuchtíkové. První kroje nechali ušít roku 2022, nyní mají

kompletních osm párů a do tří let plánují polovinu chasy obléknout do původního medláneckého kroje. Zápasí se skladovacími prostory, ale to je neodrazuje od pořádání několika krojovaných akcí ročně. Bonusem tohoto krojového úsilí je soudržná parta mladých lidí se stejným cílem.

Vlastenecké muzeum v Kloboukách

Městské muzeum v Kloboukách u Brna reprezentovala jeho jediná zaměstnankyně Terezie Ondrová. Jihomoravská výstava v Kloboukách roku 1903 vedla za účelem uchování 1306 předmětů z výstavy k založení muzejního spolku a v roce 1906 pak muzea. Hlavními iniciátory byli Josef a Ignát Wurmové, Augusta Šebestová a Antonín Kodýtek, který sbírku spravoval a obohacoval na vlastní náklady. Sklo, keramiky, obrazy i kroje jsou významnými reprezentanty lidové tvorby nejen Hanáckého Slovácka.

Živý kroj v Rakousku?

V odpolední části semináře se Soňa Nezhodová z pořádajícího Městského muzea a galerie Hustopeče zešířila a podrobně věnovala původu a vývoji dirndlu, krojového svérázu, který vznikl kolem let 1780–1790 a inspiroval se nikoliv skutečným lidovým oděvem, ale oděvem služebných, jenž nezapře ani vliv *biedermeieru*. Jeho název pochází také ze slova dívka – dirn. Koncem 19. stol. dirndl prezentují i módní časopisy, triumfuje na Salcburských slavnostech v roce 1920 a později ho oblékala i taková hvězda, jako Marlen Dietrich. Problematický přídech získal v politické souvislosti s NSDAP, nicméně po roce 1949 byla vyvinuta značná snaha o jeho denacifikaci. Jaké jsou etnopolitické souvislosti dirndlu, to ilustroval film Otmar Schmidera *Stoff der Heimat*.

Víc, než by se zdálo

Výtvarné práce Josefa Heřmana Agapita Gallaše a jejich význam v současnosti. To je název knížky Barbory

Instalace krojů pro stálou expozici EÚ MZM Tradiční kultura na Moravě v zrcadle času. Foto: J. Čága

Odborníci i zapálení laici. Ti všichni se sešli počátkem listopadu v Hustopečích na semináři věnovaném tradiční oděvní kultuře a její současné podobě v praxi. Foto: L. Pospíšilová

Orságové vydané MZM v roce 2024, kterou přestavila autorka v závěru hustopečského semináře. Jako penzionovaný vojenský lékař se Gallaš věnoval literární tvorbě, překladům, záznamům lidových písní, mýtů apod., ale také výtvarné dokumentaci lidového oděvu, keramiky a zachovalo se též mnoho textů o životě v rodných Hranicích na Moravě. Souboru stovky kvašových kreseb osob v tradičním oděvu z roku 1814 věnovala autorka speciální pozornost a přisuzuje mu výraznou etnografickou a historickou dokumentární hodnotu.

Mezi přednášejícími převažovaly kurátorky Etnografického ústavu MZM a přívál informací byl takový, že by vystačil na mnohem delší text, než je tento. I „kávové“ pauzy se také ukázaly být krátké pro zanícené rozhovory o tématech, která všechny účastníky spojují. Máme veliké štěstí, že na velké části našeho území tradice nevymřely, ani nebyly násilně přerušeny, a tak máme co cítit a o co pečovat.

Lenka Pospíšilová

Foto: L. Pospíšilová, archiv MZM

Jako doma. Ale ve „své“ síni

K. Absolon nikdy nepobýval

Tady všude seděl... Ale vlastně někde úplně jinde. Samozřejmě v cimrmanovské nadsázce lze podobné tvrzení „aplikovat“ na Absolonovu síň v Dietrichsteinském paláci Moravského zemského muzea. A přestože byla zřízena v rámci smlouvy, kterou uzavřelo s potomky slavného archeologa, paleontologa a objevitele Věstonické venuše Karla Absolona, jehož má připomínat, dodnes kolem ní panují četné nejasnosti. V expozicích MZM totiž představuje neopomenutelný a prakticky jediný „metamuzejní“ prvek.

Původně měla pamětní síň tvořit součást zpřístupněného badatelova bytu na ulici Všetickově, upraveného na náklady jeho dcery Marie Valérie, zvané Ali, která s námi byla v častém kontaktu. Spolumajitelé domu s tím však nesouhlasili. Domluvili jsme se proto, že se síň připomínající Absolonův odkaz i osobnost zřídí v prostorách MZM. Nejprve byla umístěna v přízemí vpravo za vchodem do Dietrichsteinského paláce jakožto poslední zařízená místnost rozsáhlé výstavy, otevřené roku 2002 za účasti obou profesorových dětí, které kvůli tomu přijely z USA. První místnost s výstavou byla pak po čase vyklizena pro muzejní prodejnu, ale pa-

mětní síň tam zůstala až do doby, než všechny prostory obsadila restaurace. Tehdejší ředitel MZM Martin Reissner přikázal, aby byla přestěhována do prvního patra, a to do prostor, které předtím sloužily jako kancelář správě Dietrichsteinského paláce.

Již z toho je zřejmé, že profesor Absolon v této místnosti nikdy nepobýval. Pracoval totiž v budově nynějšího Ústavu Anthropos MZM na Zelném trhu 7. Pamětní síň je pouze inspirovaná pokoji jeho bytu na Vsetickově ulici. Ten byl Absolonově rodině přidělen náhradou za vybombardovaný byt na Kolišti. V sále předvádíme vše, co badatel ve svých pokojích míval, ale třeba knihovny

je tam jen kousek. Většinu jeho knih muzeum prozatím schraňuje ve velké místnosti v bývalých rebešovicích kasárnách, další jsou uloženy na Ústavu Anthropos. V horním patře rebešovicke budovy vlevo za branou se skladuje i větší část nábytku z původního bytu.

Důležité však je, že všechny předměty, které návštěvník v sálu vidí, skutečně byly Absolonovým majetkem. K čelní stěně jsme umístili jeden z Absolonových psacích stolů a nad něj pověsili jeho velký portrét od Františka Dobrovolného. Ten jediný profesor doma neměl, našli jsme jej v muzeu za skříní. K pravé (viděno od vchodu) stěně se nabízelo postavit regál, do nějž jsme vložili různé písemnosti, a před něj jsme postavili velký kulatý stůl z obyvaku a ještě jiný autentický psací stůl. Vpravo je ke stěně, oddělující místnost od přednáškového sálu, přistavena tzv. Wanklova skřín, nad níž můžeme obdivovat obraz Macochy v poněkud zkroucené perspektivě od Františka Adámka.

Vpravo u stěny vidíme rovněž zasklenou skřín s různými drobnost-

Pohled návštěvníka od vchodu do Památníku. Foto J. Cága.

Vpředu vlevo „avatar“ K. Absolona s odpověďmi vytvořenými umělou inteligencí.

Vnitřek Památníku. Nad psacím stolem badatelův portrét od Fr. Dobrovolného, vpravo tzv. Wanklova skříň a perspektivní pohled na vnitřek Macochy od Fr. Adámka.

Autor v předsíni Památníku s instalací části starých sbírek.

mi, a nad ní je nový portrét badatelova dědečka Jindřicha Wankla, originály jeho dvou akvarelů a dva oleje z jeho pozůstalosti. U stěny vpravo od vchodu stojí zasklená skříň se skleničkami, nad níž jsou pověšeny některé diplomy K. Absolona. Na velkém pracovním stole uprostřed památníku jsou rozmístěné návrhy plakátů a plány, uložené též pod deskou.

Celý vystavený inventář je součástí pozůstalosti, která nám byla svěřená na 99 let smlouvou, již kromě tehdejšího ředitele MZM Petra Šuleře podepsali oba američtí dědicové, tj. Absolonovy děti Marie Valérie a chirurg Karel, kteří nás v průběhu let již opustili. Zhruba jednou za deset let do Brna zavítají jejich potomci z USA. Nikdy nevynechají návštěvu Pavilonu Anthropos a obdivují, co všechno jejich dědeček našel.

Martin Oliva,
Ústav Anthropos MZM
Foto: Jan Cága, MZM

Nevíme, co nás překvapí zítra

doc. Mgr. Zdeňka Nerudová, Ph.D.

- archeolog se zaměřením na mladý paleolit
- šéf-editor mezinárodního časopisu Anthropologie
- autorka více než stovky odborných studií a několika monografií
- pomalá běžkyně a (ne)opatrná jezdyně na klasické koloběžce

Uvnitř Sahureovy pyramidy, 2007.

.....
Podle vás je prý archeologie práce pro muže. Proč?

Pro jistotu předesílám, že nejsem žádný zastánce nějakých ultrafeministických hnutí. Ale archeologie je prostě skutečná dřina, fyzická námaha, a to i pro pány. Občas, když tahám těžké bedny plné kamení, a v mém věku je to stále obtížnější, napadá mě, jestli jsem si raději neměla vybrat jiný obor. Nebo aspoň jiné období, než právě paleolit.

.....
Kdy jste se rozhodla pro archeologii? U chlapců bývají vábníčkou ilustrace Zdeňka Buriana nebo film Cesta do pravěku, holčičky mívají jiné zájmy.

Já jsem ale nikdy nebyla klasická holčička. Prala jsem se s kluky, mimochodem velmi ráda a úspěšně. Takže u mne to byl taky Burian, Augusta, Štorch a všichni ti „lovci ma-

mutů“ a další mayovky, verneovky. To bylo moje dětství. Moje maminka navíc uměla o historii velmi poutavě mluvit, původně učila a měla k tomu blízko. Dědeček byl za první války aktivní legionář na italské frontě, takže spoustu dějinných událostí jsem znala právě z vyprávění. Negativem bylo, když jsem chystala nějaký referát do školy, mamince to nikdy nestačilo a říkala: Bože, musíš tam napsat ještě to a to, aby to bylo správně. Přesto mne dějepis bavil nepřestál, naučila jsem dobrovolně první poslední. Inklinovala jsem k tomu a historií jsem žila.

.....
Dějepis ale ještě není archeologie...

Zásadním impulsem byla návštěva archeologa Bohuslava Klímy mladšího, který nám do školy přišel vyprávět o svých výzkumech velkomoravského Hradiště sv. Hypolita ve

Znojmě. Mluvil tak poutavě, že mne to úplně strhlo. Asi za půl roku, o prázdninách, když mi bylo patnáct a konečně jsem mohla na brigádu, jsem mu zatelefonovala, jestli bych se mohla zúčastnit vykopávek. Rodiče mě kupodivu pustili, a tak jsem vyrazila na dva týdny pracovat do Znojma. Byla jsem nadšená a opakovala jsem to potom každé léto během gymnázia. Tehdy mě taky napadlo, proč nezkusit po maturitě archeologii, vždyť je to v podstatě zábavné povolání, že. Pravěku a prehistorii vůbec se středoškolské osnovy moc nevěnovaly a mě ani nenapadlo, abych si aspoň něco dalšího přečetla. Ani moje známky úplně na vysokou školu nevypadaly, trochu jsem to odbývala, a podle toho moje první přijímačky v roce 1989 dopadly. Zkoušky jsem neudělala. Zhruba týden poté jsem se na výzkumu seznámila se svým budoucím

mužem Petrem, tehdy nově přijatým studentem prvního ročníku archeologie. Narodil ode mne se archeologii věnoval hlouběji a doporučil mi literaturu, kterou si mám nastudovat. Takže jsem pomaturitní rok strávila na výzkumech a do toho se celé noci učila, abych se mohla znovu přihlásit. A napodruhé, v roce 1990, jsem se na archeologii skutečně dostala. Společně jsme s Petrem studovali, absolvovali zkoušky, jezdili na výzkumy a užívali si studentského života.

.....
Taky jste se vzali a jste spolu dodnes, a to přesto, nebo proto, kdo ví, že máte stejný obor, v němž jste oba velmi úspěšní, i stejného zaměstnavatele...

Osobně to považuji za obrovskou výhodu. Přestože máme, jak se říká, dvoukariérové manželství. Vždycky

jsme si vzájemně hodně pomáhali a vycházeli si vsťric. Manžel je úžasný a naprosto perfektní, bez něj bych nebyla tam, kde jsem. Dělili jsme si i péči o syna, což tehdy nebylo zdaleka běžné jako dnes.

.....
Kromě archeologie máte společnou také zálibu v kloboucích, že? Petr Neruda je Indiana Jones moravské archeologie a v rozhovoru pro M revue před sedmi lety s nadsázkou tvrdil, že by pro svůj klobouk na poslední chvíli sáhl i pod valící se balvan, aby o něj nepřišel...

Klobouky nosíme oba, to je fakt. První Petrovi, pokud vím, pořídila jeho maminka při nějaké exkurzi do novojičínského Tonaku. A mně koupil první klobouk on, v létě na nějakém výzkumu, jako ochranu před sluníčkem.

.....
Váš muž taky prý určil vaši specializaci...

Vždyť říkám, že bez něj bych nebyla, kde jsem (☺). Původně jsem si díky účasti na výzkumech na Znojensku myslela, že se budu věnovat Slovanům. To je strašně regionální záležitost, oponoval mi, týká se to českého území a maximálně Slovenska. Neolit je už zajímavější, ale když si vybereš paleolit, to je světová záležitost. Všude budeš mít otevřené dveře a dostaneš se kamkoliv. Tak jsem se nechala přemluvit.

.....
Nikdy jste nelitovala?

Ne. Je fakt, že starší období v paleolitu jsou malinko „sušší“, není se moc o co opřít a důraz je třeba klást na co nejpřesnější interpretaci pozůstatků. Ze začátku jsem se hodně věnovala období zhruba před čtyřiceti

S docentem Valochem a profesorem Musilem na exkurzi ve Slovinsku, Ljubljana 2009.

Madrid, 2014.

tisíce lety a kulturám, které jsou nejvíce zastoupeny právě tady u nás na Moravě a jsou technologicky velmi zajímavé. Jednou z nich je kultura szeletienů, pro kterou je typický listovitý hrot, bifaciálně opracovaný předmět, který byl používán jako takový multifunkční nástroj. Postupně jsem se poněkud posunula v čase, především díky rozsáhlému a dlouhodobému výzkumu v Brně, v okolí Vídeňské ulice, k závěru mladého paleolitu. Dostala jsem se k etnologickým zdrojům, což mne začalo doslova fascinovat. Protože možnost mít pro změnu k dispozici paralely ve formě písemných pramenů, fotografických materiálů nebo autentických předmětů z arktických a subarktických oblastí považuji za velmi obohacující.

Když neexistují žádné písemné záznamy, berete to jako mínus?

Kdybychom to vnímali jako handicap, nikam se nedostaneme, budeme přešlapovat na místě. Čili chápu to jako příležitost zkusit posunout

naše vědomosti dál, pokusit se nalézat nové interpretace, rozšířit bádání o nové obory, které by nám pomohly zjistit něco dalšího, aby se ta naše mozaika co nejvíce zaplnila. Pokud ne úplně, tak aby aspoň nezůstávala moc děravá.

Což je asi důvod, proč je archeologie paleolitu velmi interdisciplinární obor. S jakými dalšími vědními disciplínami se překrýváte?

Chce se mi říci, že se všemi, byť ne vždy některým z nich rozumím. Genetika, analýzy DNA, taky statistika, geoinformatika a další aplikované obory... využívají se třeba metaanalýzy. Asi by bylo jednodušší říct, se kterými disciplínami se nepřekrýváme...

Přesto: stane se někdy, že některý z nálezů nedokážete datovat a správně zařadit?

To se děje poměrně často. Zvláště, kdy se jedná o něco opravdu ojedi-

nělého, ať už je to kamenný předmět nebo úlomek zvířecí či lidské kosti. Pokud jde o věc vytrženou z kontextu a neznáme další nálezné okolnosti, pracuje se s tím nesmírně obtížně.

Z toho soudím, že musíte být připraveni na to, že vaše interpretace se za pár let ukáže jako mylná a všechno bude jinak.

Přesně tak. Když už to vypadá, že vše je jasně dané, stačí jeden nový výzkum a všechno může být jinak. Před dvěma třemi lety francouzský kolega například popsal zcela novou kulturu z počátku mladého paleolitu, která byla zřejmě geograficky omezena jen na určitou oblast Francie. A ještě hůře než my jsou na tom paleoantropologové. Neboť díky stále pokročilejším analytickým metodám i umělé inteligenci se daří rekonstruovat chybějící části DNA, a tak nalézat nové, třeba hypotetické články v evoluci člověka. Mluvíme o tzv. populacích duchů, zatím nez-

námých lidských skupinách, které byly objeveny pouze v genetické informaci. Nelze tvrdit, že se něco může nebo nemůže stát, když prostě nevíme, co nás překvapí zítra.

Už vás něco takto zaskočilo?

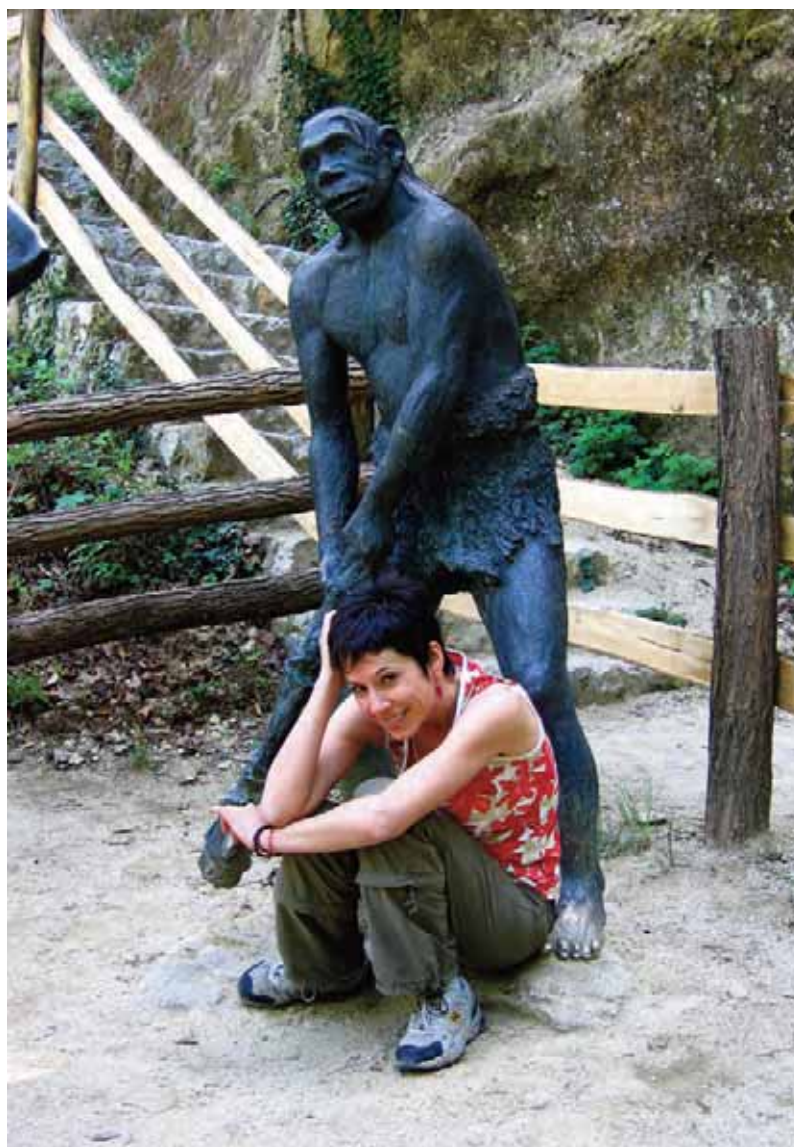
Nemusím chodit pro příklady daleko. V roce 2019, kdy jsme začínali s výzkumem u Ostravy v Hošťálkovicích, jsme byli přesvědčeni, že kopeme gravettien, legendární období lovců mamutů. Vždyť právě nedaleké Petřkovice, Landek, to jsou typické a vyhlášené lokality tohoto období. A najednou jsme nacházeli věci, které tam vůbec neměly být, a které svědčily o tom, že lokalitu kromě lovců mamutů osídlili před asi patnácti tisíci lety lovci koní a sobů. Takže to vstupní klišé se nám čím dál víc nabourávalo.

Potvrzením byl unikátní nález rytiny na říčním valounu, která zobrazuje kombinaci dvou zvířat, mamuta a koně. K podobnému objevu došlo v Česku naposledy před více než půlstoletím, je to pravda?

Ano. Na jaře 2022 jsme na Hladovém vrchu z prostoru kamenné struktury tvořené pískovcovými deskami, popelem a drobnými zlomky barviva vyzvedli spolu s větším množstvím kamenné štípané industrie a hrubých valounů-otloukačů a retušerů také několik „podezřelých“ říčních valounů. K samotnému odhalení rytiny došlo pak o pár měsíců později v muzejní laboratoři, při čištění nálezů. Jsme přesvědčeni, že se vzhledem k nálezovému kontextu, stáří, způsobu provedení a druhu vyobrazených zvířat jedná o zcela unikátní záležitost. Obdobné rytiny mamutů známe až z Německa, navíc

Mnohem zajímavější než pyramidy byly kamenné artefakty jen tak ležící všude v písku.

Jeskyně Krapina, 2009. S kamennými kyji neandertálci opravdu nechodili.

*Let balonem nad Žlutým kopcem, dole je budova
Biskupského gymnázia na Barvičově ulici.*

2017, Aurich. Na exkurzi byla zima opravdu všem.

mamuti v magdaléniu již pomalu vymírali, lidé se s nimi až tak často neselekávali, zato se součástí jejich běžného života stali koně.

Takže jste dopředu ani netušili, jaký unikát jste do Brna přivezli?

Při podobných výzkumech by se mělo vzít v podstatě všechno, co se najde. Protože člověk nikdy neví, co přesně máme, zejména když je to zabláčené, pokryté sedimenty. Chce to v klidu očistit, prozkoumat a pak si teprve říct, ano, toto můžeme v klidu vyhodit. Tohle vypadá zvláště, prověříme to, případně to necháme posoudit dalšího odborníka.

V průběhu výzkumu dotyčný valoun při odkrytí sedimentů nenápadně jedním konečkem čouhal ven. Nálezovou situaci máme přesně zdokumentovanou, odhadovala jsem, že půjde nejspíš o retušér, tedy kámen, kterým se opracovávala kamenná surovina. Jak moc je to významné, jsem zjistila jeden listopadový pod-

večer, když přišel na řadu jako poslední při umývání s ostatními nálezy. Na žádném z předchozích nic nebylo, maximálně nějaké tukanice, protože byly používány jako otloukače. Vzala jsem ho do ruky, zaujalo mne, jaký má krásný tvar, na jedné ploše nebylo nic, ale jak mi pod prsty postupně mizela vrstva bahna, uviděla jsem širokou zdvojenou rýhu. Projela jsem to palcem ještě jednou, a rýha měla pokračování. A mně zatrnulo. Protože v podvědomí nosím příběh spojený s objevem runového nápisu na jednom ze zvířecích žeber při výzkumu profesora Macháčka na Pohansku. Kdyby si studentka, která tehdy kosti čistila, včas neuvědomila, že to nebude jen škrábanec od rýče nebo špachtle, asi by se na nic nepřišlo. Jenže ona kost zanesla vedoucímu výzkumu... Takže mi tepovka vyběhla někam nahoru, a když pak byla zřetelná další rýha, okamžitě jsem volala Petra a ostatní: Honem, asi to konečně máme! Neskutečné štěstí.

Snad nebude znít kacírsky, že pro nezkušené oko je to jen spleť čar, zvířata bych tam fakt nehledala...

Chápu, nevím, jestli je to vhodné říkat, ale na začátku jsem si taky říkala, že to bude nějaký prasopes. Obrys mamuta byl zjevnější, pomocí 3D mikroskopu se nám posléze podařilo rozpoznat další podrobnosti a zřetelně i hlavu koně.

Než jste ale objev zveřejnili, uplynuly další týdny...

Chtěli jsme si v klidu ověřit, že máme opravdu to, co si myslíme, že máme, a mít hotovy všechny analýzy. Bohužel, nepodařilo se nám nálezový kontext datovat přesně tak, jak bychom si představovali.

Trpělivost je evidentně pro archeologa nutnou vlastností.

Určitě. Musí se vydržet, když to nejde hned.

Minsk, 2018.

.....
Jste trpělivá?

Ne. (☺)

.....
Vraťme se ze severní na jižní Moravu. Před časem jste vydala knihu *Po stopách nejstaršího osídlení Brna*. Jde o soupis všech objevů či výzkumů, které se kdy v Brně uskutečnily a týkaly se paleolitu. Popisujete nálezy z území moravské metropole staré až 650 tisíc let. Jak vás napadlo toto téma?

Poměrně často využívám nálezové deníky docenta Valocha, které jsou v našem muzeu uloženy. Mluvili jsme o tom s kolegou z mineralogie Standou Houzarem, který mi připomněl Jana Skácela a jednu z jeho malých recenzí, podle níž je Brno rozkopané, protože ti hodní lidé hledají mamutovi z *Anthroposu* maminku... Napadlo mne, že by podrobnější průzkum mohl být přínosný. Pustila jsem se do toho, udělala jsem si rešerše z Valochových deníků a ze

soupisu paleontologického materiálu podle knihy z roku 1932, který jsme tehdy měli v muzeu, a postupně dohledávala dál. Nakonec to byla poměrně šilena čtyřletá práce, přičemž nejhorší bylo zpřesnit jednotlivé lokality, odkud jednotlivé nálezy pocházely. Bez toho by celý seznam neměl cenu, jenže u těch starších nálezů byli kolegové v popisech opravdu velkorysí a jako neměnné chápali věci, u nichž by nás to dnes ani nenapadlo. Takže určit, který z autovraků na ulici měli na mysli, nebo kde se před desítkami let nacházela zastávka tramvaje, bylo náročným pátráním. Naštěstí my už máme internet a díky digitalizaci dostupné výpisy z katastrů a jiné vhodné zdroje. Musím říct, že samotnou mne překvapilo, jak hustě osídlené Brno v době kamenné bylo. Logicky, místo bylo z pohledu našich prapředků výborně situované. Z zvýšenin byla výborná viditelnost, což jim dávalo strategickou výhodu, řeky zaručovaly vodu, mohli tu těžit su-

roviny, kousíček odtud se nacházel jiný biotop v Moravském krasu a odlišný zase směrem na jih k Pálavě...

.....
Která místa v Brně byla osídlena jako první?

Stránská skála, kde tehdejší příslušníci *Homo erectus* využívali rohovec, který tu měli k dispozici. Dokonce si již uměli rozdělat oheň. Nálezy máme také z Červeného kopce nebo cihelny Růženin dvůr. Osídlené byly i lokality v centru, například v místech současného obchodního centra Špalíček nebo na nádvoří Filozofické fakulty na Arne Nováka.

.....
Knížku jste doplnila dokonce o seznam možných výletů do minulosti...

Jedním z prvních neoficiálních recenzentů byl můj syn, který s tím návrhem přišel. Když po stopách, musíš tam dát kapitolu o výletech,

tvrdil. Tak jsem si dovolila seskládat pár tras, vhodných třeba pro maminky s dětmi nebo seniory, a nabídnout je. Ať už podle míst, která rád navštěvoval Karel Valoch, nebo která mám ráda sama.

.....

Když už mluvíme o mamutech a Brnu, nemůžeme vynechat váš výzkum na Vídeňské.

Náš výzkum na Vídeňské trvá s přestávkami od roku 2009. Obvykle se sem s kolegy ze společnosti Archaia vracíme s další novou výstavbou. Nicméně záchranný archeologický výzkum tady běží už od 70. let, kdy tu pracoval tým Karla Valocha a byla zde objevena kamenná štípaná industrie. A kdybychom se chtěli vrátit ještě dál do minulosti, profesionální archeologové tady pracovali od počátku let třicátých a vůbec nejstarší kamenné artefakty z Wiener Gasse byly do Františkova muzea předány před rokem 1918. Když jsme sem však nastoupili na jaře před šestnácti lety, netušili jsme, co všechno nás tady postupně čeká. Karel Valoch měl bohužel trochu smůlu, neboť když kopal on, měl k dispozici jen kousek z celé té nalezové situace, což tehdy patrně netušil. A my jsme měli naopak obrovské štěstí, že jsme území mohli prozkoumat jako celek. Ještě jsem mu naše první objevy ale stihla ukázat, než zemřel, a byl nadšen. Byť soudil, že půjde o magdalénien, a nám zatím vše ukazuje spíše na epigravettien. V letech 2009-2012 jsme tu odhalili zlomky kostí mamutů včetně dvou spodních čelistí, o několik let později část lebky nosorožce srstnatého nebo kamenné artefakty, na jejichž po-

◀ Ambrona, Španělsko.

Expozice v Krzemionkach, 2024.

Opatrný sjezd od hradu Veveří. 2018.

vrchu byly úmyslně člověkem vytvořené rýhy. A nejnověji, mezi hrobovými jámami zaniklého Starobrněnského hřbitova, jsme v roce 2024 našli početné kostní pozůstatky mamuta srstnatého včetně člověkem opracovaného sobího paroží, které potvrdily, že i zde, přibližně v místech na odbočce z Vídeňské do ulice Vojtova, také ještě pobývali poslední lovci mamutů.

.....

Ve spolupráci s odborníky z jiných oborů jste zjistili ještě další zajímavé věci.

Podářilo se nám odebrat ze sedimentů vzorky pylu a díky pokročilým metodám palynologie jsme dokázali rekonstruovat klima té doby, které bylo skutečně poměrně chladné, a můžeme alespoň rámcově říci, jaké byliny a dřeviny v té době rostly, což nám potvrzuje i analýza fytolitů. K tomu máme třeba k dispozici určení měkkýšího společenstva, které doplňuje pylovou analýzu a potvrzuje chladné glaciální klima. Máme absolutní data, která nám pomohla přesně určit stáří nálezů. Prostřednictvím izotopové analýzy z nálezů mamutích zubů víme, že mamuti tudy putovali v rámci své migrační trasy odněkud z Rakouska, z podhůří Alp.

Vídeňská ulice je moje srdeční záležitost. Je to úžasná lokalita a pevně věřím, že se tam ještě vrátíme.

.....

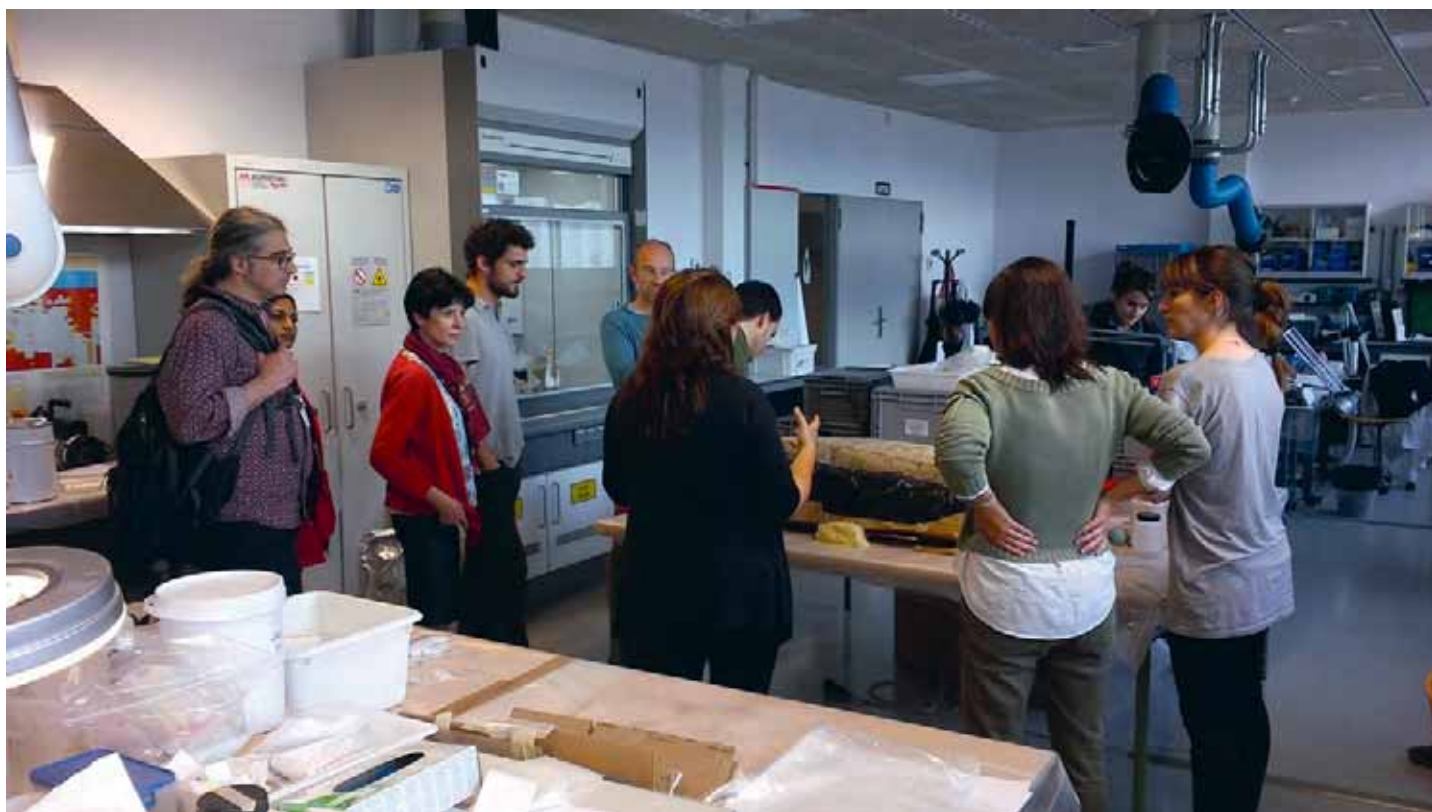
Je samozřejmostí, že před zahájením nějaké velké stavby místo prověřují archeologové?

Je to trochu složitější. Při vyřizování stavebního povolení by mělo být upřesněno, jestli bude nutný souhlas archeologů a archeologický výzkum. My sice vyloženě záchraní archeologové nejsme, míním tím

Orlické Hory s úžasným kostelem v Neratově jsme navštívili opakovaně (2012).

Neanderthal Museum, Mettmann, 2019.

V laboratořích archeologického institutu v Tarragoně, 2017.

Ústav Anthropos a CKA MZM, nicméně se s kolegy z dalších institucí snažíme co nejvíce kooperovat. Ale jistotu, že se do té které lokality dostaneme, nemáme.

.....
Vzhledem k velkým stavbám, které se v Brně chystají: kde byste vy osobně ráda pracovala?

Zajímal by mne určitě Žlutý kopec.

.....
Už jsme také naznačili, jak důležitá je pečlivě vedená dokumentace nálezů. Martin Oliva se například nechal slyšet, že kdyby výzkum Předmostí byl lépe zdokumentovaný, věděli bychom víc. Plyne z toho, že popisy jsou stejně důležité jako práce v terénu?

Samozřejmě! Čím podrobněji a pečlivěji je dokumentace provedená, tím lépe. Každý ví, že informace udržíte v hlavě jen po určitou dobu, která je obvykle mnohem kratší, než si myslíme. Časem navíc všichni zemřeme

a ti, kteří přijdou po nás, se bez podrobné dokumentace budou orientovat jen stěží, a bez detailů nedají nic dohromady. Čím lépe je všechno popsáno, nafoceno, zdigitalizováno na všech možných médiích, tím lépe. Takže se snažím být velmi důkladná, ale přiznávám, že v terénu jsem raději. Ještě k tomu Předmostí, ona je to i dobová záležitost. V počátcích archeologie badatele některé věci ani nenapadly, někdo byl pečlivější, jiný méně, s tím v současnosti bojujeme stejně jako kolegové v západní Evropě.

.....
Což je asi příležitost pro archeologii na druhou. Jinými slovy, není nutné za každou cenu kopat, protože to je i finančně velmi nákladné, ale je dobré znovu procházet depozitáře a probírat uložené nálezy. I tak se dají učinit významné objevy?

Už na fakultě jsme se učili, že nejlepší archeologická lokalita je ta, co

nikdy nebyla vykopána. Co je v zemi chráněno, není ohroženo, snad pokud nedojde k výbuchu sopky nebo zemětřesení. Proto také platí pravidlo, že archeologická lokalita by se nikdy neměla vykopat beze zbytku, ale vždycky tam musí něco zůstat pro další generace, aby se mohly dělat ověřovací výzkumy.

Zhruba posledních deset, patnáct let je trendem opětovná analýza starých nálezů. Nač zbytečně dělat další výzkumy, které nám ne nutně musí přinést něco nového, pokud máme bohatý materiál v muzeích, který nově uchopíme s použitím moderních metod, jež máme k dispozici, tak z toho vždycky něco vytěžíme. Proto bychom se měli snažit bohatství, které máme, ale občas leží trochu ladem, opravdu důkladně prozkoumávat.

.....
Je něco konkrétního přímo ve sbírkách MZM, na co byste se chtěla „podívat“?

Odborná exkurze, Moravany nad Váhom, 2019.

Momentálně mě nejvíc láká etnologická sbírka Ústavu Anthropos. Chtěla bych se zaměřit na způsob, jakým se v paleolitu transportoval objemnější nebo větší materiál. Máme zato, že to mohlo být prostřednictvím saní, ale ty se až na jedinou výjimku nedochovaly. Proto hledáme další důkazy, které by to potvrdily, stačil by například nějaký typ úvazu pro psi nebo sobí spřežení. Zatím jsem pátrala v etnologických kolekcích, které jsou digitálně dostupné na serverech zahraničních institucí. A ráda bych se ještě vrátila k materiálu z výzkumu ve Vedrovicích, na němž jsme se s manželem podíleli počátkem devadesátých let. Publikovali jsme z toho jen několik skládanek industrie. Bylo by pěkné navázat, udělat pořádné technologické analýzy, popřípadě použít další analytické metody.

.....
Od letošního září stojíte v čele Centra kulturní antropologie MZM. Jaké máte plány?

Všichni věříme, že nás čeká přestavba Pavilonu Anthropos, což, pakliže to nastane, bude věru herkulovský úkol. A do té doby se budeme snažit o to, aby Anthropos zůstal co nejlákavější a nejreprezentativnější a lákal širokou veřejnost. Ať už na krátkodobé nebo dlouhodobější výstavy. Kolegyně Eva Vaníčková je velmi úspěšná se svými realistickými rekonstrukcemi, takže doufám, že některé další rekonstrukce ozvláštní stále expozice pavilonu. Kolega Ivan Koutný se zase věnuje digitálním technologiím a pracuje na projektech, které by měly cílit především na mladší návštěvnickou generaci... Plány určité jsou. No a taky je v nedaleké budoucnosti před námi stěhování sbírek do budovaných depozitářů v Rebešovicích, a jak přestěhujeme reprodukce velkých skalních maleb, to si zatím ani nedokážu představit...

.....
Nejbližší výstavy?

Pro rok 2026 jich máme v plánu hned několik. Na galerii obrazů

Zdeňka Buriana, která je v suterénu Anthroposu, naváže velká výstava současných výtvarníků v čele s Petrem Modlitbou, kteří se Burianovým dílem inspirují. S kolegy z několika dalších oddělení MZM včetně Centra slovenské archeologie bychom rádi veřejnosti představili naše „nej“ nálezy za posledních deset let. A na to navážeme dlouhodobější výstavou, kterou připravuje Martina Roblíčková s Alešem Plichtou o šelmách v pleistocénu.

.....
Nejobjevy – to jsou které?

Na výstavě budou zastoupena různá odvětví archeologie, různé časové větve, a tak by nebylo vhodné některý z exponátů nadřazovat nad jiné jako nejvýznamnější nebo nejdůležitější. Protože pro jednoho to může být zlatý gombík, pro antropology kostra s nějakou deformací, pro nás jsou to naše kamínky... Takže prostě ty nejzajímavější, které jsou nám nejmilejší, i když to zrovna nezní vědecky (☺).

.....
Který je za dobu vaší dosavadní kariéry váš nejmilejší objev?

Tak to jste mne asi trochu zaskočila... Mívám radost z každého pěkného artefaktu. Ale asi to bude hošťálkovičká rytina, která by na té plánované výstavě určitě neměla chybět.

.....
Pamatujete si vůbec na svůj první archeologický nález?

Jako dítě jsem se vrtala v zahrádce doma a našla jsem nějakou zapomenutou botičku od panenky. To jsem byla strašně šťastná. Ten opravdu archeologický si ani nevybavím. Zřejmě nějaké zlomky keramiky, úlomky zvířecích kostí při výzkumech na znojemském hradišti. Potěšilo mne to, přišlo mi to zajímavé, ale že by šlo o „wow efekt“, kvůli kterému bych se rozhodla pro archeologii, to asi ne.

.....
Poslední otázka, povinná pro všechny: nastoupila byste do Moravského zemského muzea znovu? Nutno podotknout, že vy jste tady začínala jako čerstvá absolventka vysoké školy.

Bráno do důsledku, ještě za studií jsem jezdila na výzkumy se svými budoucími kolegy z MZM, tak to jako bych tu už jednou nohou byla (©). A už před rokem 1994 jsem pracovala v muzeu jako uklízečka. Jsem prostě tím hnědým uhlím Moravského zemského muzea. Neměnila bych.

(jih)

Foto: Archiv Z. Nerudové

▶
S profesorem Gerhardem Trnkou v Mikulově (2023).

S tchyní si užíváme Atény z vyhlídkové terasy hotelu.

Podzimní výzkum na Dubečku u Hošťálkovic (2024).

Mezi kovem a kamenem se slavil Mezinárodní den archeologie 2025

Kdy lidé začali používat místo kamene kovy? Co vše museli první metalurgové znát a umět, aby vyrobily měděný sekeromlat nebo dýku? Jaký byl život nejstarších prospektorů kovů? To vše a mnoho dalších zajímavostí se dozvěděli návštěvníci v Moravském zemském muzeu při oslavě Mezinárodního dne archeologie. V rámci komentovaných prohlídek archeologové muzea v expozici Pravěk Moravy představili například proces výroby od měděné rudy přes čistý kov až k hotovému produktu a vysvětlili, kudy vedly cesty jednotlivých artefaktů napříč Evropou. „Chtěli jsme zájemcům ukázat, jak naši předci žili, jaké technologie objevili nebo čím se živili v době eneolitu, kdy kamenným nástrojům začal konkurovat kov. A také ukázat zblízka jedny z nejvzácnějších měděných a kamenných artefaktů naší archeologické sbírky,“ uvedl David Hons, kurátor neolitické a eneolitické sbírky Moravského zemského muzea. Často se jedná o zcela unikátní exempláře, jelikož z tohoto období se zachovala jen velmi malá část kovových artefaktů. Vedle mědi hrál stále významnou roli kámen a předměty z něj. Sloužily většinou pro různé činnosti každodenního života, od stavby

obydlí přes zpracování potravy po výrobu textilu.

Mezinárodní den archeologie je svátek slavený každoročně vždy třetí sobotu v říjnu. Poprvé byl Den archeologie uspořádán v roce 2011 ve Spojených státech amerických, ale během dvou let se stal celosvětovou akcí, ke které se čeští archeologové spontánně připojili v roce 2014.

(red)

Foto: Archiv MZM

Památník Bible kralické opět patřil Onu tiskařů

Bohatý program pro všechny bez rozdílu věku. Tradiční Den tiskařů připravily pro veřejnost tentokrát na 13. září 2025 Moravské zemské muzeum a obec Kralice nad Oslavou.

Návštěvníci ocenili mimořádnou možnost prohlédnout si další originály Bible kralické a jiných starých knih ze soukromé sbírky a vyslechnout si k nim zajímavé povídky v zasedací místnosti Obecního úřadu Kralice. V kostele sv. Martina se konaly kromě pěveckých vystoupení také odborné přednášky. Hlavně děti zaujaly ukázky umu tiskařů a písarů či ražba mincí. Ty z historických dílen, které byly umístěny v areálu kralické gotické tvrze, přivezl Roman Prokeš ze Studia Bez Kliky, další program připravily pracovnice Dětského muzea MZM. Nezisková společnost Brněnská tisková misie si připravila na tento den bohatý křesťanský materiál v podobě letáčků a brožurek.

Tiskaři českobratrské tiskárny v Kralicích vydali Bibli kralickou ve třech vydáních – v letech 1579–1594, v roce 1596 a v roce 1613. První vydání vyšlo v šesti svazcích, proto se často označuje jako „šestidílka“, dvě další vydání byla jednosvazková. Bible kralická představuje první český překlad z původních biblických jazyků (hebrejšтина, aramejšтина, řečtina), nikoli z latinské Vulgaty. Vydáním Bible kralické se stali obyvatelé českých zemí teprve pátým národem na světě, který měl možnost číst „Knihu knih“ přeloženou z původních jazyků.

(red)

Foto: Archiv Jan Cága

Palác šlechticů hostil dámy v toaletách z empíru

Etnografický ústav MZM ve spolupráci s uskupením Le Salon des Modes d' autrefois připravil další pokračování příběhů z Paláce šlechticů. U příležitosti 220. výročí slavné bitvy tří císařů u Slavkova znovu ožily toalety dam tentokrát z období empíru. Účastníci, či spíše účastnice, se tak mohli seznámit s podrobnými informacemi o dámském denním i večerním oděvu z počátku 19. století – od spodních vrstev oblečení až po svrchní části toalety včetně módních doplňků, které dotvářely celkový vzhled žen. Le Salon des Modes d' autrefois (v překladu *Salón historické módy*) je volné uskupení civilních nadšenců a tvůrců, kteří se věnují především módě a životnímu stylu 18. a počátku 19. století. Jedná se o malou skupinu přátel, kterou spojuje zájem o studium a rekonstrukci historických oděvů a doplňků podle dochovaných originálů a dobových módních návrhů, stejně jako o dobový tanec a životní styl střední a vyšší společenské vrstvy zmíněného období. Příležitostně se prostřednictvím přehlídek a komorních dobových akcí snaží tento koníček přiblížit i širší veřejnosti.

(red)

Foto: Archiv MZM

Karla Absolona připomíná pamětní deska v Pavilonu Anthropos

Letopočet 2025 zasvětilo Moravské zemské muzeum oslavám stého výročí nalezení Věstonické venuše, která se stala zřejmě nejikoničtějším předmětem jeho sbírek. Projekt Venuše 100 rozvržený do průběhu celého roku zahrnoval také slavnostní odhalení pamětní desky jejímu objeviteli, moravskému badateli, archeologovi a speleologovi Karlu Absolonovi, od jehož smrti v tomto roce uplynulo rovných 65 let. Deska ozdobila stěnu u schodiště Pavilonu Anthropos vedoucího do sálu, jemuž vévodí legendární ma-

mut v životní velikosti. I když nejde o původní exponát sponzorovaný Tomášem Baťou, jehož vznik Absolon inicioval pro Výstavu soudobé kultury v roce 1928 na brněnském výstavišti, i tento jeho následovník ze 60. let minulého století stále láká návštěvníky všeho věku. „Původně jsme zvažovali více variant, kam pamětní desku umístit, nakonec, z mnoha důvodů, zvítězil právě Pavilon Anthropos. Karel Absolon se tak alespoň symbolicky vrací tam, kde to měl nejraději. Do centra vědy a poznání, do blízkosti ‚svého mamuta,‘ vysvětluje Jiří Mitáček, generální ředitel MZM. Autorkou pamětní desky se stala výtvarnice a sochařka Irena Armutidisová, která Absolona zobrazila právě se soškou Věstonické venuše v ruce.

Karel Absolon, vnuk známého moravského archeologa Jindřicha Wankela, byl dlouholetým pracovníkem Moravského zemského muzea. Na Karlově univerzitě v Praze získal titul profesora. Právem je rovněž označován za zakladatele Pavilonu Anthropos. „V době mezi světovými válkami, kdy byl na vrcholu badatelských sil, byl rovněž prosazovaným představitelem a propagátorem československé vědy a kultury v zahraničí,“ doplnil Petr Kostrhun, vedoucí Archeologického ústavu MZM, podle kterého zůstává odkaz Karla Absolona stále živý a oceňovaný odborníky v tuzemsku i ve světě.

„Řada autorů vzpomíná na nezapomenutelný Absolonův projev, jenž byl charakteristický bohatýrským elánem

a zálibou v ironii a byl nedílnou součástí jeho osobnosti. Tento charakteristický rys, v němž ‚nevázanost, otevřenost a individualita překračovala někdy obvyklá pravidla,‘ však nadělal Absolonovi i řadu nepřátel, o čemž se zmiňují jak jeho životopisci, tak Absolon sám,“ připomněl při odhalování Petr Kostrhun a citoval z Absolonova dopisu z roku 1918 jeho učitele F. Počtovi: „Zde v Brně je společenský život pod psem. Páni jej zde ani nechťejí. Člověk, který přednáší, který se snaží, už je ‚prachukrutným konkurentem‘ a to už strkají hlavy do hromady, co s ním? Zpočátku jsem se na to díval jak blázen, pak jsem zuřil, pak se se smál a teď je mi to buřt. A být všechno buřt je vyvrcholením brněnské společenské filosofie.“

(red)

Foto: Archiv MZM

Ani 3D tiskárna na lidskou šikovnost a zkušenost nestačí

Fauna Moravy, otevřená v roce 1968, zůstává stále jednou z nejnavštěvovanějších expozic v Moravském zemském muzeu. Ročně ji navštíví více jak 8 000 návštěvníků včetně školních výprav, které často využívají možnosti komentované prohlídky s odborným výkladem.

Za těch necelých 60 let by však nebylo dosaženo takového uznání z řad veřejnosti v podobě návštěvnosti a pozitivních ohlasů bez neustálé péče zaměstnanců Zoologického oddělení MZM. Díky jejich práci se expozice postupně obměňuje v čase a sama se stává „živým organismem“.

Ale přece jen čas je neúprosný a v průběhu let dochází k mnoha změnám, které je třeba ve větší či menší míře reflektovat. Tu se nám v České republice objeví nový druh a jindy se zase bohužel z vystavených druhů stává připomínka dob minulých...

Opotřebování materiálu vyvolává nechtěné změny a také nejrůznější „poruchy“ bývají u takto staré expozice takřka na denním pořádku. Není tajemstvím, že by si zasloužila komplexní opravu, ale prozatím se

za pomoci kolegů z dalších oddělení MZM (především z Oddělení provozu a Výstavního oddělení. MZM) daří drobné opravy zvládat takřkajíc za chodu a při té příležitosti i aktualizovat nepřesné a místy zastaralé informace. Poslední a o poznání veselější skupinu změn přináší nové postupy v taxidermii, takže lze návštěvníkům zprostředkovávat kvalitnější a realističtější preparáty.

Epoxidové odlitky: z lihu přes silikon

Na preparátorské dílně zoologického oddělení v posledním roce vznikají epoxidové odlitky ocasatých obojživelníků české fauny. Díky zručnosti preparátora Tomáše Kučery se rodí nová kolekce realistických modelů,

kteřá dokonale napodobuje jednotlivé druhy tak, jak se s jejich zástupci můžeme potkat ve volné přírodě. Nové exponáty postupně nahradí původní vystavené kusy. Ty, ač se jednalo o na tu dobu zdařilé preparáty skutečných zvířat, působily kvůli tehdejšímu postupům a nánosům barvy uměle.

Pro vznik modelů byly využity sběry ze studijní lihové sbírky zoologického oddělení čítající zhruba 5000 položek z České republiky i zahraničí. Sběry obojživelníků jsou datovány do doby před více jak 30 lety, a proto vzhledem ke stáří sběrů byl prvním krokem výběr vhodného jedince, který neměl na těle žádné deformace. Po následné fixaci do požadované polohy byla vytvořena silikonová forma zbavená bublinek ve vakuové komoře. Do formy se nalila epoxidová pryskyřice opět s důrazem na to, aby neobsahovala drobné bublinky. Po vyjmutí z formy byly dodělány oči, doplněny chybějící části těla a případně domodelovány drobné struktury, především hřbetní a ocasní lemy. Následně přišlo na řadu

Fixace jedince z lihové sbírky. Na obrázku čolka karpatský (Lissotriton montandoni).

Tvorba silikonové formy.

Vkládání oka do modelu.

Domodelování ocasního hřbetu u čolka velkého (Triturus triturus).

Jednotlivé části těla jsou opravdu drobné. Srovnání končetin s preparačním špendlíkem o šířce 0,4 mm.

Nenabarvený model čolka karpatského (Lissotriton montandoni).

ruční barvení a závěrečné dobarvení včetně přelakování pomocí airbrush pistole. Zde se projevila dlouholetá praxe z práce v terénu s danými druhy, kdy člověk nakouká i nejdrobnější detaily, jelikož výsledek věrně kopíruje realitu.

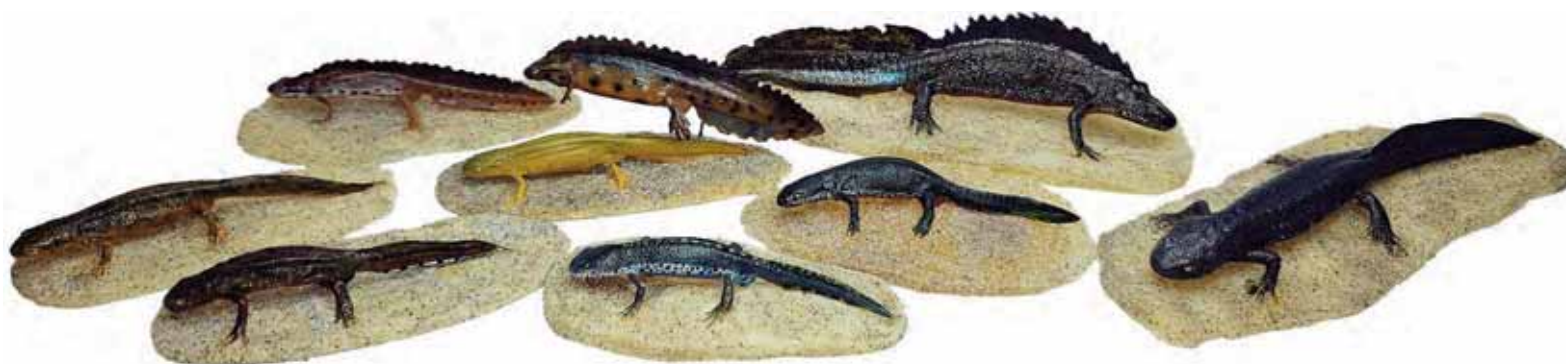
Proč je v dnešní moderní době s možností 3D tisku potřeba takový náročný postup? Jednoduše: jedná se o drobné živočichy a ani nejmodernější 3D tiskárna neudělá požadovanou propracovanou povrcho-

vou strukturu kůže s jemnými detaily (např. jedové žlázy u mloka). Navíc žádný počítač nenahradí praxi a zkušenosti získané v terénu, a tak stále platí, že není nad kvalitní práci odborníků.

Na preparátorské dílně vzniklo celkem 10 modelů od 5 druhů oca-satých obojživelníků vyskytujících se na našem území. Část z nich mohou návštěvníci už obdivovat ve stávajících prostorách expozice Fauna Moravy. Zbývající druhy čekají na do-

plnění do nových vitrín, které budou součástí plánované rekonstrukce části věnující se rybám, obojživelníkům a plazům.

Martin Černý,
Zoologické oddělení MZM
Foto: Tomáš Kučera,
Martin Černý MZM

Kompletní sbírka modelů čolků. Na obrázku zleva pár čolka karpatského (*Lissotriton montandoni*), 2 samci a 1 samice čolka obecného (*Lissotriton vulgaris*), pár čolka horského (*Ichthyosaura alpestris*) a pár čolka velkého (*Triturus triturus*).

Pohled do stávající vitríny v expozici Fauna Moravy. Vlevo původní preparát čolka obecného (*Lissotriton vulgaris*) a nové modely mloka skvrnitého (*Salamandra salamandra*) a páru čolka horského (*Ichthyosaura alpestris*).

Pozdrav významné moravské etnografce Evě Večerkové k jubileu

Dlouholetá pracovnice Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně PhDr. Eva Večerková, CSc., oslavila v roce 2025 významné životní jubileum. Narodila se v Brně 16. září 1945. Patří k předním moravským etnografům, kteří zaměřili svou odbornou a vědeckou výzkumnou činnost na bádání v archivech, muzejních fondech a na literaturu, doplněnou terénními výzkumy, především v oblasti Moravy.

Její hlavní muzejní činností bylo zpracování muzejních fondů, především kolekcí nábytku, kraslic a zvykoslovných předmětů. Všechny rozsáhlé sbírky obohatila vlastním sběrem v terénu, z nichž mnohé se staly námětem výstav, katalogů, studií a souhrnných tištěných prací. Jejich charakteristiku sepsala do pěti kapitol společné muzejní publikace *Lidová kultura v muzeu. Sbírkový Etnografického ústavu Moravského zemského muzea*. Brno 2013 – sbírka nábytku, obyčejových předmětů, kraslic, organologická sbírka, sbírka starých tisků a rukopisů. K nejpracovanějším publikacím patří katalog lidového nábytku, jehož základem se stala sbírka muzejního fondu deponovaného na zámku v Jevišovicích, s názvem *Lidový nábytek na Moravě*. Brno 1994.

Obsáhlý několikaletý výzkum prováděla Eva Večerková v oblasti jihomoravského pohraničí. Tam načerpala řadu vědomostí díky pestrosti osídlení. Zde měla možnost zachytit život první generace osídlenců, jež shrnula do řady studií. Hlavně se zaměřila na zdokumentování stavu lidové obyčejové tradice. Stejně tak koncem osmdesátých let 20. století prováděla výzkum u pamětníků z řad moravských Chorvatů. Zajížděla do terénu, kde získávala materiál k lidové obyčejové tradici, a tak vznikly první a základní studie o této problematice publikované v Českém lidu 1986 s názvem *Etnosociální aspekty existence charvátské diaspory na jižní Moravě v první polovině 20. století*, a v časopise *Folia ethnographica*, 23–24 (1989–1990, 1991, 1992). K původním pracím z bádání

v archivech patří také dvě studie o Němcích na jižní Moravě – na Mikulovsku a Znojemsku (Jižní Morava 2011, 2012). Všechny poznatky, které nashromáždila prací v terénu a v archivech z jednotlivých měst a obcí, zpracovala do kapitol v různých regionálních monografiích (Břeclav, Velké Pavlovice, Lednice, Drnholec, Dambořice, Jemnice, Veselí nad Moravou, Telčsko-Dačicko, Moravskotřebovsko).

Významným počinem v její sběratelské a badatelské činnosti byly články a následně knihy o kraslicích, nejen na Moravě, ale i v Čechách. *Kraslice na Moravě* vyšly v roce 2003 a poslední práce o kraslicích je výjimečnou publikací s názvem *Malované vejce. O kraslicích v českých zemích*. Brno 2013. K jejímu sepsání prostudovala sbírky kraslic v řadě českých muzeí.

Rozsáhlá je jubilatčina činnost v oblasti obyčejů a obyčejových artefaktů. Tímto tématem se z českých a moravských etnografů nikdo soustavně nezabýval, takže se jí jediné podařilo sepsat řadu dílčích studií, které pak shrnula do samostatné publikace *Lidové obyčeje a jejich výtvarné komponenty. Tvary a symboly*.

Eva Večerková na jedné z řady konferencí. Nedatovaný snímek.

Brno 2010. Obřadní kultuře věnovala také referáty na řadě mezinárodních konferencí v rámci Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech, subkomise pro studium lidových obyčejů a Obyčejové komise ČNS.

V badatelčině odborném zájmu jsou v posledních letech i folklorní slavnosti, především ze staršího období, kterým věnovala svá pojednání v různých časopisech a sbornících. Zaměřila se na oslavy cyrilometodějského milénia na Moravě v roce 1863 a jejich odraz v lidových vrstvách (*Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*, 2010), na Národopisnou výstavu Československou (Slovácko 1995),

na slavnost k Moravskému roku (Slovácko 1995), psala o Hanáckému roku (Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci č. 302, 2011), o folklorních slavnostech v Brně (Folia ethnographica 2013), o aktivitách katolické Omladiny (Slovácko 1993), o republikánském dorostu (Národopisná revue 2003) a Národní jednotě (Folia ethnographica 2002, 2003).

Publikační činnost Evy Večerkové je rozsáhlá. Mimo souborné tištěné práce, publikace, katalogy k výstavám doma i v zahraničí, zpracovaných kramářských tisků a rukopisů se pustila i do širší evropské problematiky. Svou vysokou erudovanost potvrdila poslední monografií, kterou sepsala s Věrou Frolcovou *Evropské Vánoce v tradicích lidové kul-*

tury. Praha, 2010. Obsahem i rozsahem je to práce zcela ojedinělá a patří k předním dílům zabývající se problematikou jednoho ze stěžejních jevů lidové kultury v celé šíři evropského kontinentu.

Na poslední knihu *Posvícení a hodů v Čechách a na Moravě*, kterou vydalo v roce 2023 nakladatelství Vyšehrad, čekala autorka několik let. I když se v poslední době téma hodů na Moravě objevuje častěji, souhrnná publikace Evy Večerkové o důležitém fenoménu posvícení a hodů v Čechách a na Moravě převyšuje dosavadní odborné práce. Kniha je výsledkem systematického studia zvykoslovného materiálu v Čechách a na Moravě. Autorka se opírá o odbornou i pramennou literaturu zejména z místních kronik, ale především staví svoji práci na terénních výzkumech, které velmi důkladně prováděla od sedmdesátých let 20. století. Ve své obsáhlé knize poukazuje na historii a současnost slavnosti hodů, popisuje vývoj jednotlivých prvků, které se časem měnily, obnovovaly, inovovaly a aktualizovaly. Hodová slavnost je pozoruhodný fenomén tradiční lidové kultury, která zůstává stále živým organizmem. Eva Večerková je v současnosti jedinou odbornicí na lidovou obřadní kulturu, která je schopna v takové šíři sepsat práci o hodových slavnostech v Čechách a na Moravě.

Eva Večerková, jedna z nejlépe fundovaných etnografek, dosáhla především svojí pílí a usilovností vynikajících odborných znalostí, které ji řadí k našim předním expertům zaměřujících se hlavně na obřadní lidovou kulturu. Přejeme kolegyni Evě Večerkové stále zdraví a neutu- chající chuť do další práce.

Ludmila Tarcalová

Zpráva o cestě do peruánské Amazonie

Je pošmourná listopadová noc 2023, jedna v noci a na telefonu zvoní budík. Prášky na spaní už vyprchaly, pomalu vstávám, беру na sebe nachystané oblečení, mechanicky kontroluju na kapsách bushmanské vesty pas, brýle, dolarovku, peněženku, mobil. Za pár minut stojí u dveří objednané taxi. Hážu do kufru velký kletr, malý batůžek si беру na sedadlo. Pokaždé stejně, po kolikáté už? Noční vlak do Vídně, pak další na letiště a zase v tom lítám. Do neznáma, nenávidím to. Už měsíc před odletem vykřikuju, že tohle už je fakt poslední osamělá cesta. No jo, fakt, ale vážně, no kidding. Poslední expedice. Aspoň teda do tropů, jinak třeba jo...teda na víc než týden rozhodně ne, na kratší dobu by to třeba šlo...miluju to. Už skoro 40 let.

Letiště jsou horší než létání, ale všechny procedury už dělám mechanicky, nemusím přemýšlet. To bude potřeba až po přistání, po dvou nocích beze spánku. Tehdy dělám chyby. Takže velký batoh zamotaný ve fólii, aby došel v pořádku (to kdyby se něco stalo s chemií, kterou vezu; a že už se to stalo), vymotám se z chumlu černovlasých venkovských Peruánců s velkými vaky a sedám si do haly. Zklidnit hru a najít wi-fi, to je teď cíl. Představuju si ty dávno minulé přílety s Lonely Planet v ruce, s chumly pokřikujících taxikářů a jejich naháněčů, s oblaky pra-

chu a výfukového kouře v tropickém slunci, ve kterém se objevují a zase mizí tuktuky, motorky a rozvrzané mikrobuses. Vzpomínám na první údery těžkého vlhkého vedra na schůdcích letadla kdesi v Bangkoku, Colombu nebo Tiruvananthapuramu, na vůni a zápach tropů. Jak je svět jiný: klimatizovaným tunelem teď procházím do haly, nahodím wi-fi a posílám whatsappovou zprávu své hostitelce Gaby z airbnb. Pak si voláme, chvíli se hledáme, máváme... a za půl hodky jsem jejím golfem v jejím domě nebo řekněme malém, jednoduchém hostelu poblíž letiště.

Ta čtvrt Limy není vůbec hezká, k vidění tu nic moc není, ale jako zá-

kladna je skvělá. Odtud se snadno dostanu zpět na letiště, nakoupím pár nezbytností a těch 30–40 km do centra Limy zvládnu místní dopravou. Musím navštívit Národní přírodovědné muzeum, poděkovat doktorce Dianě, která mi pomohla sehnat všechna povolení, mrknout do sbírek na „svě“ brouky a opsat si jejich lokální lístky, věnovat muzeu svou knížku jako poděkování. Teď mám ovšem před sebou závažný úkol – koupit si do pralesa gumáky, tedy holínky. Podle instrukcí paní domácí vyrazím na tržiště – a nic, na druhé – a mám je! O pár dní později zjistím, že přesně tutéž gumákovou misi už podnikly desítky vědců z celého světa, které na biologické stanici Los Amigos bádaly přede mnou, a že celá jedna venkovní stěna laboratoře se ježí tyčemi na sušení bot, které ony desítky za ta léta ponechaly na místě, některé řádně na tyče navlékly a vysušily, jiné (pořád ty desítky) pak laxně pohodily dírou navrch, aby se ve vzniklých tůňkách mohly ubytovat larvy komárů a podobné krvelačné pakáže. Ale zpět do Limy.

Přírodovědné muzeum je docela hezké, dobře udržované, i když na evropské poměry spíše malé. Zato

Nakládáme. Můj batoh je ještě ve folii a připoutaný k sedadlu. Z plechu na střeše člunu bude krásná střecha domu, ale co se nese v tom pytlí pro Lucase vážně nevím. ▲

má kolem krásnou zahradu. Dávno už neplatí naše představy o „třetím světě“. Jihoamerické země mají své university a muzea, řady vzdělaných odborníků, studenty a doktorandy. Řada z nich studovala v USA a ovládá angličtinu, ačkoli nechuť vůči tomuto jazyku je mezi Jihoameričany všeobecně známá. Ostatně takto jsem se sem vlastně dostal: na začátku byla spolupráce s peruánskou postdoktorandkou Karolínou z Kansas University a kapitola do její knihy o fauně Peru. Pak přišlo pozvání, projekt, ministerské povolení k terénní práci a teď čekám na malé letadlo do Puerto Maldonado, správní středisko provincie Madre de Dios. Expedice *darkest Perú* začíná.

II

Vlastně nevím, co dnes nazvat expedicí, ale zrovna nedávno jsem četl jakýsi moderní pokus o definici. Šlo v ní zhruba o to, že „studování odborníci ze země s tradičními vědeckými institucemi jedou do země, kde

oni odborníci a ony instituce nejsou a budou tam (pochopitelně s pomocí placeného domorodého obyvatelstva) dělat terénní vědu, kterou by oni domorodci dělat rozhodně neuměli a zadarmo ani nechtěli.“ Kdo zná Indiana Jonese a Medvídka Paddingtona, ví, co mám na mysli. Ta definice byla dobře míněná a měla pravdu... jenže naposledy tak před půlstoletím. Ani začátkem 90. let na novoguinejské vysočině v listové chýši s mrtvým vyuzeným dědečkem, obklopen chlapy s dýněmi na penisu jsem si tou expedicí nebyl jistý. Svůj podíl na tom tehdy měl Kurt Cobain zpívající z kazety v toyotě, která mne do hor přivezla. A ani coca-cola v jedné zapadlé himálajské vesničce nevyvolala pocit drsné expedice do neprobádaných končin. Jasně, můžete se probíjet pralesem, dělat terénní vědu a pouštět si k tomu Nirvanu. Ale dnes už skoro všichni jezdí na stáže, dostávají stipendia, studují v zahraničí, účastní se konferencí. Možná něco umíte lépe, o něčem víte více, ale koktejl pocitu snobské výlučnosti stříknuté steampunkovou

viktoriánskou romantikou už vám to holt nenamíchá. Ten už vám či nám mohou servírovat jen ty filmy. Ale to neznamená, že už není co objevovat, naopak. Žijeme v době, která nabízí ty nejúžasnější možnosti poznávání. Nikdy, nikdy v minulosti ještě nebyly technické, logistické, komunikační podmínky pro terénní (rovná se expediční) práci tak skvělé jako dnes. Jistě, na Havaji už do vás na uvítanou nevráží oštěp jako do nebohého kapitána Cooka, ale naopak vám zavěsí na krk věnec plumejí. To vám sice nepropůjčí dočasnou aureolu romantického hrdiny, ale zas vám to tak nezkaží odpoledne a tolik nezdrží při práci, kterou jste tam přijeli dělat. Ale stejně mne to mrzí.

III

Letadélko dosedá a jsem v Amazonii. Puerto Maldonado: nízké domy, pravouhlé ulice a na křižovatkách obrovské skulptury harpyje, jaguára, ... prostě betonové megapro-

vedení místní fauny. Tady by to chtělo napsat něco jako, že vstupuji do „Brány zeleného pekla“, jak jsem coby nadšený kluk kdysi četl v jednom cestopise.

Volím osvědčenou a perfektně zvládnutou strategii přihlouplého *gringa*...která opět dokonale zabírá. Motám se před letištní halou, zmateně koukám a lidé se mne sami ujmou. Ptají se, kam chci, a když slyší slovo *cikra*, to jest Estancia Biológica na Río Los Amigos, sami mne posadí na tuktuk, který mne doveze na stanoviště taxíků, kde už se rodinka vesničanů s ranci cpe do auta. Krátká gestikulace mezi tuktukem a taxíkem a ano, můžu se připojit. Říkám jméno osady, odkud vyplouvají čluny po Río Madre de Dios, jasně, jedeme zrovna tam. (Když už jsme u toho, představte si, že jste třeba Ind nebo Etiopan a vystoupíte na brněnském nebo pražském nádraží. Také vám pomohou?) A za hodinku za dvě jsme opravdu tam. U vratkého mola se houpe dlouhý člun jménem „The Führer SS“. Pro Evropana šokující, ale jihoamerický vztah ke 2. světové válce a všemu okolo je ovlivněn mimo jiné tím, že je to jediný kontinent, kde se nebojovalo, ani nerukovalo. Obsadím si místo, upevním batoh a zabezpečím jej proti stříkající vodě. Jdu ještě na břeh zhlédnout manifestaci skupiny asi 10 adolescentů s transparenty, bubínkem a trumpetou. Průvod jde po hlíně nábřeží, dělá randál a skanduje hesla. Tak si k tomu koupím pečenou placku. Lidé se loudají po molu, nasedají a pomalu se chystáme. Ještě kanystr třícítka s benzínem a hadičkou. Ještě jeden. Plynové láhve. Převodovka. Nějaké trubky. Pět pytlů

◀ To, že jsem entomolog ještě neznamená, že musím znát vědecké jméno kdejaké breberky. Takže nahoře zelená kobylka, uprostřed hnědý motýl s červenými puntíky na rubu křídel a dole pestrobarevná saranče. Kobylky mají dlouhá tykadla a jsou dravé, kdežto saranče s krátkými tykadly jsou býložravá. Saranče je ženský rod, ne střední.

S fikovniky se setkáte všude v tropech. Tohle je velký škrtič, který strom uprostřed jednou zahubí. Vysoko v korunách se na něm rodí fíky, které jsou potravou ptáků a opic. A ano, váš fíkus v květináči je příbuzný tohoto pralesního monstra.

cementu. Nakonec se pokoušejí čtyři chlapi včetně kapitána přivalit na příd lodi ocelové koleno k potrubí. A že je to pořádný kus železa, odhadují to přes 200 kilo. Jednu chvíli to vypadá, že koleno skončí v kalné řece, ale přece jen se podaří trubku vymanévrovat a umístit na přídi ... která klesne k hladině. Tak se převodovka a pytle posunou víc dozadu. Taký ten svazek trubek. A tramtadadá, můžeme vyrazit. Kapitán (a také kormidelník, závozník, průvodčí, pokladník a pošťák) odborně umístí hadičku z navrtaného kanystru do ohromného motoru Yamaha, nasaje, vyplivne a škubne. Motor zabublá, jeden z cestujících snaživě přidržuje hadičku v kanystru a kapitán pozadu manévruje na střed řeky. Plný výkon vpřed a člun letí proti proudu. Motor burácí, benzín mizí, kanystry se střídají a scénérie podél řeky se zvolna mění. Políčka manioku a banánovníky ustupují vysoké trávě, pak se tu a tam objeví strom, a nakonec máme

po obou stranách stěnu pralesa. Ještě předtím se na obou březích objevují osady s domky z vlnitého plechu, lidé vystupují z člunu na hlinité břehy a berou s sebou své rance, koupené nářadí, benzin do generatorů, propan butan. Kapitán v roli pošťáka předává na břehu balíčky s oděvy, lopaty, holínky, prostě zásilky z e-shopů. Podél břehů mjíme ilegální zlaté doly s jejich sacími bagry a kupami prosetého říčního štěrku. Teď už vím, k čemu byla ta převodovka a koleno. Vše po cestě vykládáme, a nakonec zůstávám v lodi jen já. Kapitán má už určitě s takovými *gringos* zkušenosti, a tak mne vysazuje na břeh u jakési opuštěné hromady dřeva. Nade mnou ční nejméně 30 metrů vysoký břeh z červenozlutého jílu. Nikde nikdo. Na vrchol vedou strmé dřevěné schody a pralesem se krotí blátivá cesta. Neomylně volím delší trasu a trmácím se poledním vedrem po cestě. Vzduchem se ve slabém větru opile

potácí kousek kovově modrého plechu. Otakárek rodu *Morpho*, motýlí symbol Amazonie mne vítá. A o kus dál na kmeni rodinka nosálů, pěkně jeden za druhým. Děkuji, také vás všechny zdravím. A nakonec, po uvítání na stanici a několika oficialitách, přichází vrchol představení: obrovská tropická bouře, prý největší po mnoha týdnech. Během pobytu bude pršet ještě mnohokrát, ale to, co dnes, už nezažiji.

IV

Přímo naproti přes řeku je velký ilegální zlatý důl. A John Lennon pravil: „*Jestli chcete zachránit Peru, nečekejte, až to za vás udělají politici; prostě tam jeďte a zacheňte Peru.*“ Nevím, proč si Lennon začátkem sedmdesátých vybral pro svou slavnou hlášku právě Peru, ale jsem si jistý, že je to nesmysl. Jistě, chtěl říct, že nemáte čekat, až něco, v co věříte, udělají

Lima je velké moderní město s výškovými domy, parky a street artem na každém kroku. Ale okrajové čtvrti jsou... prostě okrajové čtvrti. ▲

za vás jiní. Ale to platí doma. V Peru a kdekoli jinde na světě je nejužitečnější učit místní lidi vážit si své země, své svobody, své krajiny a přírody. Ukázat jim to, co ve vaší vlasti už našťestí, nebo častěji bohužel, už víte. Že lovit ryby dynamitem na útesu kolem vašeho atolu, kácet les za vaší vesnicí, pást kozy na okraji pouště, která vás pohlcuje, a otrávit si řeku rtutí při separaci zlata...to všechno je pěkná blbost. A vysvětlit proč. Další rozhodnutí už jsou na nich, ale budou-li jejich, budou trvalá. Bohužel zrovna v případě těžby zlata z říčního dna je celá tato úvaha až dětsky naivní a Peru čeká ještě dlouhá cesta. Tady na stanici to všichni vědí, ale jít kázat environmentalismus na druhý břeh řeky by nemuselo být zdraví prospěšné.

Jsme kousek pod rovníkem a světlo je přibližně od šesti do šesti, navíc dopoledne bývá obvykle chladněji a odpoledne přicházejí bouřky. Kolem půl páté začínají na stromech podél kempu hulákat vřeštani, takže vstávám denně po páté a před sedmou už jsem po snídani a v osm v pralese. Mladého a příjemného

správce Nika jsem se zeptal na padlé stromy v oblasti a dostal jsem senzační mapu do mobilu. Místní *macheteros* čistí v prostoru asi 100 km² síť stezek, jinak je prales neprostopný. Pokud chcete sbírat hmyz, potřebujete světliny na břehu řeky nebo nejlépe po padlých stromech; v samotném pralese nenajdete nic. Biologická stanice stojí na mýtině na vyvýšeném břehu řeky a hned za ní začíná primární tropický deštný les. To znamená, že koruny mohutných stromů jsou zapojené a dole je vrstva tlejícího listí, šero a ticho. Život se odehrává v korunách, na které dopadá slunce. Tam jsou květy orchidejí, bromélií, lián a stromů, tam poletují ptáci, motýli a brouci, tam sbírají opice a papoušci zralé plody. Mezi životem v korunách a u pat stromů je rozdíl jako mezi osluněným korálovým útesem a šerým mořským dnem. Dole v pralese je také život, ale je skrytý pod vrstvou listí a pod kůrou stromů, velká zvířata jsou vzácná a vycházejí v noci. Ale mám štěstí, hned první den nacházím padlý strom a první zkumavky se plní skvělými nálezy.

A druhý den nacházím asi 5 km od stanice dva padlé pralesní velikány. Od této chvíle vždy ráno mířím k nim, šplhám po silných větvích a lovím. Výsledky jsou ohromující, tohle jsem ani ve snu nečekal. Odpoledne pak prozkoumávám síť stezek a zkouším štěstí jinde. Nikdy není dobré dělat dlouho totéž a bez občasných neúspěchů při hledání něčeho nového nemůžete nic nového nalézt. Pokud zrovna nemáte z pekla štěstí. Vskutku hluboká myšlenka a vzápětí přidám ještě jednu.

Vždycky mne fascinovalo, jak cestování zpomalí čas. Doma jsme v zajetí stereotypů a den ubíhá rychle. V hlavě bzučí ten stálý vnitřní dialog myšlenek, kvůli němuž nevnímáme okolí ani sami sebe. A po pondělku přijde děsivou rychlostí pátek. Na cestách a zejména v extrémních podmínkách je všechno jinak. Soustředíte se na jízdu mikrobusem neznámým městem, na to, co kde seženete k jídlu, na filtrování vody a potřebu mít aspoň litr pořád s sebou. Zařizujete spoustu nezvyklých věcí, které neděláte automaticky a musíte se soustředit, protože je děláte na ne-

známém místě poprvé. A to nemluví o práci v terénu, o pohybu v pralese, horách nebo poušti. Nejen, že musíte „lovit“, ale taky dávat pozor na orientaci, hady, zemní pijavice a další havěť, na spalující slunce, kluzký terén, odpolední lijáky, hydrataci, komáry a bůhví, co ještě. To vám spolehlivě zastaví to vnitřní žvanění a zaostří pohled na tady a teď. Hodilo by se sem pár zenových haiku (třeba známé: „*jak je to úžasné – štípu dříví, chodím pro vodu*“), které umí vyjádřit ten pocit ostrého vnímání sebe a okolí a času.

Osamělé cestování ten dojem zaostření mysli ještě vygraduje. Už to bylo napsáno mnohokrát: samozřejmě, musíte se o sebe v cizí zemi a často extrémní přírodě postarat a vnímáte vše jasněji než ve skupině. Ale je tu ještě jeden rozměr, a to je setkávání s lidmi. Jste-li více než tři, tvoříte uzavřenou společnost, která do kontaktu s místními vstupuje, jen když musí. A naopak. Jste-li dva, místní jsou k vám srdečnější a otevřenější,

ovšem jste-li sami, vše je jinak. V tom okamžiku jste oslovováni na ulici, zváni do domů, lidé vám sami ukazují cestu a nabízejí pomoc. Jste-li sami, podělíte se se dvěma Tibetankami o pytlík campy, přespíte v nepálské vesničce v pokojíku čtrnáctiletého biologa, který má na zdi nakreslený evoluční strom, proběhne diskuze s laoskými pěstiteli opia a v jižní Indii vám ubalí vaši první hašišovou cigaretu. Čínská venkovská děvčata vám budou osahávat chlupy na předloktí a budete spát na bambusové rohoži, až vás thajští mniši vezmou na týden mezi sebe a možná v andském městečku strávíte noc povídáním o Atlantidě, Incích a kontinentu Mu.

Ale i tady na Estancia Biológica na Río Los Amigos CICRA se časem dostanete do jistého stereotypu. Vytvoříte si ho sami a vnutí vám jej řád stanice. A taky ty zatracené opice, které začínají řvát už před pátou. Po šesté jdete na snídani a zjistíte, že ten americký ornitologický pár se

právě vrací z terénu. Jdete sbírat a denně překračujete cestičku mravenců *Atta* nesoucích nastříhané listy. Sbíráte do jedné a máte pocit, že jste ty dva padlé stromy totálně odhmyzili. Na cestě zpět opět překročíte mravence. Něco sníte, zažijete chvilku extáze při horké čokoládě, která je volně k dispozici. A znovu prales do pěti. V šest se smráká, jdete se najíst a chvilku plkat s ostatními. Pak přebírání hmyzu v pilinách, lihové sběry do ledničky a přes mikroskop se kouknu, cože jsem to vlastně dnes našel. Jeden večer hráme v laboratoři s mexickou doktorandkou Marií šachy, pak přijede na stanici Peruánka Consuelo a přesvědčí mne, ať udělám přednášku pro všechny; někdy lije a otevřu čtečku. Jeden večer si ostatní povídají španělsky, pak se Marie postaví, sundá tričko a ukáže záda. Totiž všechny večerní aktivity se odehrávají uvnitř, po šesté nikdo nesedí venku. Chaty nemají okna, ale zato husté sítě a uvnitř nad postelemi

Velký ilegální zlatý důl. Nejenže je řeka plná rtuti, ale navíc si bagry prokousaly kilometry cesty skrz prales. Jinde jsou malé sací bagry přímo v řece, tady se navíc kácí.

máme ještě moskytiéry. Malaričtí komáři tady tolik nehrozí, ale zato řadí v táboře leischmanioza, kterou přenášejí drobné mušky. Pozorují je, jak se snaží dostat do chaty za světlem a dobývají se skrz síť. Marie má na zádech velkou výraznou jizvu, správce Niko ji má na ruce.

V

Tak bych mohl psát ještě dlouho. O opile se potácejících motýlech na

světlinách lesa, o papoušcích, kteří si denně v pět čistí peří na palmě u chaty, o tlupě vřešťanů, která obstarává budíček a páru papoušků ara, kteří vždy odpoledne nalétávají na červený jíl na březích Madre de Dios. O západech slunce nad pralesem, vyrušeném tapírovi, kolibřících v bambusovém lesíku a vrčení křídel mohutného modrozlatého skarabea, který za letu připomíná těžký bombardér. Ale jedu domů. Věřte nebo ne, rodinka nosálů se poslední den znovu přišla rozloučit. Od poslední

osady Malvinas připlouvá první ranní loď, po cestě do Puerto Maldonado opět nabíráme prázdné plynové lahve, pokazené součástky sacích bagrů, vesničany se zbožím na trh. Klimatizace v baru na letišti jede na plný výkon, choulím se u kávy a dvojice tortillas v mikině a s sátekem na krku. Letadélko do Limy mne přeneso do jiného světa, kde pokřikují průvodčí mikrobusů, tuktuky nešetří klaksony a lidé se prolétají mezi auty. A chtěl bych zpět. Ale večer už jsem zase v Callau u Gaby a jdu na smaženou rybu se slabým místním pivem značky Pilsen. Kromě jiného mne ještě čeká návštěva centra Limy s nábřežím plným surfařů, hotely a nákupními středisky. Brouzdám ve studeném moři, seberu pár kamínků a procházím se po náměstí, odkud pojedou bus zpět k letišti. Na kraji promenády vidím povědomou siluetu. Ano, bronzový medvídek Paddington ve svém kloboučku, kabátě a s kufříkem, dar britské ambasády Limě. *Please look after this BEAR. THANK YOU.* Také já zítra letím do Londýna, sbohem *darkest Perú...*

Jiří Kolibáč,
Entomologické oddělení MZM
Foto: Jiří Kolibáč

◀ Samec vřešťana rezavého. Jeho ranní chorál je prý slyšet až na 5 km a je to prý, jak praví Wiki a Animal Diversity Web, nejhlasiťější suchozemský tvor na planetě. Doplnuji, že jeho „dawn chorus“ probíhá mezi půl pátou až pátou a pak si jde řvaním vysílená tlupa zase zdřímnout. (Studováno denně ze vzdálenosti 15 m!)

Komentáře netřeba. Vlny nádherného zeleného moře.

Muzeum v éteru

„Hani, nechtěla bys třeba natáčet pro MZM podcast...?“ pravila jednoho slunečného zářijového odpoledne roku 2023 moje kolegyně Zdeňka. „Cože...?“ opáčila jsem překvapeně. „No, jen mě to tak napadlo, víš. Jakože ty máš tu dlouholetou praxi v rádiu, a podle mě by byla velká škoda toho nevyužít. Tak já to navrhu Barboře, jo?“

*Ve studiu při natáčení podcastu MZM Spojujeme minulost s budoucností.
Foto: Jan Cága, MZM*

Podcasty, tedy zvukové nahrávky dostupné na internetu, které si můžete na rozdíl od tradičního rádia pustit kdekoli a kdykoli, jak je stručně definuje AI, už dnes skutečně provozuje nejen řada kulturních institucí a organizací, ale i spousta rozhovoru dychtivých jedinců, které poněkud podezírám z toho, že krom setkání „tělo na tělo“ se zpovídáním idolem (no, možná i pod vidinou rychlého výdělku) nikdy žádnou seriózní přípravu za mikrofonem na rozdíl od mé maličkosti neabsolvovali. Přesto se pod jhem tohoto nečekaného návrhu ocitám na pár dní v hlubokých rozpácích (znáte onen Hérakleitův

výrok o řece), až si nakonec uvědomím, že jsem právě dostala jedinečnou příležitost si pomyslně a pěkně zblízka „osahat“ práci muzejních „kapacit“, s nimiž se zatím jen plaše zdravím na chodbách objektů MZM nebo v přilehlých brněnských ulicích.

Studio vždy ochotného a bezchybně připraveného zvukaře Jiřího Lukáška v Brně-Černovicích se od té doby stává mlčenlivým naslouchajícím tu dychtivě rozvíjených, tu trochu ostýchavých, občas i úspěchaně klopotných dialogů, v nichž se pokouším prostřednictvím milníků jejich profesního života alespoň koutkem oka nahlédnout do pečlivě

skrývaných záhybů duše mých profesně erudovaných kolegů (nejen) z odborných oddělení našeho muzea. Tak například ten „janáčkovský“ s hudebním vědcem Jiřím Zahrádkou končí až nějakých čtyřicet minut po oficiálním odpojení mikrofonů u židenického židovského hřbitova, protože se, snad působením mohutné osobnostní dynamiky génia z Hukvald, tematicky i prostorově stácíme až někam k aktuálním problémům současné globální politiky. Od vedoucí etnografky Petry Mertové se pokouším vyzvědět, jak daleko je to z jejího rodného podorlického Letohradu k nám na jižní Moravu, pokud to vezmeme nikoli skrze melodiku lidových písní, ale přes textil. S Jaroslavem Blechou nám zpětně připadá, že jsme si o jeho milovaných loutkách nic pořádného neřekli, a přitom jsme společem navyprávěli takřka třicet sedm minut. Vedoucí Centra kulturní antropologie Zdeňka Nerudová mi zase s bezprostředním nadšením líčí, jak se může obyčejná cesta po nákupech změnit v bdělé snění o tom, jaké archeologické vykopávky se dost možná ukrývají pod protějším chodníkem...

Nít, která „*spojuje minulost s budoucností*“, jak stojí v logu MZM a v názvu už dva roky natáčených rozhovorů (naleznete je na webových stránkách muzea), je zkratka upředena z konkrétních lidských příběhů, které stojí „za“, ale především „nad“ každou kulturní i vědeckou institucí. Díky za to, že je můžeme vysílat do éteru.

*Hana Svanovská,
OKAM MZM*

Venuše pod drobnohledem domácích i zahraničních odborníků

Problematice výzkumu fenoménu paleolitických venuší byla věnována mezinárodní konference, která se konala ve dnech 16.–17. září 2025. Byla součástí projektu **Venuše 100** a navazovala na stejnojmennou výstavu v Dietrichsteinském paláci Moravského zemského muzea v Brně.

První den, věnovaný prezentacím odborníků z mnoha evropských zemí, probíhal v rovněž Dietrichsteinském paláci. V úvodní přednášce představil archeolog Petr Neruda (MZM) výsledky výzkumu Věstonické venuše pomocí průmyslového tomografu, které byly přítomnými odborníky široce diskutovány. Další prezentace zasadily Věstonickou venuši do širšího kontextu přehledem nálezů z celé Evropy. Hlavní přínos konference ale spočíval v prezentaci různých metodologických přístupů. Nejvíce probíraným a zároveň nejkomplikovanějším problémem je pochopení jejich významu, tedy proč byly vůbec vytvářeny. Proto se někteří účastníci zamýšleli nad vlivem našich kulturních a historických tradic na interpretaci venuší či nad tím, jak mohla jejich tvorba přispívat k budování symbolického světa pravěkých populací. Ukázalo se, že za-

jímavé přístupy k pochopení způsobu ztvárnění venuší může přinést i psychologie vnímání lidského těla, která se liší v různých částech Evropy a mohla ovlivnit to, které části těla pravěký tvůrce zvýraznil. Jedna z přednášek se dotkla i trochu opomíjeného tématu ztvárnění mužských postav v mladém paleolitu. V závěrečné diskusi odborníci řešili další možnosti a výzvy, které na ně při výzkumu tohoto fascinujícího tématu čekají.

Následující den byl věnován exkurzi do Archeoparku v Pavlově, kde byli účastníci přivítáni Zuzanou Havlicovou ze spolupracujícího Regionálního muzea v Mikulově. Kromě prohlídky permanentní expozice a jedné z částí výstavního projektu **Druhý život venuše** byli účastníci seznámeni s nejnovějším výzkumem v Dolních Věstonicích I. Prezentaci přednesl vedoucí výzkumu Martin Novák z Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, jenž spolupracoval na organizaci exkurzního dne. Účastníci měli možnost stanout poblíž místa, kde byla Věstonická venuše nalezena. V odpoledních hodinách organizátorka konference antropoložka Martina Lázníčková-Galetová (MZM), provedla účastníky exkurze druhou částí výstavy **Druhý život venuše** na zámku v Mikulově, která vznikla pod jejím kurátorstvím.

Účastníci konference: Jiří Svoboda (Česká republika), Lubomíra Kaminiská (Slovensko), Paul Pettitt (Velká

Británie, online), Rebecca Farbstein (Velká Británie), Sibylle Wolf a Nicolas Conard (Německo), Walpurga Antl-Weiser (Rakousko), Margheritta Mussi (Itálie, online), Claudine Cohen (Francie), Francesco d'Errico (Francie), Marieluise Hahn (Německo).

(red)

Foto: Jan Cága

Kosení luk se stalo tématem mezinárodní konference

Fenomén ručního kosení luk jako živé kulturní dědictví. Pod tímto názvem se 17. října 2025 uskutečnila v Dietrichsteinském paláci mezinárodní konference, která byla zahrnuta do projektů podpořených organizací UNESCO v souvislosti s oslavou Dne nemateriálního dědictví. Na pořádání interdisciplinární konference se podílel Etnografický ústav MZM spolu s Regionálním pracovištěm pro lidovou kulturu Jiho-moravského kraje a Městským muzeem Veselí nad Moravou. Cílem bylo nastartovat diskusi o tom, zda nastal čas na zápis tohoto fenoménu na seznam nehmotného kulturního dědictví Jihomoravského kraje.

Do programu konference byly zařazeny odborné příspěvky o vývoji kosících nástrojů (Jan Prchal, B. Svobodová), o specifiku hospodaření

s loukami z hlediska historie i současnosti (Miroslav Havlík, Václav Štěpánek, Timotej Fedor, Libor Ambrozek), o soutěžních kláních sekáčů i o dobrovolnické skupině spojené právě s tímto fenoménem (Vít Hrdoušek, Jiří Veska, Lubomír Pastucha, Miroslav Šobr). Konference spojila odborníky etnografy, historiky, botaniky, krajináře a amatérské nadšence pro kosení. Výstupem z ní se stane monografie, kde budou vytištěna plná znění přednášek, a jejíž vydání zajistí Masarykovo muzeum v Hodoníně.

(pm)

Bloudění? Naopak!

Fotografií se vracíme k tradiční akci Oddělení dějin literatury MZM Literární podzim, který se tentokrát konal na konci roku 2025: emeritní člen pracoviště, básník a literární historik František Schildberger (druhý zleva) přijal pozvání svých kolegů a na 20. listopadu 2025 připravil pořad „Bloudění českého sonetu“. Zvolil žánr, jenž (citujme přednášejícího) „je nejznámější a nejoblíbenější z evropských klasických veršových forem a po staletí lákal básníky k souboji s pevnými pravidly, kterými je svázán“.

Hodinový pořad brilantně předvedl, jak lze – a jak je záhodno – přednášet literární teorii: výsostná erudice se spojila s živým podáním a vtipem. Po stručné informaci o sonetu v literatuře anglické, italské, francouzské a německé (a jeho českých překladech) jsme prošli domácí cestu od národního obrození přes experimenty z přelomu 19. a 20. století až do druhé poloviny století dvacátého. Ukázky přednesl jak autor přednášky, tak především jeho host, herec a pedagog JAMU Igor Dostálek (první zleva), jehož studenti byli též hojně zastoupeni v publiku (a pořídili i videozáznam akce). Po tomto svěžím setkání jsme se z Muzejního klubu rozcházeli naplněni informacemi a povzbuzeni výzvou Františka Schildberga: „Napište sonet!“

(lit)

Foto: Jan Cága

S vesmírnou Venuší se setká i ta Věstonická. Její otisk ponese přístroj sondy EnVision

Evropská mise EnVision získává výrazné české zapojení i s brněnským otiskem. Konsorcium firem TRL Space, AerialComm, G.L. Electronic a SAWtronics uspělo v prestižním tendru Evropské kosmické agentury (ESA) a získalo zakázku v hodnotě 2,6 milionu eur (přibližně 65 milionů korun) na vývoj a výrobu klíčového vědeckého přístroje VenSpec-H. Ten bude analyzovat chemické složení atmosféry Venuše a pomůže zodpovědět otázky o její minulosti. Slavnostní podpis smlouvy o této spolupráci proběhl 30. července 2025 v Moravském zemském muzeu. Technologie navíc ponese symbolický prvek: siluetu Věstonické venuše, připomínající římskou bohyni Venuši, stejně jako jméno planety, k níž evropská sonda zamíří.

Mise EnVision, vedená evropskou ESA a připravovaná ve spolupráci s americkou NASA, má vědcům pomoci pochopit, proč se Venuše, planeta podobná velikostí i svým složením Zemi, proměnila v extrémně nehostinný svět. Sonda má za úkol prozkoumat souvislosti mezi geologickou aktivitou a chemickým složením atmosféry a přispět tak k pochopení odlišných vývojových cest obou planet. Její vypuštění je plánováno na

prosinec 2031. Na vývoji infračerveného spektrometru VenSpec-H, jednoho z klíčových vědeckých přístrojů mise, se významně podílejí i čeští inženýři a výzkumníci.

TRL Space je brněnská firma, která dodává kompletní vesmírné mise na klíč, od prvního návrhu přes vypuštění na oběžnou dráhu až po analýzu družicových dat. Propojuje špičkové vědce, inženýry a vizionáře z celého světa a vyvíjí vlastní technologie, které míří nejen na oběžnou dráhu, ale také na Měsíc.

(red)

Foto: Archiv MZM

Vzácný dar pro Moravské zemské muzeum: Janáčkův rukopis

Památník Leoše Janáčka poctila v říjnu 2025 svojí návštěvou dcera jednoho z nejméně známých světových dirigentů 20. století Sira Charlese Mackerrase Catherine a předala Archivu Leoše Janáčka vzácný dar – list skladatelova rukopisu. Na jedné jeho straně se nachází část prvního jednání opery *Věc Makropulos*, na druhé straně je zápis z opery *Příhody lišky Bystroušky*. Tento unikátní pramen byl součástí vlastnictví Sira Charlese Mackerrase a nyní zůstane uložen ve fondech Archivu Leoše Janáčka.

Dílu Leoše Janáčka se Mackerras intenzivně věnoval už od 50. let minulého století, a zásadním způsobem přispěl k jeho světové proslulosti. „Sir Charles Mackerras byl díky osobnosti Leoše Janáčka spjatý s Brnem, a to nejenom jako dirigent, ale i jako badatel. Studoval v našem archivu Janáčkovy rukopisy a další pramené materiály. Mackerras by rovněž editorem Janáčkových kompozic a celý život usiloval o interpretaci jeho díla v původní, autentické podobě,“ vyzdvihnul umělcův přínos Jiří Zahradka, kurátor Fondu Leoše Janáčka. Archiv Leoše Janáčka Moravského zemského muzea je zapsán na seznamu programu UNESCO Paměť světa.

Příležitosti 100. výročí narození Sira Charlese Mackerrase, který se

celý život zasvětil interpretaci a propagaci české hudby, byl věnován letošní Mezinárodní festival Moravský podzim. V jeho rámci přijali pozvání do Brna kromě Mackerrasovy dcery Catherine s manželem také významný anglický muzikolog profesor Nigel Simeone s manželkou. Zúčastnili se zahajovacího koncertu festivalu, na kterém vystoupil BBC Concert Orchestra, a následující den navštívili Archiv Leoše Janáčka a Památník Leoše Janáčka.

(red)

Foto: Archiv MZM

Tisíc tváří Amazonie skončilo stejně barevně, jako začalo

Počátkem roku 2026 se definitivně zavřely dveře Pavilonu Anthropos na výstavu **Tisíc tváří Amazonie**. Ta umožnila přímo v srdci Evropy těm, kteří chtěli, všemi smysly vstoupit do exotické, pestrobarevné lokality Velké Amazonie plné tajemství, kouzel a nebezpečí. Výjimečný projekt nepřestal po celou dobu svého trvání oslovovat návštěvníky všeho věku, celkem jich bylo téměř 34 tisíc, a to nejen samotnou instalací, ale i bohatým doprovodným programem. Za zhruba devatenáct měsíců výstavu „doplnilo“ na patnáct přednášek, téměř tři stovky edukačních programů, řada jazykových i inkluzivních aktivit, divadelní projekty

Mikro-teatro, dramatizace amazonských příběhů v podání studentek Ateliéru divadlo a výchova pro neslyšící na Divadelní fakultě JAMU či prázdninová filmová dílna s Televizí Junior. A stejně jako slavnostní vernisáž odstartovala, symbolickou dernisáž se 29. listopadu 2025 výstava rozloučila. Návštěvníci si během programu mohli vyposlechnout kytarový koncert Petra Víta a vystoupení žáků ZUŠ Smetanova nebo se při besedě s malířem Janem Dunglemlerem dozvědět více o malování zvířat přímo v pralese a nástrahách i fascinaci, které taková tvorba přináší. Nechyběla prezentace živých zástupců amazonské fauny s entomologem Jiřím Procházkou, ani výtvarný workshop pro děti a rodiče, v jehož rámci si jeho účastníci zkusili vyrobit prstové loutky zvířat a zapojili se i do tvorby kolektivní výtvarné kompozice. „Velkou ctí pro nás byla také účast pana velvyslance Peruánské republiky a ochutnávka tradičních peruánských specialit, kterou při této příležitosti připravilo Velvyslanectví Peruánské republiky,“ doplnila Sylva Brychtová z Dětského muzea MZM, jedna z trojice autorek *Tisíc tváří Amazonie*. Spolu s ní za projektem stojí hispanistka Masarykovy univerzity Athena Alchazidu a Narcisa de Jesús Ullauri Donoso, antropoložka z Universidad del Azuay z Ekvádoru.

(red)

Foto: Jan Cága

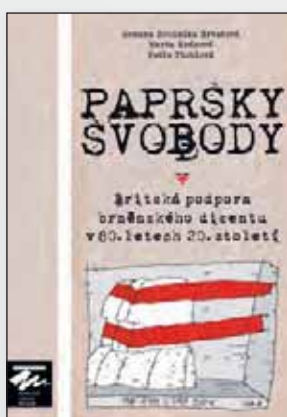

PRADÁVNÉ SVĚTY ZDEŇKA BURIANA

Gabriela Calábková,
Jakub Březina

Katalog ke stejnojmenné výstavě „Pradávné světy Zdeňka Buriana“ nabízí nejen samotnou prezentaci Burianových obrazů, ale také reflexi jeho díla z hlediska současných vědeckých poznatků. S posunem vědeckého poznání se měnil i pohled na vývoj života na naší planetě a její pradávne obyvatele. Mnohé Burianovy rekonstrukce, kdysi považované za přesné, tak byly postupem času překonány novými vědeckými objevy. Zdeněk Burian oplýval mistrnou schopností spojovat umění s tehdejšími vědeckými poznatky. Ve spolupráci s předními odborníky své doby vytvořil ikonické obrazy, které vtiskly podobu pravěku do představ mnoha generací.

ISBN: 978-80-8846-631-9 / 2025 / 80 stran / formát 210×220 mm / brožovaná vazba / 140 Kč

PAPRSKY SVOBODY

Romana Dominika
Hrbatová,
Marta Mrázová,
Petra Pichlová

Katalog k výstavě s názvem *Paprsky svobody. Britská podpora brněnského disentu v 80. letech 20. století*, se zaměřuje na brněnské dění během pěti let v druhé polovině 80. let 20. století. Nejen z pohledu lidských dějin, ale i jednoho lidského života se tato doba může zdát krátká. Bližší pohled ale ukazuje, o jak dlouhou dobu se jednalo v kontextu fungování totalitního režimu. Pět let konspirace, utajování a spolehlivého chodu mezinárodní spolupráce je úctyhodně dlouhá etapa v době, kdy mohl jeden chybný krok vést k vyzrazení aktivity. Jak to ale byla doba bohatá a životadárná pro aktéry tohoto dění a jejich okolí a jak trvale zasáhla do jejich životů a dalších aktivit, chceme ukázat nejen na výstavě, ale i v tomto katalogu.

ISBN: 978-80-7028-625-8 / 2025 / 224 stran / formát 168×230 mm / brožovaná vazba / 184 Kč

ÚLUV NEKONČÍCÍ PŘÍBĚH

Hana Dvořáková

Zkratka ÚLUV – čtyři modrá písmena propojená jednoduchou stylizací ptáka tvořila ikonickou značku organizace *Ústředí lidové umělecké výroby* podílející se ve druhé polovině 20. století na formování životního stylu československé společnosti především v oblasti oděvní a bytové kultury. Kvalitní produkce odvolávající se na tradiční lidovou kulturu, kterou designéři ÚLUV rozvíjeli v kontextu dobových módních trendů, byla v unifikované šedi tehdejší normalizace nezaměnitelná. Přitahovala použitím přírodních materiálů, výtvarnou invencí, nápaditostí ústí ve vysoký stupeň estetizace užitkových a dekorativních předmětů. Výrobky opatřené nezaměnitelným logem Josefa Flejšara pronikly do řady domácností.

ISBN: 978-80-7028-629-6 / 2025 / 104 stran / formát 210×255 mm / brožovaná vazba / 150 Kč

JÁ SE CHCI VRÁTIT DOMŮ...

M. Bárta, T. Peťková,
J. Poláková, ed.

Kritická edice doprovázená odborným textem, představuje výsledek několikaleté výzkumné činnosti autorské trojice – historika M. Bárty, historičky T. Peťkové a etnologky J. Polákové. Odborná část knihy se zaměřuje na události padesátých let 20. století. Rok 1953 bývá považován za jeden ze zlomových v (nejen) naší novodobé historii. V březnu zemřel sovětský vůdce Josif Vissarionovič Stalin. V rámci východního bloku záhy proběhly první změny naznačující počátek destalinizace. Také v Československu je rok 1953 označován za konec zakladatelského období komunistického režimu, spojeného s největším terorem a nezákonnostmi.

ISBN: 978-80-7028-630-2 / 2025 / 264 stran / formát 168×250 mm / brožovaná vazba / 259 Kč

Když neživá příroda čaruje – pestrý svět limonitů

Mineralogicko-petrografická sbírka Moravského zemského muzea obsahuje v současnosti několik desítek tisíc sbírkových předmětů. Její součástí je rovněž poměrně rozsáhlá kolekce minerálů obecně označovaných jako „limonit“ (v současnosti je tento běžně používaný termín již v mineralogii opuštěn; jedná se o směs amorfních a krystalických minerálů, po chemické stránce oxohydroxidů a oxidů železa).

Limonit je ve sbírce reprezentován asi 1500 vzorky z moravských, českých a zahraničních lokalit. Pro tento „minerál“ je charakteristická velká rozmanitost tvarů a forem. Ve sbírce jsou ukázky představující leb-

níkovité a vláknité agregáty, krápníky, duté konkrce, kapkovité konkrce, pseudomorfózy, voštinovité gossany nebo i celistvé formy a povlaky. Drtivá většina vzorků má pouze dokumentační charakter a tento materiál odráží především historické topograficko-mineralogické zaměření ve vývoji sběratelské činnosti na našem území. K efektnějším ukázkám patří několik limonitových konkrací.

Velmi atraktivní konkrce nejasné geneze, svým vzhledem připomínající téměř dokonalý americký „donut“, představují dvě ukázky limonitizovaného pískovce z Nového Strašecí a z Dolních Kounic.

K dalším zajímavostem, které na první pohled zaujmou svým kuriózním vzhledem, jsou recentní limonitové povlaky na vzorku výdřevy z dolu Jindřich ve Zbýšově a také limonitové trubicovité útvary vzniklé obalením částí rostlin ze Sušice (část Moravské Třebové).

Jiří Toman, Eva Víšková,
Mineralogicko-petrografické
oddělení MZM

Limonitový obal stonku rostliny, Moravská Třebová - Sušice, vel. 12 x 2,5 cm. Foto J. Čága, sbírka MZM.

Limonitizovaný pískovec – „donut“, Nové Strašecí, vel. 9 x 9 cm. Foto J. Čága, sbírka MZM

Limonitový „donut“, Dolní Kounice, vel. 8 x 8 cm. Foto J. Čága, sbírka MZM.

Recentní limonitové povlaky na výdřevě z dolu Jindřich ve Zbýšově, vel. 22 x 6 cm. Foto J. Čága, sbírka MZM.